

Seminar de cercetare

Sorin Dan ȘANDOR
Raluca ANTONIE

Seminar de cercetare

**Sorin Dan ȘANDOR
Raluca ANTONIE**

ISBN 978-606-561-139-9

© Accent, 2015
Cluj-Napoca
www.edituraaccent.ro

Cuprins

Introducere	7
1. Noțiuni de bază ale cercetării științifice	8
1.1. Administrația publică – domeniu de studiu și cercetare	8
1.2. Noțiuni de bază ale cercetării științifice: teorii, ipoteze, variabile	17
1.3. Cantitativ și calitativ	28
1.4. Validitate și fidelitate	30
2. Pregătirea cercetării	34
2.1. Alegerea temei de cercetare	35
2.2. Studiul bibliografiei	39
2.3. Formularea ipotezelor	47
2.4. Designul (metodologia) studiului	49
2.4.1. Operaționalizarea	49
2.4.2. Alegerea metodei și tehnicii	59
2.4.3. Construirea instrumentelor	71
2.4.4. Selectarea cazurilor	79
3. Efectuarea cercetării	82
3.1. Colectarea datelor	82
3.2. Analiza datelor	87
3.2.1. Pregătirea datelor	87
3.2.2. Analiza datelor calitative	88
3.2.3 Analiza cantitativă a datelor	94
3.3. Concluzii și recomandări	103
4. Elaborarea lucrărilor de cercetare	105
Generalități	105
4.1. Structura unei lucrări științifice	106
4.2. Redactarea unei lucrări științifice	113
4.3. Inserția socială a rezultatelor	117
Referințe	121

Introducere

Materialul de față se adresează în primul rând studenților de la secția de Administrație Publică a Universității „Babeș-Bolyai”. O bună parte din conținutul acestei lucrări a fost prima dată prezentată la cursurile și seminariile pe care le-am ținut în fața lor, multe dintre exemplele și explicațiile dezvoltate aici au fost testate (cu mai mult sau mai puțin succes) în aceste activități didactice.

O mare parte din materialul prezentat aici este cel folosit și pentru cursul de Metode de Cercetare. Noutatea este modul de structurare a acestui material: mai apropiat de etapele care trebuie parcurse în elaborarea unei cercetări și discutarea metodelor și tehnicilor în contextul alegerilor metodologice care trebuie făcute în fiecare moment din cadrul cercetării.

Materialul încearcă să prezinte cât mai detaliat informațiile necesare pentru efectuarea *unei* cercetări. Nu am reușit să prezentăm informațiile necesare pentru efectuarea *oricărei* cercetări. Informațiile nu sunt nici extrem de detaliate – pentru fiecare capitol s-au scris cărți întregi. Aici am încercat să punem accentul pe partea de pregătire a cercetării – foarte important și deseori neglijată. Mai ales în partea de analiză a datelor am selectat doar procedurile de bază, tehnicile mai avansate de prelucrare a datelor fiind omise. Constrângerile legate de lungimea materialului au limitat nivelul de profunzime al explicațiilor din fiecare capitol, precum și numărul de exemple oferit.

Acestea sunt limitele inerente ale fiecărei lucrări din domeniul cercetării sociale. Pentru o mai bună înțelegere a domeniului se recomandă parcurgerea unui număr cât mai mare de materiale. Alte surse pot oferi noi perspective asupra domeniului și permit completarea cunoștințelor. Înțelegerea unor astfel de materiale poate fi realizată pe deplin doar printr-o reflecție serioasă și prin implicarea în activități de cercetare.

1. Noțiuni de bază ale cercetării științifice

1.1. Administrația publică – domeniu de studiu și cercetare

Pe măsura dezvoltării societății umane, numărul de științe a crescut în permanență, printre ultimele apărute fiind și științele sociale, între care se înscrie și administrația publică. Administrația publică, un domeniu relativ nou de studiu, are un statut încă neclar. O parte din acest statut se datorează și unei origini disputate.

În Europa continentală, originile administrației publice pot fi urmărite începând de la mișcarea cameralistă din Germania și Austria (care a durat din secolul al XVI-lea până la mijlocul secolului al XIX-lea), formându-se ulterior sub numele de știința administrației prin contribuția lui Charles-Jean Bonnin (considerat părintele științei administrației datorită sublinierii necesității tratării administrației ca știință încă din 1812) și A.F. Vivien (autorul în 1845 a primei cărți de știința administrației și fondator în 1848 a primei școli de administrație). Datorită acestei origini (și Bonnin și Vivien sunt reprezentanți ai dreptului administrativ) școala europeană este inspirată în primul rând de drept, ulterior apărând o influență din partea științelor politice și a sociologiei.

În Statele Unite ale Americii, primul autor care militează pentru autonomia administrației publice ca domeniu de studiu este Woodrow Wilson. În studiul său *The Study of Administration* apărut în *Political Science Quarterly* (1887), acesta consideră că administrația publică este „cel mai nou fruct al științelor politice” și subliniază două aspecte fundamentale:

- administrația trebuie separată de politică;
- administrația trebuie bazată pe management.

Chiar dacă importanța acestui studiu pentru dezvoltarea istorică a disciplinei este discutată¹, cele două idei fundamentale subliniate de către Wilson au fost urmate de toți cei care s-au ocupat ulterior de administrația publică.

Definițiile care pot fi date administrației publice sunt extrem de variate. Shafritz și Russell (1997:9-24) identifică 18 definiții, grupate în patru cluster diferite: politic, legal, managerial și ocupațional.

---

1 Paul van Riper și Daniel W. Martin, printre alții, consideră că studiul lui Wilson a devenit cu adevărat important doar după ce acesta a devenit președintele SUA și mai ales după ce a fost republicat în 1941. Vezi Shafritz și Russell, 1997:28-29.

Din punct de vedere politic administrația publică poate fi privită ca:

- Totalitatea activităților desfășurate de aparatul administrativ (angajații publici)
  - activități mai importante sau de rutină legate de oferirea unor servicii publice – construcția de școli sau de autostrăzi, servicii sociale, curățenia în orașe, protecția mediului ș.a. Astfel de activități sau de servicii pot fi definite foarte larg. Chiar și cei implicați în activități extrem de discutabile, cum ar fi torturile din închisorile CIA, încearcă să ofere un serviciu public – securitate.
- Administrația publică nu acționează doar direct ci și indirect. Multe dintre serviciile publice sunt oferite prin intermediul unor firme private sau organizații non-guvernamentale. În acest context s-a impus termenul de guvernanță – o rețea de oameni și organizații (publice sau private) care lucrează împreună pentru rezolvarea unor probleme publice.
- Administrația publică este o fază din ciclul politicilor publice. O politică publică este ceea ce se decide să se facă sau nu într-un anumit domeniu public (în educație, sănătate, social, ordine publică ș.a.). Deciziile sunt luate la nivel politic și implementate de către administrație.
- Administrația publică este implementarea interesului public, urmărește atingerea unor scopuri comune. În majoritatea situațiilor nu avem un consens asupra interesului public, politicienii și birocrații fiind cei care ajung să-l definească.
- Administrația publică face în mod colectiv ceea ce nu poate fi făcut prea bine în mod individual.
- Din punct de vedere legal reținem următoarele definiții:
- Administrația publică este legea în acțiune: legile și alte forme de reglementare acordă o serie de atribuții administrației pe care aceasta trebuie să le ducă la bun sfârșit. În multe situații, în absența unor prevederi legale administrația este paralizată, deși s-ar presupune că orice acțiune este permisă atâta vreme cât legea nu o interzice.
- Administrația publică este reglementare. Administrația trasează cadrul în care cetățenii și firmele își desfășoară activitatea.

Definițiile manageriale se referă la modalitatea de funcționare a administrației publice. Pot fi reținute următoarele:

- Administrația publică este ramura executivă a guvernării. Însă, într-o proporție tot mai mare, influența administrației se vede tot mai mult în actul legislativ, diferitele instituții având o influență semnificativă asupra reglementărilor care sunt adoptate.
- Administrația publică este Management public. Modul de funcționare al administrației este un rezultat al deciziilor luate de managerii din administrația publică și implementate de către subordonații acestora.
- Administrația publică este o artă și o știință – în sensul în care presupune atât un talent (cum ar fi organizarea sau leadershipul) dar și cunoștințe tehnice.

Din punct de vedere ocupațional putem avea:

- Administrația publică este o categorie profesională. Sunt aici opinii extrem de diverse asupra gradului de cuprindere – toți cei care lucrează pentru satisfacerea in-

teresului public pot fi incluși aici (chiar dacă unii lucrează în public și alții în privat). Deseori se consideră că toți cei plătiți din banii publici (așa numiții bugetari) fac parte din această categorie. Un medic sau un profesor se poate revolta atunci când i se spune că face administrație publică, dar sănătatea sau educația sunt domenii publice. Definiția cea mai restrictivă echivalează această categorie cu cea a funcționarilor publici – o definiție care poate crea confuzii suplimentare – fiecare stat poate avea o definiție diferită asupra funcției publice – în Franța profesorul este funcționar public, în România nu.

- Administrația publică este idealismul în acțiune. Cei care fac parte din administrația publică sunt în multe cazuri atrași de faptul că administrația publică se ocupă de problemele cele mai importante ale societății și își doresc să ca munca lor să aibă un scop nobil. Dintr-un punct de vedere multe dintre activitățile administrației publice pot fi privite doar ca mutatul unor hârtii dintr-un birou în altul - o muncă plicticoasă. Dacă privim mai atent de fapt circuitul acestor documente duce la rezolvarea unor probleme importante a unor cetățeni – o muncă mai importantă și mai utilă. Teoria Motivației din Sectorul Public ne sugerează că angajații din sectorul public au o motivație diferită (și suplimentară) față de cei din sectorul privat – dorința de a servi publicul.
- Administrația publică este un domeniu de studiu – o afirmație pe care o vom studia mai pe larg în cele ce urmează.

Am omis câteva definiții critice sau ironice (gen Administrația publică este furt sau Administrația publică este Mickey Mouse adică se agită mult pentru nimic).

Fiecare dintre definițiile de mai sus nu reușește să delimiteze cu precizie granița dintre administrația publică și alte domenii de studiu sau ocupaționale. În unele definiții avem o suprapunere a administrației cu științele politice (cum ar fi implementarea interesului public), cu dreptul (activitatea de reglementare) sau cu sociologia (acțiunea colectivă). În altele granițele sunt prea strâmte (dacă privim administrația publică doar ca faza de implementare a politicilor publice sau doar ca aplicare a legii).

În opinia noastră administrația publică are ca obiect de activitate gestionarea problemelor publice cu care se confruntă societatea în general sau doar anumite colectivități, fie singură, fie împreună cu alți actori (cetățeni, asociații, organizații sau firme). Țintele pe care trebuie să le atingă sau instrumentele pe care le poate folosi sunt decise la nivel politic (decizii în care poate să aibă o influență semnificativă).

Administrația publică este o știință, un meșteșug sau o artă? Simon (1945) considera că administrația publică nu este o știință în sine, separată de alte domenii. Waldo (1948), unul dintre fondatorii studiului administrației publice, identifică un domeniu specific, delimitat de valori specifice și îl plasează în domeniul științelor sociale.

Există multe dezbateri legate de existența unor paradigme la nivelul științelor administrative. Din punct de vedere al istoriei disciplinei putem spune că am pornit de la conceptul birocratic al lui Weber, în ultimii douăzeci de ani ne-am situat sub dominația Noului Management Public și acum se caută noi dezvoltări, fie într-o direcție neo-weberiană

sau a guvernantei. Aceste puncte de vedere sunt mai degrabă curente de gândire decât paradigme în adevăratul sens al cuvântului, având în vedere că, nu au fost împărtășite de către întreaga comunitate științifică și că nu oferă decât o viziune parțială asupra domeniului.

Rainey (1994) sau Rommel și Christiaens (2006) consideră că nu avem o paradigmă în sensul „tare” al cuvântului. În consecință, administrația publică ar fi în stadiul pre-paradigmatic de dezvoltare. Acest lucru este valabil pentru toate științele sociale, care nu au o viziune unică asupra domeniului de care se ocupă.

Lan și Anders (2000) identifică o singură paradigmă (într-un sens mai „slab” al cuvântului) a științelor administrative, cea legată de caracterul lor public, sub această umbrelă funcționând o serie de abordări. Abordările respective sunt perspective provenite din direcția mai multor științe sociale, după cum urmează:

Tabelul 1.1. Șase abordări ale științelor administrative.
Adaptare după Lan și Anders, 2000

	Managerial	Politic	Juridic	Etic	Istoric	Integrat
Valori/focus	<ul style="list-style-type: none"> • Eficiență • Eficacitate • Economic 	<ul style="list-style-type: none"> • Reprezentare • Responsabilitate 	<ul style="list-style-type: none"> • Drepturi • Echitate 	<ul style="list-style-type: none"> • Moralitate • Etică • Integritate 	<ul style="list-style-type: none"> • Lecțiile trecutului 	<ul style="list-style-type: none"> • Procesul de guvernare • Valori democratice
Unitatea de analiză	<ul style="list-style-type: none"> • Indivizi • Grupuri • Structuri • Procese 	<ul style="list-style-type: none"> • Indivizi • Grupuri • Comunități • Instituții politice 	<ul style="list-style-type: none"> • Reglementări • Legi • Proces legislativ 	<ul style="list-style-type: none"> • Proceduri • Standarde 	<ul style="list-style-type: none"> • Literatura istorică • Evenimente individuale 	<ul style="list-style-type: none"> • Tot ceea ce este legat de guvernare
Problemele fundamentale	<ul style="list-style-type: none"> • Cum putem îmbunătăți eficiența și eficacitatea? 	<ul style="list-style-type: none"> • Cum se distribuie puterea și cum se alocă resursele? 	<ul style="list-style-type: none"> • Cum pot fi rezolvate conflictele și cum se poate ajunge la respectarea legii? 	<ul style="list-style-type: none"> • Cum putem îmbunătăți nivelul etic al societății și administrației? 	<ul style="list-style-type: none"> • Cum să evităm greșelile trecutului? 	<ul style="list-style-type: none"> • Cum putem înțelege și dezvolta administrația ca întreg?

Numărul și natura științelor care influențează administrația publică poate fi diferită de la autor la autor. Într-o lucrare anterioară am menționat patru mari surse (Șandor, 2004):

1. Dreptul, în special dreptul administrativ și dreptul constituțional, este important datorită aspectului de „lege în acțiune” a administrației, precum și cadrului legislativ care definește acțiunea instituțiilor publice. Totuși, administrația publică este mult mai mult decât atât și o bună legislație nu duce automat la o bună administrație;
2. Științele politice, pentru că administrația nu poate fi privită separat de politic, acesta din urmă fiind cel care trasează sarcinile pentru administrație. Totuși, legătura cu științele politice explică mult mai mult termenul „public” decât pe cel de „administrație”;
3. Sociologia, pentru că administrația gestionează problemele majore ale societății și, mai ales, pentru că există masive împrumuturi din aparatul de cercetare specific sociologiei;
4. Managementul, datorită faptului că o parte importantă a studiului administrației se referă la modul de funcționare a instituțiilor publice. În actuala situație, în care distincția public-privat pare mai puțin relevantă din punctul de vedere al funcționării, importurile din management în studiile administrative au devenit semnificative.

Acest eclectism al administrației a creat și voci critice. Waldo (1975) susține că administrația publică suferă de o criză de identitate după ce și-a extins enorm periferia fără a reține sau a crea un centru unificator. După mai mult de 30 de ani această criză de identitate nu a fost încă depășită. Studiul administrației publice este considerat a fi lipsit de calitățile specifice unei științe (Dahl, 1947:11), fragmentat (Lan și Rosenbloom, 1992:535), lipsit de capacitatea de a pune întrebările cu adevărat interesante (Wilson, 1994:667), izolat în organizații și în teoria democrației (March, 1997:692), suferind de incapacitatea reprezentanților ei de a aduna cercetarea și teoria într-un corp unificat de cunoștințe (Raadschelders, 1999:284).

Relațiile științei administrației publice cu managementul, științele politice și dreptul par să se caracterizeze în ultima perioadă printr-un grad mărit de izolare. Wright (2011:97) studiind articolele publicate în perioada 2004-2007 în patru reviste de administrație publică (*Administration & Society, American Review of Public Administration, Journal of Public Administration Research, Public Administration Review*) a aflat că un articol de administrație publică citează în medie 0.20 articole publicate în reviste de drept, 1.88 articole publicate în reviste de management și 1.20 articole publicate în reviste de științe politice.

Dar exact ceea ce împiedică dezvoltarea unui corp unificat de cunoștințe specific administrației publice, „caracterul său multidisciplinar și interdisciplinar și natura continuu schimbătoare a guvernării și a relațiilor dintre guvernare și societate” (Raadschelders, 1999:284) constituie forța disciplinei. În contextul în care avem de-a face cu structuri diferite de la o țară la alta, în continuă schimbare, doar o disciplină cu adevărat flexibilă poate face față acestor noi provocări.

În programele universitare de studiu, administrația publică este compusă din management, științe politice, drept, sociologie, psihologie, diferite alte discipline de natură economică și un corp de discipline administrative care diferă fundamental de la o școală la alta.

În Europa, spre deosebire de America, studiul administrației publice este mai complicat, influențele școlilor americane și tradițional europene suprapunându-se. Mai mult decât atât, în fiecare țară din Europa există o altă perspectivă asupra statului, ceea ce complică și mai mult lucrurile.

O încercare de a vedea din ce se compun programele academice de administrație publică conduce la următoarele rezultate (Hajnal, 2003):

Tabelul 1.2. Componenta programelor de administrație publică în Europa

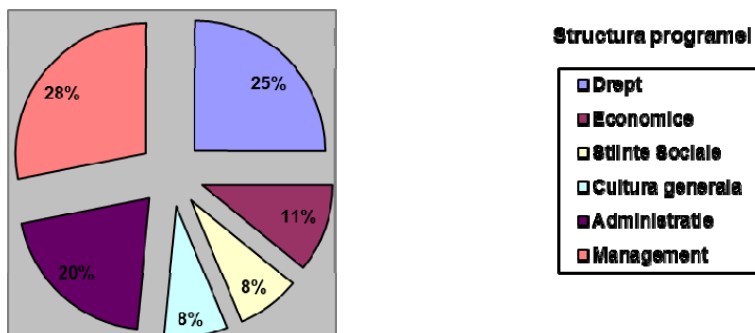
Tip materii	Media (%)	Variația
Drept	20.5	12.2
Economice	13.9	6.7
Științe Politice	13.9	8.4
Management	13.8	8.6
Administrație publică și management public	11.6	6.4
Metodologie și informatică	11.0	4.9
Interdisciplinare/alte științe sociale	10.2	4.5
Comparative	7.4	4.4
Politici specifice	5.1	3.9
Legate de UE	4.0	2.9

Putem observa că dreptul este în continuare în frunte, dar reprezentând doar 20%. Caracterul multidisciplinar este pe deplin reprezentat, în vreme ce administrația publică și managementul public, care sunt cele mai îndreptățite pentru a forma nucleul de bază a științei administrației publice, reprezintă doar 11.6%, argumentând din nou dificultatea construirii unui corp specific de cunoștințe.

Variația este foarte mare în toate cazurile, datorată variației atât între țări, cât și între școli. Există trei grupuri de țări: cele tributare tradiției Europei continentale (Franța, Belgia, Spania, Suedia), cele tributare dreptului (fostele țări socialiste, inclusiv România, plus câteva țări mediteraneene) și restul, cele orientate spre management.

În fostele țări comuniste, acest apetit pentru drept se datorează faptului că administrația publică a fost și este concepută ca un instrument de aplicare a legii. Ideea unei autonomii a acestui domeniu de studiu a apărut doar la o vreme după căderea comunismului, primele programe de studiu fiind construite în jurul unor materii de drept (în cazul României secțiile de administrație publică au apărut doar în 1995).

De exemplu, în cazul programului de administrație publică al Universității „Babeș-Bolyai”, în 1995/1996 accentul era pus pe drept (72% dintre materii). Pe măsură ce programul s-a dezvoltat definiția dată administrației publice a devenit gestionarea problemelor publice accentul a început să se schimbe spre management și cursuri de administrație propriu-zisă. Structura se prezenta în felul următor (Hințea, Șandor, 2002):

Figura 1.1. Structura programului de administrație publică a UBB, 2001

O astfel de modificare a accentului s-a produs într-o mai mare sau mai mică măsură, în toate școlile de administrație publică din România, ca o încercare de a ieși de sub tutela dreptului și, în același timp, ca o recunoaștere a caracterului interdisciplinar al domeniului.

În 2013/2014 un studiu efectuat pe 14 programe de licență din domeniul administrației publice (Șandor și Creța, 2015) identifica studiile de drept ca fiind în continuare cele mai des importante, dar cu o pondere simțitor mai redusă (34.24% din total programă), urmate de cursurile de management (25.66%) și de cele de cultură generală (22.89%). În general se poate observa că programele de mai bună calitate tind să acorde o importanță mai mare managementului și una mai redusă disciplinelor de drept.

Din punct de vedere al cunoștințelor pe care ar trebui să le aibă un absolvent de administrație publică interdisciplinaritatea este obligatorie și este și punctul forte al unui ast-

fel de program. Dacă în administrație ar fi nevoie doar de juriști sau economiști ar trebui să angajeze doar absolvenți de drept sau științe economice. Problemele pe care le gestionează administrația publică cer o înțelegere inter-disciplinară a lor: trebuie cunoscută societatea, modul în care se cristalizează interesul public, legislația existentă, constrângerile financiare, programele existente și modul de funcționare al organizațiilor implicate. O perspectivă uni-dimensională, provenită dintr-o singură disciplină, nu va fi de mare folos – avem nevoie de oameni care să înțeleagă aceste lucruri dintr-o perspectivă mai largă.

Cercetarea în domeniu și-a schimbat și ea caracterul. Schimbarea se vede cel mai bine în cazul lucrărilor de diplomă ale studenților. În cazul primelor promoții (începând din 1999), tema era cel mai des luată din drept și lucrarea conținea elemente de legislație, opinia unor autori despre respectivele legi plus identificarea și discutarea unor spețe mai mult sau mai puțin relevante. Pe măsură ce programa s-a modificat, tematica s-a diversificat, iar metodele de cercetare folosite au devenit cele specifice științelor sociale. Abordarea interdisciplinară este de asemenea o cerință esențială a unei bune lucrări de absolvire.

Care sunt temele specifice cercetării în administrația publică (dacă există)? Opiniile diferă de la cercetător la cercetător. Ca idee generală merită notată cea a lui Stallings și Ferris (1988:585): „noile direcții de cercetare în administrația publică vor veni prin punerea de întrebări fundamentale despre natura sectorului public și legătura sa cu societatea din care face parte”. Care ar putea fi aceste întrebări fundamentale? Dwight Waldo (1980) consideră că „nici o problemă nu este mai centrală [...] decât studiul relației dintre politică și administrație”. Perry și Kramer (1986) insistă asupra a două arii: caracteristicile care disting administrația publică de orice altă administrație și interfața politico-administrativă. Dintr-un alt punct de vedere, influențat de teoriile organizaționale (Neumann, 1996), întrebările fundamentale ar fi: care este natura unei organizații publice, care este relația ei cu mediul, cum se administrează o astfel de organizație? Din partea celor care lucrează în administrația publică, întrebările cele mai importante pot fi mult mai concrete (Bolton și Stolcis, 2003): cum se poate obține o mai bună performanță organizațională cu mai puține resurse bugetare, cum se recrutează și se păstrează personalul de calitate, cum se poate aplica revoluția informațională în administrație?

Controversele cu teoriile organizaționale s-ar putea să provină din distincția făcută începând de la Herbert Simon (1952) între organizații și instituții, acestea din urmă fiind privite ca fiind mai mari și mai complexe. Unitatea de analiză preferată de cercetătorii administrației publice este mai degrabă instituția (alteori chiar întreaga societate).

Dintre posibilele teme de cercetare enunțate, cele mai des abordate sunt cele legate de relațiile politico-administrative, relațiile administrației cu alte sfere ale societății (în special prin intermediul politicilor publice). Sub influența mișcării de re-inventare a administrației (și ulterior a Noului Management Public), prin care se transferă multe metode de management din sectorul privat către cel public, se deschid noi subiecte.

Dintr-o cercetare (Box, 1992) asupra articolelor din *Public Administration Review* (una dintre cele mai prestigioase reviste din domeniul administrației publice) din perioada 1985-1989 s-a încercat să se vadă care sunt caracteristicile principale ale cercetărilor

publicate aici. Astfel, s-au desprins trei categorii:

1. articole legate de teorie, care-și propun să construiască sau să modifice o teorie sau o ipoteză;
2. articole dedicate problemelor, ideilor sau tendințelor generale din domeniu;
3. articole orientate spre practică, care discută, ilustrează sau inventariază problemele sau întrebările legate de practicarea administrației.

Din 230 de articole publicate în acea perioadă 37 (16%) au fost teoretice, 40 (17%) dedicate problemelor generale și 153 (67%) au fost practice, demonstrând o certă apetență pentru aspectele practice ale domeniului. Perry și Kramer (1986) au ajuns la concluzii similare pentru perioada 1975-1984: 80% erau dedicate unor aspecte practice. Situația nu s-a schimbat prea mult de atunci. Astfel de date ne ajută să ne dăm seama că cercetarea în domeniul administrației publice este „aplicată, ateoretică și noncumulativă” (Houston, Delevan, 1990). Ultimul aspect este cel care ne deranjează cel mai mult, referindu-se la faptul că prea adesea unele cercetări sunt uitate, în loc să fie folosite pentru îmbunătățirea nivelului de cunoștințe al domeniului. La aceasta contribuie și faptul că nu există arhive cu datele folosite în cercetări, care să permită replicarea și îmbunătățirea acestora.

În momentul în care acceptăm definiția administrației publice drept gestionarea problemelor publice cu care se confruntă societatea temele de cercetare cele mai importante devin cele legate de modul în care acestea sunt rezolvate și de instrumentele pe care le avem la dispoziție (politici și programe, legi, bugete, instituții, colaborarea cu alți actori implicați ș.a.).

În domeniul metodologic, multă vreme administrația publică (cel puțin așa cum se studia în țările occidentale) a fost datoare aparatului de cercetare al științelor sociale. Un anumit grad de independență poate fi observat în momentul în care apar ca sub-domeniu de studiu al disciplinei (disputat cu științele politice) politicile publice. Chiar dacă nu apar metode noi, revoluționare, abordarea începe să difere. Mai mult decât atât, studiul metodelor de cercetare în administrația publică începe să fie diferit de clasicele deja cursuri de metode de cercetare în științe sociale, fiind inclus în multe cazuri în Analiza politicilor publice sau Evaluarea programelor. Acest lucru se întâmplă mai ales în cazul programelor de masterat în administrație publică sau politici publice din Statele Unite ale Americii, în cazul cărora cursurile legate de „aplicarea tehnicilor cantitative și calitative de analiză trebuie să includă formularea, implementarea și evaluarea programelor și politicilor, luarea deciziilor și rezolvarea de probleme” (Standardele NASPAA, capitolul 4.2.1).

În ceea ce privește modul în care poate fi gândită cercetarea există mai multe paradigme (sau mai degrabă viziuni sau abordări) în științele sociale. Riccuci (2010) distinge 5 astfel de abordări (vezi Tabelul 1.3).

În funcție de paradigma adoptată modul în care facem cercetările (în care ne adunăm datele și le analizăm) poate să difere foarte mult. Modul în care privim realitatea (dacă există o realitate unică sau multiplă, dacă aceasta poate fi determinată obiectiv sau nu) schimbă foarte mult lucrurile. În funcție de aceasta metodologia poate fi diferită (cu accent pe cazuri individuale sau pe legi generale) și tipul de date preferat poate diferi, cu

Tabelul 1.3. Abordări ale cercetării în științele sociale

	Postmodernism (antipozitivism)	Raționalism	Empirism	Pozitivism	Postpozitivism
Ontologie ¹	Nominalism, relativism: cercetătorul și realitatea sunt inseparabili	Mintea cercetătorului este realitatea	Cercetătorul și realitatea sunt separate	Realism: Cercetătorul și realitatea sunt separate	Realism critic: cercetătorul și realitatea sunt inseparabili
Epistemologie ²	Cunoașterea este relativă; adevărul este un construct social determinat cultural	Rățiunea este principala sursă a cunoașterii	Realitatea apare din experimentare	Realitatea are o existență obiectivă	Realitatea există, dar este prea complexă pentru a putea fi înțeleasă în întregime
Metodologie	Idiografică ³ , fenomenologie, interpretare	Deducție, speculație, raționament	Observație, ipoteze derivate logic, testarea empirică a ipotezelor, inducție	Nomotetic, inducție, ipoteze derivate logic, testarea empirică a ipotezelor	Triangulație
Tip de date	Calitativă	Calitativă	Calitativă și cantitativă	Cantitativă	Calitativă și cantitativă
Ideologi	Weber, Lyotard, Derrida, Foucault	Platon, Descartes, Leibniz, Spinoza	Aristotel, Epicur, Bacon, Locke, Hume	Comte, Carnap, Wittgenstein, Mill, Spencer	Popper, Dewey, Rescher

1 Ontologia se referă la studiul filosofic al existenței: ce există, care sunt categoriile realității și ce relații există între ele.

2 Epistemologia este teoria cunoașterii științifice: ce este aceasta și cum devine posibilă.

3 Idiografică – orientată spre studierea cazurilor individuale; este opusul abordării nomotetice, orientate spre înțelegerea legilor generale.

implicație asupra numărului de cazuri folosit (mare pentru cercetările cantitative și mai mic pentru cele cantitative).

Cercetarea în administrația publică poate fi privită din perspectiva celui care o efectuează sau a celui care este interesat de rezultatele sale. Din acest punct de vedere trebuie să facem diferența între cercetarea academică, despre care am vorbit până acum, și consultanță sau cercetare practică.

Kubr (1992:43) identifică anumite diferențe fundamentale între cercetare și consultanță, datorate specificului fiecăreia:

Tabelul 1.4. Diferențe între cercetare și consultanță

Factor	Cercetare	Consultanță
Problema	Stabilită de cercetător, cu un caracter mai general	Stabilită de beneficiar, uneori în colaborare cu consultantul
Timpul alocat	De obicei flexibil	Mai redus, mai rigid
Produsul final	Noi cunoștințe, noi teorii + unele metode mai bune de lucru	Metode de conducere îmbunătățite
Proprietatea asupra informației	De obicei pusă la dispoziția publicului	Adesea confidențială
Luarea deciziilor	Centrul atenției se poate deplasa după dorința cercetătorului în conformitate cu planul	Există libertate doar în aspecte referitoare la sarcina principală
Caracterul riguros al studiului	Foarte strâns din punct de vedere metodologic	Nivel minim, adecvat problemei
Evaluarea	Exterioară – de către alți cercetători, factori de decizie	Interioară, de către organizație

Pentru practicienii domeniului există multiple nemulțumiri față de cercetările academice. Principalele probleme ridicate se referă la:

1. Scopul cercetării: pe de o parte avem dorința de a îmbunătăți teoriile din domeniu și de a spori cunoștințele din domeniu (cercetarea academică), pe de altă parte dorința de a găsi soluții pentru probleme concrete;
2. Abordarea: cercetătorii încearcă să lucreze pe baza unor date interpretate în mod sistematic, de preferință cantitativ, cu o metodologie cât mai apropiată de cerințele

științifice, câtă vreme practicienii lucrează calitativ prețuind mai mult studiile de caz, și folosind mai mult logica și argumentele bazate pe simțul comun;

3. Motivația: în mediul universitar publicarea de lucrări științifice este o cerință obligatorie pentru supraviețuire (în universitățile americane se aude des expresia *Publish or Perish* – publică sau pieri), promovare, dobândirea sau menținerea unei poziții importante în comunitatea științifică sau chiar ca și criteriu de stabilire a salariului. Și în stabilirea temelor abordate există motivații mai egoiste, legate de o anumită modă sau de interesele proprii.
4. Mediul de propagare: cercetările academice apar mai ales în reviste care trebuie să aibă o ținută științifică cât mai înaltă (ceea ce se traduce de obicei prin natură tehnică și accent pe metodologie). Practicienii și-ar dori publicații orientate spre rezultate, cu un limbaj mult mai accesibil.

Problema izolării lumii academice de „lumea reală” este o problemă des dezbătută, nu doar în administrația publică. Cercetarea poate fi una dintre metodele cele mai bune de contact și de cunoaștere reciprocă între teoreticienii ruși de practică și practicienii ruși de teorie. Acest lucru se poate întâmpla prin intermediul unor cercetări desfășurate pe teren, în domenii sensibile pentru practica din domeniu, care să ajungă sub ochii cât mai multor practicieni. Poate că în acest mod s-ar putea îndeplini dezideratul lui Dwight Waldo (1968), ca disciplina administrației publice să se dezvolte din perspectiva profesiei.

Metodele de cercetare folosite în administrația publică sunt cele care au fost impuse de sociologie și se regăsesc în marea majoritate a științelor sociale, în ultimele decenii știința administrației publice încercând să împrumute metode și din alte științe sociale (în principal din științele economice).

Administrația publică nu poate face abstracție de social. Indiferent de modul în care concepem administrația, fie ca un instrument de aplicare a legii, executant al deciziei politice sau ca un furnizor de servicii nu trebuie să uităm că se lucrează cu oameni și pentru oameni. Interacțiunile sociale intra și extra organizaționale nu pot fi neglijate. În plus, metodele de cercetare impuse de sociologie pot fi aplicate în oricare din științele care “patronează” științele administrative (științele juridice, politice sau economice).

1.2. Noțiuni de bază ale cercetării științifice: teorii, ipoteze, variabile

În viața de zi cu zi ne întâlnim des cu momente în care apar raționamente de genul „Dacă întreprindem acțiunea X atunci se va întâmpla Y”. De unde știm acest lucru?

De-a lungul timpului problema surselor cunoașterii s-a pus deseori. Există mai multe modalități de a răspunde la întrebarea “de unde știi?”:

- Modul tradițional, bazat pe autoritatea sursei. Surse cum ar fi conducătorii de la diferite nivele, savanți cunoscuți, legislația ș.a. intră la acest capitol. Aici poate fi inclusă și cunoașterea dobândită prin educație – știm anumite lucruri pentru că le-am aflat de la școală de la persoane cu autoritate – profesorii;
- Modul rațional, bazat pe logică – prin care pe baza unor raționamente logice din anumite fapte cunoscute pot fi derivate sau descoperite cunoștințe noi;

- Modul mistic, irațional, bazat pe revelații divine, profeții, vise premonitorii etc. În general avem de a face cu credințe (cum ar fi existența unor ființe sau puteri supra-naturale) și mai puțin cu cunoștințe. Folosirea unor astfel de surse în scopul cunoașterii poate duce la erori majore, cum ar fi aceea generată de interpretarea unor anumite pasaje din Biblie pentru a susține modelul geocentric (Pământul este în centrul universului și toate celelalte corpuri cerești se învârt în jurul său);
- Intuiție, simțuri, percepția comună: cel mai des întâlnit, mai ales în domeniul realităților sociale. “Se știu” foarte multe lucruri, dar există dovezi pentru prea puține dintre ele. O afirmație ca și “toți funcționarii sunt corupți” este derivată din această percepție comună – generată de o serie de observații și propagate prin zvonuri și bârfe. Circulația unor astfel de informații din gură în gură poate deseori genera efecte similare cu cele observate în jocul copilăriei numit telefonul fără fir în care se șoptește un cuvânt unei persoane apropiate, care procedează la fel cu o altă persoană și așa mai departe – la sfârșitul șirului se poate constata că informația a fost extrem de deformată – avem cu totul și cu totul alt cuvânt decât cel inițial;
- Cercetarea empirică (bazată pe observarea realității), proprie științei.

În acest ultim tip de cunoaștere se bazează pe culegerea datelor necesare și pe analiza lor, ambele etape trebuind să fie realizate cât mai riguros cu putință.

Cunoașterea pe baza simțului comun este folosită cel mai adesea (din păcate și în ceea ce privește luarea unor decizii publice), dar erorile care pot fi comise pot fi serioase și cu urmări destul de grave. Decizia multor părinți de a nu-și vaccina copiii pe baza unor zvonuri propagate prin diferite surse media (în special Internetul) poate duce la crearea unor probleme serioase de sănătate publică, inclusiv la reapariția unor anumite boli considerate eradicate de multă vreme.

Modalitatea rațională (folosită și în cercetarea științifică) are o limită importantă: acolo unde nu avem puține cunoștințe nu poate fi folosită.

Modul tradițional de cunoaștere are anumite merite (până la urmă educația se bazează pe un astfel de sistem), dar cunoștințele dobândite din astfel de surse merită verificate și actualizate.

Sursa de cunoaștere cea mai bună este cercetarea științifică.

Filosofia științei lucrează cu anumite presupuneri (Frankfort-Nachmias, Nachmias, 1996:2):

- Natura este ordonată și regulată;
- Natura poate fi cunoscută;
- Toate fenomenele naturale au cauze naturale;
- Nimic nu este evident de la sine;
- Cunoașterea provine din dobândirea experienței;
- Cunoașterea este superioară ignoranței.

Scopul științei este producerea unei acumulări de cunoștințe care să permită explicarea, predicția și înțelegerea fenomenelor empirice.

Thomas Kuhn (1962, 2008) vede cunoașterea științifică dintr-un anumit domeniu ca fiind organizată în paradigme (viziuni asupra domeniului împărtășite de către toată

comunitatea științifică – teorii, metode de cercetare și standarde). Pe baza cunoașterii cuprinsă în aceste paradigme se desfășoară știința sau cercetarea normală – adică rezolvarea unor probleme. Identificarea problemelor sau temelor de cercetare cele mai importante, precum și aprecierea asupra calității rezultatelor se face pe baza paradigmelor existente. Paradigmele se pot schimba de-a lungul timpului, datorită unor revoluții științifice. În astronomie Copernic a declanșat o schimbare de paradigmă, s-a trecut de la un sistem în care Pământul era în centru, iar Soarele și celelalte planete se roteau în jurul său la unul în care Soarele este în centru, iar Pământul este doar una dintre planetele care se învârt în jurul soarelui. În fizică teoria relativității propusă de Einstein este nucleul paradigmei care a înlocuit paradigma mecanicistă newtoniană.

Relația dintre teoretic și empiric este una destul de controversată. Toată lumea este de acord că ambele fațete trebuie să fie prezente în orice demers științific, într-o măsură mai mică sau mai mare.

Există o primă problemă, cea a temporalității. Sunt posibile trei situații: anterioritatea, în care caz cercetarea empirică este folosită pentru a verifica teoria, emergența, teoria născându-se pe parcursul cercetării și posterioritatea, în care caz teoria are o funcție de interpretare a unor rezultate obținute de către empiric. În realitate, există foarte puține cazuri în care teoria să nu se bazeze pe date empirice sau de cercetări în care teoria să nu fie prezentă, între teoretic și empiric existând o determinare reciprocă, iar progresul cunoașterii se realizează printr-o continuă pendulare între teoretic și empiric.

Atunci când ne gândim la o posibilă contradicție între teorie și practică, mai ales în ideea unei distanțe mari între acestea, ar trebui să ne gândim la afirmația părintelui psihologiei sociale Kurt Lewin: „Nu există nimic mai practic decât o bună teorie”, pentru că o teorie corectă ne poate ajuta foarte mult în ceea ce privește acțiunile noastre.

Studenții au tendința de a respinge utilitatea teoriilor ca urmare a modului în care (marea majoritate) au învățat până acum: au memorat o serie întregă de cunoștințe pentru a le reproduce cu ocazia extemporalelor, tezelor, examenelor (cum ar fi cel de bacalaureat), deseori fără a le înțelege și fără a avea ocazia să le aplice. Memorarea este însă doar o primă fază a învățării – ea trebuie urmată de înțelegere și de punerea în relație a acestei înțelegeri cu alte cunoștințe și a identificării modalității de aplicare. Teoriile vin rareori cu instrucțiuni de folosire – cel mult cu unele exemple. Identificarea modalităților de aplicare a unei teorii cade în sarcina celui care învață pentru simplul motiv că aplicațiile pot fi extrem de numeroase și nu pot fi limitate la o listă prezentată de către un profesor. În momentul în care vrem să aplicăm o anumită teorie ar trebui de fapt să ne vedem ce teorie se aplică în situația dată și apoi să ne gândim cum putem aplica această teorie – nu să alegem acțiunea dintr-o listă de posibile aplicații pe care am memorat-o. Diferența între oameni și roboți sau animale dresate este dată tocmai de faptul că oamenii sunt singurii capabili să desfășoare o activitate creativă.

Teoriile ne pot da soluții practice pe care să le aplicăm în viața de zi cu zi. Puțini oameni sunt conștienți că în conducerea automobilului aplică (sau ar trebuie să aplice) cunoștințele dobândite de la fizică. Ca exemplu: ce trebuie să facem dacă intrăm într-o curbă cu viteză prea mare? Ar fi fost bine să evităm acest lucru, dar cum putem corecta greșea-

la? Mașina va avea tendința să iasă de pe șosea (un lucru pe care-l știm iarăși de la fizică). Reacția naturală ar fi să frânăm, dar o astfel de acțiune ne-ar scoate de fapt mai repede de pe carosabil. Răspunsul corect este că după ce ne-am încadrat pe traiectoria curbei o accelerare ne ajută să rămânem pe șosea – este modul în care se compun forțele (regula paralelogramului).

Din experiențele personale vom învăța ceva dacă reflectăm asupra acestora, încercând să vedem cum se potrivesc cu ceea ce știm deja (adică cu diferitele teorii pe care le avem) și, în cazul în care avem o nepotrivire construim o nouă teorie.

Rolurile teoriei și practicii ar putea fi sintetizate astfel:²

Tabelul 1.5. Teoretic și empiric

Teoretic	Empiric
<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea temelor de cercetare; • Formularea de concepte și clasificări complexe; • Formularea ipotezelor referitoare la modul în care se produc anumite fenomene sociale; • Punerea în relație a faptelor empirice unele cu altele. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inițierea unor noi teorii, pe baza unor fapte sau rezultate noi, neașteptate; • Reformularea teoriei pe baza unor noi descoperiri; • Specificul empiricului presupune clarificarea conceptelor • Validarea sau invalidarea teoriilor propuse;

Trebuie spus că nici teoria, nici empiricul nu sunt unitare. În sens mai larg, teoria “înseamnă un corp de propoziții cât de cât articulate, într-un raport de congruență” (Rotariu, Iluț, 1997:21). Mai simplu spus, o teorie este un set de propoziții care încearcă să explice un anumit fenomen. Frankfort-Nachmias și Nachmias (1996:14) identifică patru categorii de teorii, împărțite pe patru nivele de tărie:

- Sisteme de clasificare ad-hoc, în care observațiile empirice sunt organizate și clasificate în categorii construite arbitrar;
- Taxonomiile sunt sisteme de categorii construite astfel încât să poată fi descrise relații între categorii;
- Sistemele teoretice combină taxonomiile cu cadrele conceptuale, dar acum descrierile, explicațiile și predicțiile sunt legate într-o manieră sistematică. Un sistem teoretic cuprinde un set de concepte descriptive, concepte operaționalizate (variabile) și un set de propoziții care constituie un sistem deductiv;
- Teoriile axiomatice constituie un tip de sistem teoretic cuprinzând un set de concepte și definiții, un set de propoziții care descriu situațiile cărora li se aplică teoria, un set de propoziții (între care axiome și teoreme) care descriu relațiile între variabile și un sistem logic pentru deducții.

Sistemele de clasificare explică cel mai puțin din fenomen – ne spun doar că există anumite categorii în care putem organiza explicațiile – iar teoriile axiomatice încearcă să ne explice cât mai complet fenomenul.

La un nivel mai înalt de formalizare avem modelul, care este o abstractizare a realității. Modelele pun în evidență anumite caracteristici ale lumii reale care sunt relevante pentru

2 Tabel inspirată din P. Lazarsfeld (pentru rolul teoreticului) și R.K. Merton (pentru empiric), citați în Rotariu și Iluț (1997: 20-21).

subiectul cercetării, explicitează relațiile dintre acestea, permit formularea de propoziții testabile din punct de vedere empiric despre aceste caracteristici.

În cercetare există două mari metode de raționament: deducția și inducția. Raționamentul deductiv pornește de la general, trecând la specific. Este o abordare *top-down*, de sus în jos, în care încercăm să aplicăm reguli generale în situații specifice (de exemplu, dacă vrem să înțelegem cum funcționează educația începem prin a formula o teorie legată de educație, din care desprindem mai multe ipoteze specifice, observăm ce se întâmplă în realitate, încercând să vedem dacă teoria noastră se confirmă sau nu).

Raționamentul inductiv funcționează în mod contrar: observăm realitatea, încercând să identificăm regularități pe care să le transformăm în ipoteze din care să putem formula teorii.

Trebuie să avem grijă să evităm anumite erori de raționament. Prima dintre ele se numește eroarea ecologică. Aceasta apare în momentul în care încercăm să facem predicții față de indivizi pe baza analizei unei întregi populații. De exemplu, dacă știm că indivizii din popoarele nordice sunt în majoritate blonzi, nu putem deduce că un anumit individ este blond. Eroarea excepției poate apărea atunci când încercăm să facem generalizări pe baza unor cazuri deviante, excepționale. De exemplu, din studiul unei găini cu trei picioare am putea ajunge la concluzia că toate găinile au trei picioare. Astfel de capcane trebuie evitate atât în cercetare cât și în viața de zi cu zi.

Pentru ca teoria să ajungă “o plasă în care să putem cuprinde lumea”, conform expresiei lui Karl Popper, există câțiva pași care trebuie întreprinși:

1. Primul pas este cel al **definițiilor**. Acestea pot fi operaționale sau conceptuale. Primele sunt legate de modul de funcționare sau de măsurare al unui concept (de exemplu: media finală de absolvire este o definiție operațională a performanței unui student). Definițiile conceptuale trebuie să:
  - a. delimiteze clar attribute sau calități unice, evidențiind genul proxim și diferența specifică – de exemplu, *bărbații* sunt acei *oameni* (genul proxim) care diferă de ceilalți oameni (femeile) prin ... (fiecare se poate gândi la o anumită diferență specifică, trebuie însă ca acea diferență să fie cu adevărat importantă);
  - b. să nu fie circulare (adică să nu apeleze la alt concept care se definește și el prin raportare la cel care este definit);
  - c. să fie pozitive (definim prin ceea ce este, nu prin ceea ce nu este – nu vom spune că bărbații nu sunt femei, ci vom încerca să spunem ce sunt bărbații);
  - d. să folosească termeni clari.

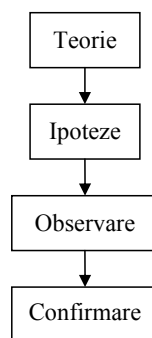

Figura 1.2. Raționamentul deductiv

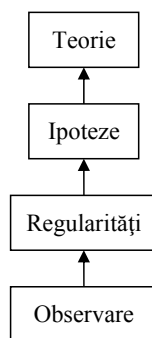

Figura 1.3. Raționamentul inductiv

2. **Operaționalizarea** constă în găsirea unei metode sau măsuri prin care să conectăm teoria (reprezentată prin concepte) cu realitatea. Dintr-un alt punct de vedere putem spune că operaționalizarea e un ansamblu de proceduri prin care se specifică modul în care vom măsura aspectele manifeste ale unui lucru abstract (vezi 2.4.1);
3. Următoarea fază este cea a **formulării ipotezelor**. Acestea specifică relația între fenomenul care este explicat sau variabila dependentă și variabilele explicative sau independente.

Orice cercetare începe prin a clarifica natura problemei care va fi studiată. Vom obține un set de concepte, noțiuni abstracte (greu de măsurat) prin care să reprezentăm lumea. Din această fază trebuie să ajungem prin operaționalizarea conceptelor la nivelul **variabilelor**. În general se încearcă explicarea schimbărilor survenite în variabila dependentă pe baza variabilelor independente. Mai putem introduce variabile de control prin care să putem verifica dacă nu cumva asocierea observată între variabila dependentă și cea sau cele independente nu este cumva doar aparentă, variația observată fiind datorată variabilei de control.

Ipotezele se deduc din teorie – fiecare propoziție dintr-o teorie fiind o posibilă ipoteză. După definiția dată de Caplow (1970:119), „o ipoteză este enunțul unei relații cauzale într-o formă care permite verificarea empirică”. Din această definiție putem vedea și care este rolul cel mai important al ipotezelor – cel de testare sau verificare a teoriei. Într-un sens mai larg ipotezele au rolul de a descrie în termeni concreți ce ne așteptăm să se întâmple în studiul nostru.

Ipotezele sunt enunțuri despre posibila relație dintre mai multe variabile. Ele pot lua mai multe forme, gen variabila independentă influențează, afectează, prezice, crește împreună, este în legătură cu, este o condiție necesară, este o condiție suficientă, este o condiție necesară și suficientă, ș.a.m.d., toate relativ la variabila dependentă (cea pe care o studiem). Un set de astfel de ipoteze se constituie într-o teorie. Karl Popper consideră că numărul de ipoteze posibile pentru o teorie este infinit, astfel încât confirmarea unei ipoteze nu duce la confirmarea teoriei și de aceea ajunge la concluzia că cel mai important lucru pentru o teorie este ca aceasta să fie falsificabilă (să poată fi invalidată), ceea ce se poate face prin invalidarea unei singure ipoteze. În practică, fiecare teorie conține (cel puțin în mod explicit) un set restrâns de ipoteze.

Pentru ca ipotezele pe care le avansăm să fie credibile trebuie să avem o coerență externă, adică să nu contrazicem ceea ce se cunoaște deja (în cazul în care nu ne-am propus tocmai acest lucru), precum și o consistență internă, adică să nu avem contradicții între ipoteze.

Relația dintre teorie și ipoteze este una care creează probleme multor studenți. Să presupunem că vrem să aflăm de ce unii studenți obțin note bune și unii note mai slabe la examene. Acesta este un fenomen pe care putem să-l studiem și, pe care putem să-l explicăm pe baza unei teorii. Putem citi diferite teorii care încearcă să explice acest fenomen și să preluăm unele explicații sau putem să ne gândim noi la posibilele explicații. O posibilă teorie ar fi următoarea:

Studenții obțin note mai bune la examene dacă învață mai mult, sunt mai inteligenți, provin dintr-o familie mai bine educată.

În consecință am avea trei ipoteze (formularea poate să difere, dar variabilele implicate în ipotezele specifice acestei teorii nu):

1. cu cât învățăm mai mult, cu atât avem note mai bune;
2. cu cât suntem mai inteligenți, cu atât notele vor fi mai mari;
3. cu cât membrii familiei noastre sunt mai bine educați, cu atât notele vor fi mai bune.

Văzând aceste ipoteze ne putem da seama care a fost teoria de la care am pornit. Dacă am fi avut alte ipoteze decât cele trei de mai sus (de exemplu: notele depind de noroc, notele depind de pilele, relațiile și cunoștințele pe care le avem și notele depind de aspectul fizic al candidatului) discutăm o altă teorie. Pe baza cercetării noastre s-ar putea să aflăm că unele dintre ipotezele noastre nu se confirmă și, în schimb, există alți factori explicativi – ceea ce ne-ar duce la modificarea teoriei.

Pentru a stabili dacă există o relație de cauzalitate, adică dacă o modificare a variabilei X va determina modificarea valorii variabilei dependente Y, trebuie să stabilim dacă:

- există o relație între cele două variabile (dacă valoarea lui X se modifică, se va modifica și valoarea lui Y);
- cauza este anterioară efectului;
- avem o explicație logică și convingătoare a legăturii dintre cele două variabile;
- am eliminat alte posibile explicații (relația nu trebuie să fie doar aparentă, o altă variabilă explicând fenomenul).

Ordinea temporală dintre cauză și efect este una foarte importantă – spunem că învățatul este cauza și notele la examene sunt efectul, nu invers, pentru că mai întâi învățăm (mai mult sau mai puțin) și după aceea mergem la examene unde obținem anumite note (mai bune sau mai puțin bune). Dacă modificarea valorii variabilei Y apare înaintea modificării din variabila X înseamnă că nu putem discuta despre o relație cauzală între cele două variabile.

Uneori este destul de dificil de a aprecia ordinea temporală – dacă încercăm să explicăm comportamentul violent prin vizionarea unor emisiuni conținând violență avem o astfel de problemă. Ce a apărut prima dată – comportamentul violent sau vizionarea unor emisiuni cu acest caracter? În astfel de situații ambele posibilități sunt reale: ne uităm la emisiuni cu caracter violent pentru că avem un comportament de acest tip sau avem un astfel de comportament pentru că am vizionat emisiuni cu conținut violent. De asemenea, cele două variabile s-ar putea potența una pe alta, fiecare constituind în același timp și cauză și efect în raport cu cealaltă variabilă.

Trebuie să avem o relație (cel mai adesea se folosește termenul de corelație) între variabile – adică fie modificarea valorii uneia duce la modificarea valorii celeilalte (de exemplu, cu cât petrecem mai multe ore învățând cu atât obținem note mai bune) sau anumite atribute ale unei variabile să fie asociate cu anumite atribute ale celeilalte variabile (bărbații privesc mai favorabil decât femeile infidelitatea conjugală).

Faptul că avem nevoie de o explicație logică și convingătoare a legăturii dintre cele două variabile ne ajută să eliminăm din calcul multe posibile relații cauzale. Deseori găsim în mass-media tot felul de știri care ne prezintă rezultate ale unor cercetări, dar fără

să ne precizeze că discutăm despre cercetări corelaționale. Nu este dificil să găsești posibile relații cauzale, dificil este să le explici. Babbie (2010) dă exemplul relației dintre numărul la pantof și cunoștințele de matematică ale copiilor. Cu cât numărul la pantof este mai mare, cu atât știu mai multă matematică sau cu cât știm mai multă matematică cu atât avem un număr mai mare la pantof. Nu putem să explicăm logic și convingător nici una dintre cele două variante, așa că ar fi bine să nu propunem o astfel de relație cauzală.

Trebuie și să investigăm existența unor alte posibile cauze. Putem să observăm o relație între două variabile, dar aceasta să fie determinată de fapt de intervenția unei a treia variabile. Putem observa o relație între numărul de mașini de pompieri prezente la locul unui incendiu și dimensiunile pagubelor (exemplu din Babbie, 2010), putem oferi o explicație cu o aparență logică (intervenția pompierilor creează daune), dar de fapt o a treia variabilă ne explică tot: dimensiunea incendiului influențează atât numărul de pompieri cât și daunele produse. Și pentru exemplul anterior avem o a treia variabilă care acționează: vârsta influențează atât numărul de la pantofi cât și cunoștințele de matematică.

Efectele unei a treia variabile trebuie investigate cu grijă în fiecare situație. Să presupunem că aflăm că persoanele mai înalte sunt mai bine plătite. O posibilă explicație ar fi legată de faptul că persoanele mai înalte au mai multă stimă de sine. Întrebarea este dacă nu cumva ceea ce se observă este datorat unei de-a treia variabile. O astfel de variabilă este sexul unei persoane – știm că bărbații sunt în medie mai înalți decât femeile și că bărbații câștigă (tot în medie) mai bine decât femeile. Sexul persoanei s-ar putea să explice de fapt diferențele de venit – să avem o relație aparentă. Pentru a verifica acest caz trebuie să controlăm această variabilă – cu alte cuvinte să vedem dacă relația dintre înălțime și venituri există pentru fiecare categorie – pentru bărbați și pentru femei. Judge și Cable (2004) au găsit că relația dintre înălțime și venituri este semnificativă chiar după ce au inclus sexul persoanei în analiză. O astfel de variabilă ar putea în schimb să modereze relația – după ce am controlat efectul celei de a treia variabile să constatăm că efectul variabilei dependente asupra celei independente este diferit față de cel din prima analiză (fără control) – poate fi mai mare sau mai mic.

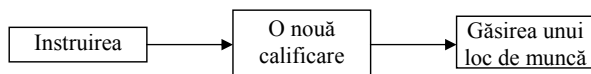
O explicație a unui fenomen este considerată a fi cea mai bună atunci când găsește o cauză care este atât necesară cât și suficientă – X poate fi considerată o cauză necesară pentru Y dacă acest efect nu se poate produce în absența sa (de exemplu, nu putem promova un examen dacă nu ne-am prezentat la el) și devine o cauză suficientă dacă garantează producerea efectului (dacă punem mâna în foc ne vom arde).

În anumite cercetări se folosește cauzalitatea probabilistică – pentru anumite cazuri există anumite șanse ca o anumită cauză să ducă la un anumit efect (exemplu: fumatul poate să ducă la cancer pulmonar pentru anumite persoane). Cauza (fumatul) nu este nici necesară (și nefumătorii pot să ajungă la cancer pulmonar) și nici suficientă (nu toți fumătorii vor avea cancer). În astfel de cercetări trebuie să fim prudenți atunci când vorbim despre cauzalitate – trebuie să investigăm cu mare atenție alte posibile cauze și să investigăm cât mai atent mecanismul prin care se realizează efectele.

O relație cauzală poate fi reprezentată cel mai simplu sub forma unor lanțuri cauzale de tip cauză-efect. Cel mai simplu lanț cauzal implică două variabile (cauza și efectul).

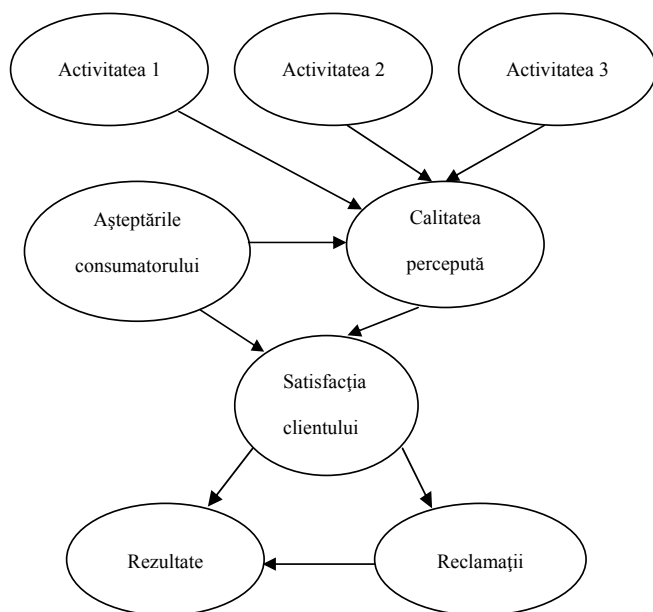
În explicarea realității putem ajunge la lanțuri cauzale care mai implică mai multe variabile. De exemplu, pentru un program de reconversie profesională a șomerilor, lanțul causal ar putea fi de forma:

Figura 1.4. Un lanț causal

Exprimat în alți termeni, cursurile de instruire organizate duc la dobândirea unei noi calificări, pe baza căreia șomerul va ajunge să-și găsească un nou loc de muncă.

Lanțurile acestea pot să fie mult mai complicate, în care să avem relații mult mai complexe. De exemplu, pentru calitatea unui serviciu sau produs în SUA se folosește Indicele Satisfacției Consumatorului American care presupune următoarea diagramă causală:

Figura 1.5. Diagrama causală a Indicelui Satisfacției Consumatorului American

Câteva observații:

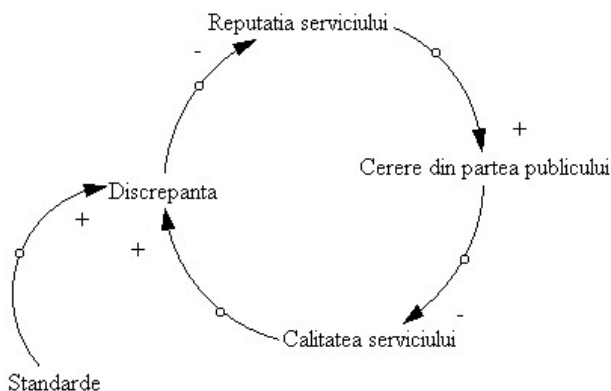
1. Activitățile 1, 2, 3 (sau mai multe) se referă la principalele activități legate de organizația publică în cauză, acestea fiind legate de misiunea sau misiunile acesteia. Fiecare dintre aceste activități cuprind sau sunt legate de anumite atribute determinante pentru clienți în stabilirea nivelului de satisfacție;
2. Așteptările clienților influențează satisfacția atât direct, cât și prin intermediul percepției asupra calității;
3. În sectorul public rezultatele se măsoară în acest caz prin încrederea în instituții;
4. Reclamațiile, atât prin numărul lor cât și prin modul în care sunt rezolvate, pot să ne dea în sine o măsură a gradului de satisfacție a clientului: scăderea numărului de re-

clamații sau de reclamații în care clientul are dreptate indică o creștere a satisfacției (aceasta în cazul în care nu există o politică de descurajare a reclamațiilor).

În reprezentarea unei astfel de diagrame cauzale (un alt termen ar fi cel de model logic) liniile care unesc două variabile pot fi uni-direcționale sau bi-direcționale (pentru cazurile în care cele două variabile se potențează una pe alta), în ultimul caz folosind fie o linie cu săgeți în ambele direcții, fie două linii. Putem introduce și alte elemente grafice – putem indica dacă avem o relație pozitivă sau negativă (indicând alăturat fiecărei linii un plus sau un minus) și tăria relației (folosind o săgeată mai subțire sau mai groasă).

Problema relațiilor cauzale poate fi pusă și în termenii sistemelor dinamice, în care fiecare sistem evoluează în permanență, starea lui în momentul actual fiind influențată de starea în momentul anterior și de evenimentele petrecute între cele două momente de timp.

Dacă reprezentăm calitatea unui serviciu oferit de către o instituție publică reprezentat într-o astfel de diagramă (vezi figura 1.6), trebuie să știm de unde începem. Cel mai bun punct de pornire ar fi reputația serviciului. Reputația serviciului influențează pozitiv cererea din partea publicului (de unde și semnul + din dreptul legăturii cauzale). Pe măsură ce sunt mai multe cereri, calitatea serviciului va scădea (în condițiile în care acesta nu se dezvoltă). Pe măsură ce scade calitatea va apărea o discrepanță între calitate și standardele de calitate, ceea ce va duce la scăderea reputației. Ciclul se reia: scăzând reputația scade și cererea, care duce la creșterea calității, care va ajunge să depășească din nou standardele, ceea ce duce la creșterea reputației, ș.a.m.d.

Figura 1.6. Diagrama calității unui serviciu public

Modul clasic de testare al ipotezelor este cel prin intermediul ipotezei nule. Presupunem că avem ipoteza:

H_1 – între variabilele A și B avem o relație.

Noi vom testa de fapt ipoteza contrară, numită ipoteza nulă:

H_0 – între variabilele A și B *nu există* nici o relație, variabilele sunt independente.

În momentul în care reușim să infirmăm ipoteza nulă putem spune că se confirmă ipoteza de la care am plecat. În testarea statistică a ipotezelor putem face două tipuri de erori:

- eroarea de tip I (fals pozitiv) – atunci când respingem ipoteza nulă, deși aceasta este adevărată;
- eroarea de tip II (fals negativ) – atunci când nu respingem ipoteza nulă, deși aceasta este falsă.

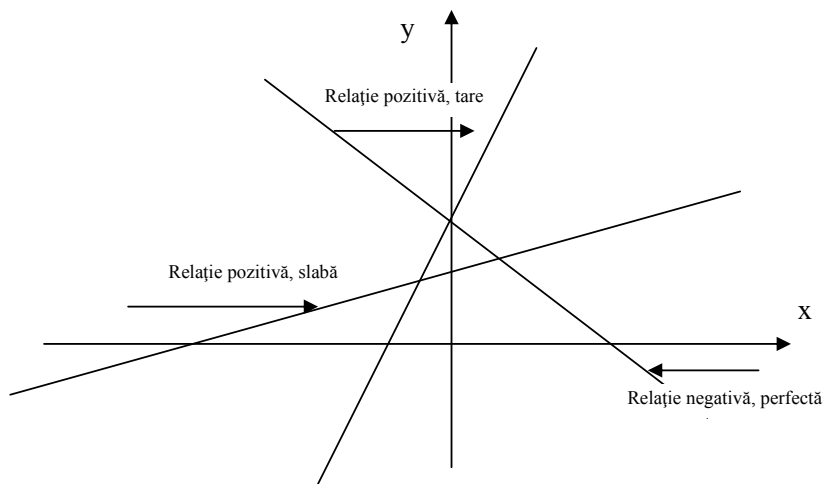
Dacă aflăm că între două variabile avem o relație trebuie să aflăm cum este aceasta. Ne interesează mai multe aspecte ale unei relații:

1. **Direcția:** o relație poate fi pozitivă (dacă valoarea variabilei independente va crește, va crește și valoarea celei dependente) sau negativă (dacă una crește și cealaltă scade) – dacă aflăm că între numărul de ore pe care le-am petrecut învățând și nota la examen există o relație pozitivă înseamnă că vom primi o notă cu atât mai bună cu cât învățăm mai mult; dacă relația ar fi fost negativă nota la examen scade pe măsură ce învățăm mai mult (o situație în care sperăm cu toții să nu ajungem);
2. **Tăria (magnitudinea) relației:** în ce măsură variabila independentă o influențează pe cea dependentă? Vrem să aflăm ce se întâmplă dacă învățăm mai mult cu o oră. Nota la examen ar trebui să crească și, cu cât această creștere este mai importantă, cu atât putem spune că relația dintre studiu și note este una mai puternică. Dacă obținem un câștig la notă de 0.05 (presupunând că notele se dau fără rotunjiri) relația este una slabă. Dacă avem un câștig de 0.50 relația este una puternică.

Din desenul de mai jos se poate observa că dacă avem variabila dependentă y și variabila independentă x și reprezentăm relația dintre ele ca și cum ar fi vorba de o ecuație de gradul întâi (deci o relație liniară), putem avea mai multe situații. Am reprezentat grafic o relație pozitivă puternică, una pozitivă slabă și una negativă perfectă (în care dacă valoarea lui x crește cu o unitate, valoarea lui y va crește tot cu 1). Tăria (sau magnitudinea) relației este dată de valoarea absolută a pantei dreptei prin care am reprezentat relația. Dacă exprimăm relația dintre cele două variabile sub forma $y=ax+b$, coeficientul a reprezintă tocmai panta, b fiind valoarea lui y în momentul în care variabila independentă, x , este 0.

Trebuie menționat că relațiile sunt destul de rar liniare (acesta fiind un caz ideal). În practică întâlnim situații extrem de diferite, care pot fi reprezentate prin curbe extrem de diverse. Două curbe destul de întâlnite sunt cele logaritmice și cele exponențiale.

În primul caz creșterea variabilei x duce la creșteri mari ale lui y iar pe parcurs aceste creșteri devin tot mai puțin importante până când ajungem la o limită, un platou. Un exemplu ar fi relația dintre orele de studiu și notele obținute – o creștere a numărului de ore în care învățăm are efecte mai mari asupra notelor când trecem de la 0 ore la una pe zi decât atunci când trecem de la una la două și mult mai mare decât cea când trecem de la 7 la 8 ore. Plafonul poate apărea în funcție de capacitățile noastre – indiferent de cât de mult învățăm, nu putem trece de un anumit nivel (care ar putea fi nota maximă, 10).

Figura 1.7. Reprezentarea unor relații liniare

Curba exponențială începe cu creșteri mici, care ajung să fie tot mai importante. Un exemplu ar fi suma de bani pe care o avem în bancă. În fiecare lună se adaugă dobânda. La început creșterile sunt mici, dar pe măsură ce trece timpul (chiar anii) creșterile sunt tot mai importante.

1.3. Cantitativ și calitativ

Există de multă vreme în rândul cercetătorilor o dezbateră în jurul unor stiluri de cercetare, calitativ și respectiv cantitativ. Cele două sunt foarte diferite în aparență, dar nu atât de diferite ca și logică.

Cercetările cantitative folosesc cifre și metode de analiză statistică. Ele tind să se bazeze pe măsurarea numerică a unor aspecte specifice fenomenelor studiate cu scopul testării ipotezelor cauzale. Cercetările cantitative se bazează pe paradigme de tipul celor empirice, pozitivistă sau post-pozitivistă.

Cercetările calitative, deși acoperă o mare varietate de abordări, nu se bazează pe măsurări numerice, urmărind descrierea comprehensivă a unui eveniment sau a unei unități sociale. Cercetările calitative se bazează pe paradigme de tipul celor postmoderniste, raționaliste sau post-pozitivistă.

Creswell (1994:5) identifică următoarele diferențe între abordări din punct de vedere al paradigmei (vezi Tabelul 1.6).

Cele două abordări au și o atitudine diferită față de teorii. Cercetările cantitative sunt orientate în primul rând spre verificarea teoriilor, câtă vreme cele calitative încearcă mai mult să genereze teorii.

O metodă de generare de teorii care se folosește în principal în calitativ este cea a teoriei întemeiate (grounded theory). Aceasta este o metodă de generare de teorii pe baza analizei datelor. Se folosește atât un raționament inductiv, cât și unul deductiv. În primă fază datele sunt analizate, încercând identificarea unor coduri care descriu date similare.

Tabelul 1.6. Diferențe cantitativ-calitativ

Punct de vedere	Întrebare	Cantitativă	Calitativă
Ontologie	Care este natura realității?	Realitatea este obiectivă și singulară, independentă de observator	Realitatea este subiectivă și multiplă
Epistemologie	Care este relația cercetător-subiect de cercetare?	Independentă	Interacțiune
Axiologie*	Ce rol au valorile?	Independentă față de valori	Încărcată de judecăți de valoare
Retorică	Care este limbajul cercetării?	Formal	Informal
Metodologie	Care este natura procesului de cercetare	<ul style="list-style-type: none"> • Deductivă • Cauză și efect • Design static, categoriile identificate înainte • Nu ia în considerare contextul • Orientată spre explicație și predicție • Evaluată în funcție de validitate și fidelitate 	<ul style="list-style-type: none"> • Inductivă • Factori care se influențează reciproc • Design în construcție pe parcurs • Dependentă de context • Regularități și teorii construite pentru înțelegere • Evaluată prin verificare

* Axiologia reprezintă studiul valorilor

Aceste coduri sunt grupate mai apoi în concepte și, din utilizând aceste concepte propunem ipoteze. În faza a doua, aceste ipoteze sunt testate pe datele existente sau se colectează date noi și procesul continuă până când rămânem cu un număr de ipoteze care, împreună, constituie teoria care ne explică cel mai bine ce se întâmplă în cazul fenomenului studiat.

Referitor la metodele folosite, în cazul primei abordări avem metode care folosesc tehnici structurate (experiment, sondaje, observația pe baza unei grile structurate, câtă vreme în cazul celei de a doua lucrăm cu tehnici nestructurate (observația participativă, interviul individual intensiv, interviul de grup, studii de caz, variante de analiză a documentelor).

Ideea de opoziție între *cantitativ* și *calitativ* are la bază distincția dintre abordarea pozitivistă și cea fenomenologică, dintre *Erklaren* și *Verstehen* (Rotariu și Iluț, 2001: 24). *Erklaren*- explicația obiectivă, din afară și *Verstehen*-înțelegerea subiectivă-din interior. Modelul cantitativist presupune descrieri și explicații de tip pozitivist, dintr-o perspectivă exterioară, obiectiv-structurală. Spre deosebire de acesta, modelul calitativist are la bază subiectivitatea umană. Socialul este construit prin interacțiunea simbolurilor și reprezentărilor individuale sau de grup, iar cunoașterea este de tip comprehensiv.

În opinia multor autori dezbaterea este prea încinsă vizavi de o problemă care nu este reală. Ambele abordări sunt utile, contribuind fiecare în felul său la sporirea cantității de cunoștințe. În efectuarea unei cercetări este foarte util să se folosească și metode calitative și metode cantitative. Inclusiv modul în care se raportează aceste abordări la problema generării teoriei sugerează o astfel de abordare: calitativul contribuie la apariția unei teorii, pe care o putem testa prin intermediul cantitativului. Într-un mod similar funcționează lucrurile când ne gândim la profunzimea rezultatelor, cele calitative excelând la acest capitol, astfel încât ar putea fi util să îmbogățim rezultatele datorate metodelor cantitative cu ajutorul calitativului.

În practică s-ar putea ca la începerea unei cercetări să fim mai puțin lămurii față de anumite aspecte ale fenomenului studiat, să avem de a face cu o problemă mai puțin

structurată. Prin intermediul unor cercetări calitative (studiu de caz, interviuri individuale, analiza documentelor) putem afla mai mult, astfel încât să ne putem rafina teoria, să emitem diferite ipoteze, să construim mai bine instrumentele de culegere a datelor. Doar în acest moment, când am reușit să structurăm problema, putem să devenim cantitativiști.

În condițiile unei probleme bine structurate (în care avem informațiile necesare) putem aborda cantitativ problema. Totuși, și aici aportul calitativului poate fi util pentru explicarea fenomenului. De exemplu rezultatele unui sondaj de opinie ne-ar putea sugera că populația este mulțumită de activitatea primăriei și anumiți factori care o determină. Merită totuși să vedem care sunt mecanismele prin intermediul cărora acești factori influențează percepția asupra fenomenului. Putem să aflăm acest lucru prin intermediul unei metode calitative cum ar fi interviul de grup focalizat (focus-grupul).

Astfel de încercări de a efectua cercetări cu metode mixte în care sunt utilizate concomitent tehnici structurate și nestructurate, sau în care se apelează la tehnici semi-structurate (cum ar fi. interviul semi-structurat) sunt tot mai des încercate. În ceea ce privește administrația publică, evaluarea pe baza unor metode mixate (Mixed Methods Evaluation) câștigă tot mai mult teren.

1.4. Validitate și fidelitate

O definiție des folosită a validității este cea a lui Hammersley (1987:69), conform căreia o cercetare „este validă sau adevărată dacă reprezintă cu acuratețe acele trăsături ale fenomenului pe care-și propune să-l descrie, explice sau teoretizeze”. Pe scurt problema validității este: „măsurăm cu adevărat ceea ce vrem să măsurăm?”

Există mai multe tipuri de validitate:

- cea a concluziilor statistice;
- de construct (coerența).
- internă;
- externă;

Validitatea concluziilor statistice se referă la corectitudinea testării ipotezelor: dacă am aplicat procedura corectă de testare, dacă nu am comis o eroare de tip I sau II, dacă măsurile folosite au fost cele mai potrivite, dacă am avut suficiente date, dacă relațiile respective nu sunt cumva prea slabe pentru a putea fi observate.

Validitatea internă se referă la inferențele privitoare la relațiile cauzale pe care se bazează cercetarea noastră. Pentru cercetările care nu apelează la cauzalitate, și în special pentru cele calitative, în locul validității interne se folosește credibilitatea. Acest tip de validitate este extrem de importantă atunci când vrem să aflăm dacă efectele observate în cazul participanților la un program se datorează sau nu acestuia. Cu alte cuvinte avem validitate internă când relațiile de tip cauză-efect pe care le testăm sunt cele care acționează în cadrul fenomenului studiat și nu altele, pe care le-am omis.

Validitatea externă se referă la posibilitatea de a generaliza rezultatele cercetării. O cercetare este bine făcută în momentul în care rezultatele sunt valabile pentru toată po-

pulația la care ne referim, nu doar pentru un anumit grup. În acest moment putem să generalizăm aceste concluzii pentru întreaga populație statistică. Populația statistică este formată din toate cazurile (indivizi, instituții, țări, evenimente ș.a.) care reprezintă obiectul unei cercetări. Dacă realizăm un studiu pentru a identifica opinia cetățenilor români față de calitatea serviciilor publice, populația statistică este reprezentată de totalitatea cetățenilor români cu drept de vot (majori). Cercetările din domeniul socio-uman sunt aplicate, de cele mai multe ori, pe eșantioane - grupuri restrânse de cazuri, selectate după un anumit algoritm sau o anumită logică din populația statistică. Acest tip de validitate este strâns legat de cercetările bazate pe eșantionare și amenințările cele mai importante vin tocmai de la lipsa de reprezentativitate a eșantionanelor. De exemplu, o cercetare făcută pe studenții unui anumit an, dintr-o anumită facultate, dintr-o anumită universitate nu ne va permite să spunem că „studenții din România sunt satisfăcuți de calitatea pregătirii pe care o primesc”, chiar dacă așa spun studenții noștri, pentru că există o lipsă de validitate externă datorată lipsei de reprezentativitate a eșantionului nostru.

Validitatea de construct se referă la caracteristica pe care o măsurăm și la operaționalizarea acesteia. Constructele reprezintă categoriile pe care le-am folosit pentru descrierea și înțelegerea raporturilor dintre elementele unui model explicativ. Validitatea de construct se referă la calitatea operaționalizării, la modul în care am „tradus” conceptul în variabile măsurabile. Problema nu este chiar atât de ușoară pe cât pare, datorită complexității unor concepte. Dimensiunile conceptului pe care le-am identificat s-ar putea să acopere doar o parte din concept sau să depășească granițele conceptului – în această situație nu mai avem validitate de construct.

Aceste tipuri de validitate sunt cumulative (Trochim, 2002), validitatea concluziilor constituind baza de pornire pentru validitatea internă, validitatea externă pentru cea de construct și cea de construct pentru validitatea externă.

Tabelul 1.7. Tipuri de validitate

			Validitate externă	Putem generaliza rezultatele ?
			Validitate de construct	Am operaționalizat bine variabilele?
		Validitate internă		Relația este cauzală?
Validitatea concluziilor				Există o relație între variabile?

Pentru cercetările calitative problema validității se pune în alți termeni. Cel mai adesea termenul este înlocuit cu cel de credibilitate. Maxwell (2002) distinge cinci tipuri de validitate:

- validitate descriptivă, referitoare la corectitudinea descrierii fenomenului studiat (bazată pe consensul dintre cercetători);
- validitatea interpretării, referitoare la înțelesul acțiunilor sau comportamentelor din perspectiva participanților;

- validitatea teoretică, referitoare la constructele cercetătorului și relațiile cauzale dintre ele;
- posibilitatea de a generaliza rezultatele, intern – pentru alte persoane, organizații sau instituții din comunitatea studiată – sau extern – pentru alte comunități. Grupuri sau organizații;
- validitate evaluativă, referitoare la adecvarea unor acțiuni sau evenimente din punct de vedere al unor valori.

Fidelitatea se referă la calitatea sau constanța măsurărilor noastre. O măsură este fidelă atunci când vom obține același rezultat de fiecare dată. În științele exacte instrumentele de măsură sunt foarte precise (putem măsura aproape cu precizie absolută lungimi, temperaturi, mase etc.), ceea ce duce la măsurări fidele. În științele sociale nu este așa. Rezultatul la aceeași întrebare ar putea să difere de la un moment de timp la altul, chiar dacă nu s-au petrecut modificări substanțiale între timp. De asemenea, pot exista diferențe mari între doi observatori care observă același fenomen (de exemplu, doi profesori care corectează aceleași lucrări ar putea să acorde note diferite).

Estimarea fidelității pornește de la faptul că rezultatul obținut al măsurării este suma dintre măsura reală și eroarea de măsurare. Eroarea de măsurare poate fi sistematică, apărând în toate măsurătorile cu o valoare constantă (de exemplu, dacă setăm acul cântarului este inițial la 5 kilograme în loc de zero, toate măsurătorile ne vor arăta valori mai mari cu cinci kilograme) sau aleatorie (apărând doar în anumite cazuri și cu valori diferite pentru fiecare dintre acestea). Fidelitatea se poate estima după mai multe măsurări și este raportul dintre varianța adevărată și varianța observată, putând să ia valori între 0 (lipsă totală de fidelitate) și 1 (fidelitate totală).

Avem mai multe modalități de estimare ale fidelității:

- Testare-retestare: putem aplica același instrument de măsurare în două momente de tip diferite. Dacă obținem rezultate asemănătoare instrumentul este unul fidel. Trebuie să avem grijă ca în perioada de timp dintre două aplicări să nu se fi petrecut evenimente care să modifice substanțial rezultatele și ca aplicarea instrumentului să nu genereze efecte asupra valorilor înregistrate (de exemplu, dacă măsurăm cunoștințele studenților prin aplicarea aceluiași test de două ori – a doua oară studenții deja știu subiectele și sunt mai bine pregătiți să dea răspunsurile corecte);
- Testare paralelă: pentru a elimina efectele generate de aplicarea aceluiași test aplicăm teste similare (cu dificultate asemănătoare);
- Inter – evaluatori – diferența între măsurătorile luate de către doi sau mai mulți observatori asupra acelorași cazuri, folosind același instrument;
- Metoda înjumătățirii – dacă nu putem folosi mai multe măsurări și avem un instrument care încearcă să măsoare un anumit concept prin mai multe variabile (să zicem 10) putem împărți cele 10 măsuri corespunzătoare variabilelor aleatoriu (la întâmplare), în două seturi de câte cinci și vedem dacă scorurile pentru cele două seturi se potrivesc unele cu altele, dacă fiecare caz este descris în mod asemănător de către fiecare set. Dacă măsurăm conceptul de „student bun” fiecare student trebuie să fie

descrie asemănător de fiecare set, nu să obținem că din primul set apare ca student bun și din setul al doilea ca fiind student slab;

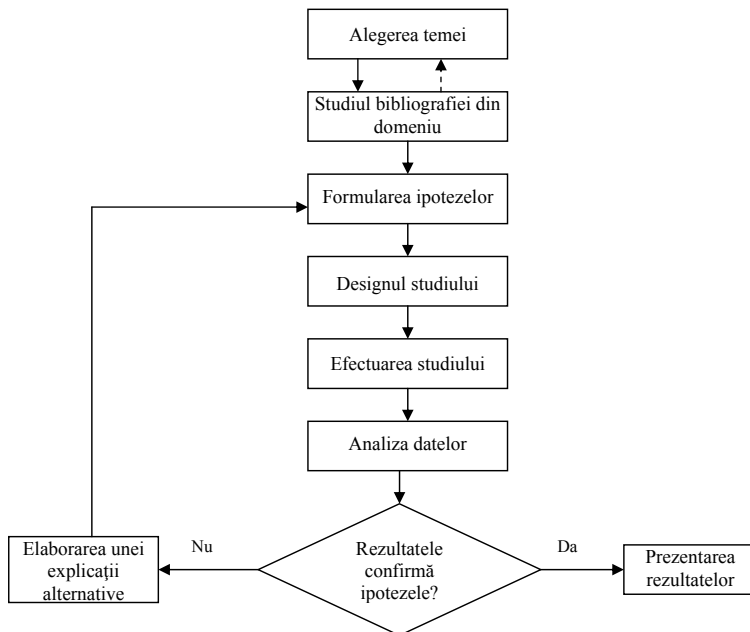
- Consistența internă – măsoară dacă mai multe variabile sau itemi care încearcă să măsoare același concept au scoruri similare. Dacă unul dintre itemi nu se potrivește cu ceilalți înseamnă că nu trebuie să facă parte din măsurile care compun conceptul.

Între fidelitate și validitate este o relație de tipul necesar, dar nu suficient. Pentru a avea validitate trebuie să avem un instrument fidel, dar care să și măsoare ceea ce dorim. Cu alte cuvinte, degeaba avem un cântar bun, nu putem măsura temperatura cu el.

2. Pregătirea cercetării

Cercetarea este un proces care are o serie de etape distincte, structurate într-o serie de mari faze: **pregătirea, efectuarea și finalizarea cercetării**.

Pentru fiecare tip de cercetare schema următoare poate arăta diferit. Pentru o cercetare de tip deductiv, Boehm (1980) propune următoarele etape:

Figura 2.1. Etapele cercetării

Pot exista mai multe astfel de scheme. Unele sunt liniare (în care nu ne întoarcem la etape anterioare), altele sunt ciclice, sugerând continuitatea procesului de cunoaștere. Numărul de etape și denumirea lor variază de la autor la autor. Putem avea mai multe, Mărginean (2000) propunând 43 de etape, sau mai puține etape, însă cu cât suntem mai specifici cu atât scade puterea de generalizare a schemei propuse.

În prima fază, cea de pregătire a cercetării trebuie rezolvate problemele teoretice și metodologice. Avem aici următoarele etape:

- alegerea temei de cercetare;
- studiul bibliografiei;
- formularea ipotezelor;
- designul studiului.

2.1. Alegerea temei de cercetare

Trebuie să facem diferența între tema de cercetare și domeniul de studiu. Tema poate fi o problemă punctuală. Studiul temei respective va trebui făcut în contextul domeniului care include problema noastră, dar fără a neglija abordarea interdisciplinară. Dacă alegem ca temă *Comportamentul liderilor din Primăria orașului X* va trebui să studiem problema în contextul mai larg al leadershipului, să identificăm alte domenii din care putem obține explicații despre fenomenul studiat (de exemplu comportamentul organizațional) și să avem grijă să nu o includem într-un domeniu diferit (cel al comportamentului uman în general sau cel al dreptului muncii).

Un alt aspect la care trebuie să fim atenți este legat de fenomenul studiat – dacă am ales tema de mai sus fenomenul este comportamentul liderilor; nu administrația publică locală sau orașul X. Vom aborda probleme legate de administrația publică locală sau de orașul X doar dacă încercăm să explicăm fenomenul prin intermediul unor factori legați de administrația publică locală sau de caracteristicile orașului X. Primăria din localitatea X este contextul în care se desfășoară fenomenul studiat și intervine în primul rând în modul în care se discută tema de cercetare, dar nu este tema în sine.

Studentii au deseori probleme cu alegerea temei. Mulți dintre ei simt nevoia ca să primească o listă de posibile teme din care să poată să aleagă una care li se pare cea mai interesantă. Problema este că astfel de liste conțin mai degrabă temele care-l interesează pe profesorul care le-a întocmit și, ca urmare, studenții pot astfel să ajungă să studieze lucruri care nu-i interesează.

În alegerea temei ne putem ghida după mai multe criterii:

- Existența fenomenului pe care vrem să-l studiem. Confucius a spus: „Cel mai greu lucru este să găsești o pisică neagră într-o încăpere întunecată, mai ales dacă pisica nu este acolo”. La fel este și cu cercetarea – este greu să studiem ceva ce nu există, trebuie să ne asigurăm că fenomenul chiar se întâmplă. Dacă vom alege tema Leadershipului din Primăria X, dar acolo avem doar șefi, nu și lideri – ce putem studia?;
- Tema ne interesează – putem alege o temă în funcție de gradul de interes pe care-l avem față de ea. Subiectul cercetării trebuie să fie interesant pentru cel care face cercetarea respectivă. Dacă mă interesează guvernarea electronică și nu mă interesează contenciosul administrativ sau bugetele locale voi alege guvernarea electronică și nu celelalte două teme;
- Tema este interesantă pentru îndrumătorul lucrării respective – poate părea un sfat îndreptat spre „perierea” îndrumătorului științific, dar, de fapt, ne putem aștepta ca în momentul în care un subiect îl interesează mai mult să stăpânească mai bine domeniul și să fie mai dispus să ajute. Există și două posibile pericole, fie să insiste ca cercetarea să fie dusă în direcția care-l interesează cel mai mult, fie să aibă așteptări foarte mari;
- Tema este interesantă la nivelul comunității științifice. Există subiecte care sunt mai puțin interesante în general. În cazul altor subiecte apare problema actualității lor – chiar și subiectele de cercetare sunt sau nu sunt la modă. Subiectul pe care-l alegem

pentru cercetare ar trebui să fie capabil să atragă atenția cât mai multor specialiști din domeniu;

- Tema este interesantă pentru societate. Motivele sunt similare cu cele de mai sus, dar pot asigura o receptare a rezultatelor cercetărilor nu numai în rândul specialiștilor din domeniu, dar și a publicului larg. În domeniul administrației publice suntem interesați ca rezultatele cercetărilor noastre să fie folosite în luarea deciziilor;
- Suntem capabili realizăm cercetarea la timp și conform cerințelor. Aici ne interesează:

- Dimensiunea temei să fie pe măsura noastră. Nu avem capacitatea de a studia reforma administrației publice la nivel mondial. Putem încerca să restrângem tema: atât la nivelul subiectului (studiem doar un aspect al reformei) cât și la nivelul ariei de studiu (restrângem aria la Europa, Europa de Est, România, sau la anumite instituții din România);

- Cunoștințele pe care le avem – cât de bine cunoaștem domeniul respectiv? Este recomandabil să alegem o temă dintr-un domeniu pe care-l stăpânim cât mai bine. Altfel vom pierde destul de multă vreme studiind domeniul respectiv;

- Abilitățile noastre de cercetător. Calitățile unui bun cercetător pot fi rezumate după cum urmează: curiozitate, capacitate de analiză și sinteză, gândire critică, spirit de observație, perseverență, empatie (capacitatea de a te identifica cu alte persoane), abilități de relaționare inter-personală, abilități de lucru cu calculatorul, scriere academică și lista poate continua. În funcție de specificul cercetării unele calități sunt mai importante și altele mai puțin – într-o cercetare cantitativă trebuie într-o măsură mai mare să poți lucra efectiv cu calculatorul decât într-una calitativă sau într-o cercetare în care interacționăm cu subiecții noștri va trebui să dăm dovadă de empatie sau de abilități de relaționare inter-personală. Dacă nu ne pricepem să interacționăm cu alte persoane ar trebui să ne orientăm spre analiza de documente;

- Posibilitățile de a avea acces la date – nu putem să facem cercetare fără a avea date și de aceea va trebui să ne gândim bine chiar de la început dacă vom reuși să obținem informațiile de care avem nevoie. În cazul în care șansele sunt nule sau foarte mici ar fi bine să ne gândim la un alt subiect;

- Posibilitățile de a continua cercetările în domeniul respectiv – există posibilitatea de a ne specializa într-un anumit domeniu (guvernare electronică, contencios administrativ, bugete locale, leadership etc.). Dacă există această dorință încă de la nivelul studiilor de licență putem să alegem temele pentru lucrarea de licență, disertație, doctorat și studii post-doctorale din domeniul respectiv. Eventual putem alege o carieră de cercetător în domeniul respectiv. Există avantajul stăpânirii tot mai bune a domeniului respectiv, dar există și pericolul unei anumite limitări – nu vom fi familiarizați cu alte domenii.

Kumar (2011) recomandă parcurgerea următorilor pași în alegerea unei teme:

1. Identificarea domeniului de interes;
2. Disecție – Identificarea unor sub-domenii (sau a unor teme din domeniul respectiv);

3. Alegerea unei teme;
4. Formularea unor întrebări de cercetare (ce vrem să aflăm?);
5. Formularea obiectivelor cercetării (generale și specifice);
6. Verificare (evaluăm obiectivele în funcție de cantitatea de muncă necesară, timpul pe care-l avem, resursele financiare de care dispunem, expertiza noastră și a îndrumătorului – suntem siguri că putem îndeplini obiectivele respective?);
7. Verificare suplimentară (dacă mai suntem interesați de temă, suntem de acord cu obiectivele propuse, dacă avem resursele și expertiza necesare pentru efectuarea cercetării).

Pentru un studiu asupra corupției din instituțiile publice am putea avea următoarea schemă de alegere a unei teme (simplificată, numărul de alternative de la pașii 2-5 poate fi mult mai mare):

Tabelul 2.1. Alegerea temei cercetării

Pasul	Obiectivul	Descriere
1	Identificare	Corupția din instituțiile publice
2	Disecție	<ul style="list-style-type: none"> - Măsurarea gradului de corupție - Cauzele corupției - Profilul funcționarului corupt - Efectele corupției asupra funcționării instituțiilor publice - Mecanisme de combatere a corupției
3	Alegere	Cauzele corupției
4	Formulare întrebări	În ce măsură salarizarea influențează corupția? Sancționarea actelor de corupție influențează corupția? Care este influența birocrăției excesive asupra corupției?
5	Formularea obiectivelor	Obiectiv general: identificarea cauzelor corupției Obiective specifice: <ul style="list-style-type: none"> - Identificarea efectelor salarizării asupra corupției - Identificarea efectelor sancțiunilor asupra corupției - Identificarea efectelor birocrăției asupra corupției
6	Verificare	Avem timpul, resursele financiare și expertiza necesară pentru efectua cercetarea?
7	Verificare suplimentară	Ne mai interesează tema? Suntem de acord cu obiectivele? Avem resursele și expertiza necesară?

Titlul lucrării se poate alege de la început, dar poate să sufere modificări pe parcurs. Important este ca titlul să reflecte cât mai bine conținutul lucrării.

Titlul poate rezuma obiectivul studiului (de exemplu, *Cultura organizațională din instituțiile publice*), la care putem adăuga elemente legate de aria de cuprindere a studiului (*Cultura organizațională din instituțiile publice din Regiunea de Nord-Vest*), sau poate reflecta rezultatele obținute (*Colectivism și distanță mare față de putere*), sau să combine cele două abordări (*Colectivism și distanță mare față de putere – o analiză a culturii organizaționale din instituțiile publice din Regiunea de Nord-Vest*). Dacă titlul este prea lung se poate apela la un subtitlu.

Obiectivele sau scopurile pe care ni le propunem (ce vrem să aflăm la sfârșitul studiului) trebuie să fie alese cu grijă pentru că cercetarea va fi proiectată în funcție de scopurile pe care le urmărim. Obiectivele cercetării pot să fie extrem de variate. Miller (1991) dis-

tinge pe baza obiectivelor trei tipuri mari de cercetări:

- **Fundamentale** (pure sau de bază), având ca obiective dobândirea de cunoștințe noi și dezvoltarea teoriei. Alte denumiri ar fi cercetare academică sau teoretică;
- **Aplicate**, orientate spre analiza problemelor sociale și găsirea soluțiilor de rezolvare, contribuind la fundamentarea deciziei (exemple: analiza politicilor publice și unele tipuri de evaluare a programelor);
- **Evaluative**, orientată spre determinarea efectului diferitelor acțiuni (exemplu: evaluarea programelor).

În principiu, toate cercetările urmăresc să afle ceva nou, dar există diferențe în ceea ce privește subiectul noutății. OECD (1994) consideră că cercetarea fundamentală și cea aplicată au același scop: dobândirea de cunoștințe noi, diferența fiind că în ultimul caz avem un scop practic, găsirea unei noi aplicații.

Deseori se consideră că cercetarea fundamentală nu are nici un rezultat practic și că este doar cercetare de dragul cercetării. În realitate se întâmplă deseori ca imediat după descoperirea unei noi teorii să fie găsite aplicații practice pe baza teoriei, în vreme ce în lipsa unei teorii este greu să fie găsite aplicații practice.

Cercetarea evaluativă sau evaluarea urmărește obținerea sistematică a unor informații și analiza lor pentru a furniza feed-back despre un anumit obiect (un program, de exemplu, dar gama de obiecte care poate fi evaluată variază foarte mult).

Babbie (2010) propune o altă clasificare a cercetărilor, bazată pe obiective, considerând că avem:

- Cercetări exploratorii, care au ca obiectiv familiarizarea cercetătorului cu subiectul. Acestea sunt realizate din motive cum ar fi: (1) a satisface curiozitatea cercetătorului, (2) a studia fezabilitatea realizării unui studiu mai larg și (3) pentru a dezvolta metodologia unui astfel de studiu;
- Cercetări descriptive, care descriu fenomenele studiate. Prin astfel de cercetări răspundem la întrebări de tip „ce”, „unde”, „când” și „cum”;
- Cercetări explicative, prin care încercăm să aflăm cauza (sau cauzele) pentru care se întâmplă un anumit lucru. Întrebarea principală este „de ce”?

Comșa (2008) identifică un număr sporit de posibile obiective, deci de tipuri de cercetare, în funcție și de tipul de relație între două variabile x și y :

- Cercetări exploratorii, de tipul studiilor pilot, orientate spre fezabilitatea unui studiu;
- Cercetări descriptive, prin care încercăm să identificăm și să prezentăm caracteristicile variabilei x ;
- Cercetări corelaționale, prin care vedem dacă există o legătură între x și y ;
- Cercetări explicative, prin care încercăm să vedem de ce există și cum funcționează legătura dintre x și y ;
- Cercetări predictive, prin care dorim să aflăm cum va fi valoarea lui y într-un anumit moment de timp sau în funcție de o anumită valoare a lui x ;

- Cercetări de tip intervenție, prin care putem afla cum putem face ca să modificăm valoarea lui y (orientată spre proiectarea unor intervenții sociale și folosite în asistența socială, dar nu numai);
- Cercetări evaluative, prin care aflăm care este starea lui y și din ce cauze;
- Cercetări de impact, prin care aflăm consecințele lui y și motivele pentru care avem aceste consecințe.

Putem vedea că aceste tipuri de cercetare pot fi grupate: într-o evaluare suntem interesați și de impact, cercetările explicative pot conține și elemente de predicție sau intervenție și acoperă și partea de cauze și motive de la cercetările evaluative sau de impact. De asemenea trebuie să avem grijă că există și suprapuneri între tipurile de cercetare – atingerea unui obiectiv mai ambițios nu presupune neglijarea unora mai puțin ambițioase, astfel, în orice cercetare va trebui să avem și o parte descriptivă, într-o cercetare predictivă trebuie să avem o explicație etc.

Există și alte tipuri de cercetare care pot fi identificate:

- Cercetarea normativă încearcă să identifice caracteristicile pe care ar trebuie să aibă un anumit obiect sau o anumită acțiune. O posibilă direcție într-o astfel de cercetare ar fi să identifice cele mai bune căi pentru a îmbunătăți obiectul sau acțiunea. Se pot întâlni astfel de cercetări în filozofie, etică sau drept (domenii preocupate de normele care guvernează sau ar trebui să guverneze societatea). Uneori întâlnim termenul de cercetare pre-normativă – o cercetare care încearcă să fundamenteze necesitatea introducerii unei anumite reglementări;
- Cercetarea-acțiune (*action research*), termen introdus de Kurt Lewin, pornește de la ideea potrivit căreia pentru a înțelege ceva trebuie să încercăm să schimbăm acel ceva. Cercetarea se efectuează în același timp cu participarea activă la o schimbare socială.

Tipul de date care va fi folosit în cercetare poate fi și el legat de obiectivul cercetării. Cercetările calitative sunt orientate spre descriere și înțelegere, cele cantitative spre elaborarea unor teorii generalizabile.

În condițiile în care cercetarea ne este comandată (primim un contract de cercetare sau în cazul în care primim o temă în cadrul unui curs) trebuie să identificăm cât mai clar care este obiectivul acesteia (ce vrea beneficiarul sau profesorul care ne-a dat tema de cercetare de la lucrarea respectivă?) și care este problema care stă la baza cercetării. În cazul în care putem să ne alegem noi obiectivul este bine să știm că o cercetare este apreciată mai bine atunci când are un obiectiv mai ambițios. O cercetare explicativă este, în general, mai bine apreciată decât una descriptivă.

2.2. Studiul bibliografiei

Studiul bibliografic (în engleză *literature review*) are următoarele obiective:

- Mai buna înțelegere a domeniului studiat;
- Prezentarea stadiului actual al cunoașterii în domeniu (teorii avansate, rezultate obținute, limite ale cercetărilor actuale);

- Demonstrarea unei bune cunoașteri și stăpâniri a temei respective;
- Identificarea principalelor teorii, metode, instrumente de cercetare din domeniu;
- Furnizarea unui cadru teoretic și identificarea rezultatelor cercetărilor anterioare care vor fi folosite în explicarea rezultatelor cercetării noastre;
- Identificarea și verificarea obiectivelor cercetării;
- Construirea sau adoptarea unei explicații pentru fenomenul studiat (pe baza teoriilor existente în domeniu putem prelua una dintre ele sau putem construi una nouă – în cazul în care dorim să facem o cercetare explicativă);

Studiul bibliografic este un efort extrem de important în orice lucrare științifică și la orice nivel (de la novice la expert). Uneori pornim într-un studiu de la o problemă foarte vag definită, de la o idee generală. Pentru a înțelege ce se întâmplă cu adevărat în domeniul propus de noi este bine să încercăm prima dată să vedem care este relevanța problemei (este o problemă cu adevărat importantă?), cum a mai fost abordată problema, ce explicații au fost avansate, ce concepte și variabile au fost folosite în alte studii, ce metode și ce instrumente există, ce rezultate au fost obținute.

Cooper (1988) identifică patru tipuri de studii bibliografice, după tipul de orientare:

- Orientate spre rezultate – în care sunt prezentate și analizate principalele rezultate obținute până la data efectuării studiului. Astfel putem identifica arii în care nu există rezultate sau în care acestea trebuie actualizate sau verificate;
- Orientate spre metode – în care sunt identificate principalele variabile, măsurile construite, metodele utilizate pentru a obține rezultatele anterioare. Un astfel de studiu ne poate ajuta să înțelegem mai bine rezultatele obținute și să ne construim propria metodologie;
- Orientate spre teorii – ne poate ajuta să înțelegem care sunt principalele teorii din domeniu, care este relația dintre ele, dacă acestea reușesc să explice fenomenul sau dacă este nevoie de o nouă teorie;
- Orientate spre aplicații – putem să vedem cum s-a încercat rezolvarea unei anumite probleme ce programe sau politici au fost adoptate și cum au fost implementate.

În practică în aproape toate studiile se folosesc mai multe orientări. În funcție de scopul studiului o orientare poate fi prioritară și altele trebuie folosite (de exemplu, dacă vrem să propunem o nouă teorie vom pune accentul pe teorii, dar va trebui să prezentăm rezultatele pentru a argumenta necesitatea unei noi teorii sau dacă dorim să propunem o nouă metodă vom insista pe prezentarea metodelor folosite anterior, dar trebuie să prezentăm și teoriile din spatele metodelor și rezultatele obținute).

Informațiile prezentate într-un studiu bibliografic sau într-o parte teoretică sunt legate de obiectivul cercetării. Dacă vrem să studiem legătura dintre salarizare și nivelul corupției dintr-o anumită instituție publică trebuie să prezentăm definițiile, teoriile, cercetările existente (cum au fost făcute și la ce rezultate au ajuns), datele care se cunosc (cum ar fi de exemplu diferite statistici) despre: salarizare, corupție și influența salarizării asupra corupției. Contextul în care vrem să studiem această legătură (instituția publică) apare mai ales la nivelul selecției și discuției informației. Vom prezenta doar lucrurile

legate de contextul nostru (cum ar fi schemele de salarizare care se pot aplica în respectiva instituție) și le discutăm aplicat la acest context.

În cazul în care cercetarea noastră este una aplicativă sau evaluativă rostul teoriei este mai greu de sesizat. În multe cazuri tendința este să ne orientăm spre metode sau aplicații. Dacă ne dorim să evaluăm un program sau să elaborăm o strategie de dezvoltare trebuie să vedem ce metode de evaluare avem sau ce modalități de elaborare a unei strategii există. Totuși, nu trebuie să uităm că programul studiat sau strategia pe care o elaborăm sunt orientate spre rezolvarea unei probleme și această problemă trebuie înțeleasă prima dată la nivel teoretic (și după aceea va trebui să culegem date pentru a verifica dacă această înțelegere este cea corectă).

Procesul de realizare al studiului bibliografic este unul greu de schematizat. Pe măsură ce aflăm mai multe lucruri despre domeniul de studiu care ne interesează va trebui să ne întrebăm în permanență ce mai trebuie inclus și ce poate fi eliminat. Fiecare sursă studiată (carte, articol, studiu ș.a.) poate să ne deschidă sau să ne închidă anumite direcții ulterioare de căutare.

Începem de la studiul unor cărți sau reviste din bibliotecă sau a resurselor electronice (baze de date electronice abonate sau Internetul).

Chiar dacă am intrat în era digitală cărțile tipărite au în continuare farmecul lor. Deși cărțile electronice au o serie de facilități (subliniere, posibilitate de a exporta conținutul în alte aplicații, căutare ș.a.) pentru o mai bună înțelegere cititul unui material tipărit este o idee mai bună (poate și pentru că posibilitățile de distragere a atenției sunt mai mici decât în cazul unor dispozitive electronice). Biblioteca este în continuare un loc care merită frecventat. Sursele pot fi căutate folosind catalogul electronic. Dacă dorim să găsim o carte despre cultura organizațională la Biblioteca Centrală Universitară Lucian Blaga putem începe prin a căuta în catalogul online de pe pagina bibliotecii www.bcuculuj.ro. Dacă nu introducem criterii suplimentare de căutare vom afla că există 129 de surse, afișate după numele autorului și titlu, avem subiectul materialului și filiala la care se găsește acesta. Printr-un click pe titlu putem afla mai multe despre fiecare publicație.

Inregistrări selectate:
Tot setul:

Afișare înregistrări selectate
Selectez tot

Salvare în Mail
Deselectare

Creare subset
Ierarhizare

Salvare pe Server
Refuzare

Adaug pe e-cart
Filtrare

Publicatiile negasite in Catalogul Online pot fi cautate in Catalogeale Traditionale [aici](#)

Rezultate pentru Cuvinte: cultura organizationala S-a selectat mai mult decât un set; Sortat după: Autor, Titlu

Înregistrări 1 - 10 din 129 (afișate și sortate maxim 3000 înregistrări)

Aveston Mats Understanding organizational culture | 2013 | Cultură organizațională | [Biblioteca de Științe Politice 1/0](#) || 2 | ☐ Aveston Mats | Understanding organizational culture | 2002 | Cultură organizațională | [Biblioteca de Business 1/0](#) |
3	☐ Amabile Teresa	Principiul progresului... cum să folosiți micile victorii pentru a stimula bucuria, implicarea	2013	Personal-Motivare	[Biblioteca Centrală 1/0](#) [Biblioteca de Științe Economice 1/0](#) [Biblioteca de Științe Politice 1/0](#)
4	☐ Amin Ash	Community, economic creativity, and organization	2008	Comportament organizațional	[Biblioteca de Științe Politice 1/0](#)
5	☐ Argyris Chris	Organizational traps : leadership, culture, organizational design	2012	Leadership	[Biblioteca de Științe Politice 3/0](#)
6	☐ Art Herbert	Kulturreisenschaft - transdisziplinäre, transnational online - zu fünf Jahren NGT-Arbeit und P	1999	Cultură organizațională-Europa	[Biblioteca Austriacă 1/0](#)
7	☐ Ashkanasy Neal M.	Handbook of organizational culture & climate	2011	Comportament organizațional	[Biblioteca de Științe Politice 1/0](#)

Figura 2.2. Căutarea în catalogul electronic al unei biblioteci

În cazul studiului resurselor electronice trebuie să ne alegem cu atenție cuvintele de căutare – ele trebuie să fie cât mai apropiate de tema aleasă, trebuie să identificăm toate

41

diferitele denumiri sub care s-ar putea găsi studii legate de cercetarea noastră (de exemplu putem găsi studii legate de guvernarea electronică sub diferite nume: „guvernare electronică”, „administrație electronică”, „informatizarea administrației” ș.a.). Trebuie să facem o selecție între acestea în funcție de relevanță. Putem găsi foarte multe articole care fac referință la subiectul care ne interesează. O căutare pe Google după „cultură organizațională” returnează circa 77.000 de rezultate (în octombrie 2015). Dacă vom căuta în engleză, „organizational culture” va returna 3.600.000 de rezultate. Dacă nu folosim ghilimelele motorul de căutare va identifica toate documentele care au conțin măcar unul dintre termenii folosiți - vom obține 589.000 de rezultate în limba română și 22.200.000 în limba engleză. Nu avem posibilitatea să le citim pe toate.

Pentru a limita căutarea noastră la sursele cele mai importante putem folosi Google Scholar (<http://scholar.google.ro>) – motor de căutare pentru surse științifice. O căutare după „cultura organizațională” ne va furniza doar 753 de rezultate (fără citări vom avea doar 573 de rezultate). O căutare după „organizational culture” ne va furniza 666.000 de rezultate. Acest lucru se datorează faptului că într-o măsură tot mai mare limba engleză a devenit principala (și aproape singura) limbă a cercetării științifice. Devine tot mai dificil să ne restrângem lecturile doar la limba română – cantitatea și calitatea surselor disponibile este destul de mică. Chiar dacă nu știm limba engleză (sau o cunoaștem mai puțin) tot merită să încercăm să vedem ce putem face printr-o căutare în limba engleză. Existența unor aplicații cum ar fi Google Translate ne permite să înțelegem pagini web scrise într-o altă limbă. Trebuie totuși să verificăm cu atenție calitatea traducerii – deseori aceasta este destul de proastă.

Avem posibilitatea de a sorta rezultatele după relevanță sau după dată. Este preferabil să le sortăm după relevanță (opțiunea implicită) – vor apărea prima dată documentele care se leagă cel mai bine de cuvintele noastre de cercetare. Avem de asemenea posibilitatea de a selecta publicațiile dintr-un anumit an sau perioadă folosind meniul din stânga paginii (vezi figura de mai jos).

Pentru o căutare după cuvintele cheie *“organizational culture” in public administration* putem găsi rezultatele de mai jos.

The screenshot shows the Google Scholar interface. At the top, the search bar contains the query "organizational culture" in public administration. Below the search bar, it indicates "About 99,900 results (0.07 sec)". The left sidebar contains filters for "Articles", "Case law", "My library", "Any time" (with sub-options for "Since 2015", "Since 2014", "Since 2011", and "Custom range..."), "Sort by relevance" (selected) and "Sort by date", "include patents" (checked) and "include citations" (unchecked), and "Create alert". The main results area displays three entries:

- Article 1:** "A public management for all seasons" by C Hood - *Public administration*, 1991 - kmi.tlu.ee. It includes a snippet about the rise of new public management (NPM) and is cited by 7240. A PDF link from tlu.ee is provided.
- Article 2:** "Governance without government? Rethinking public administration" by BG Peters, J Piene - *Journal of public administration research and theory*, 1998 - PMRA. It includes a snippet about the concept of governance and is cited by 1007. A PDF link from yimg.com is provided.
- Article 3:** "A perspective on the challenge of public management: Environmental paradox and organizational culture" by JW Whorton, JA Worthington - *Academy of Management Review*, 1981 - amr.aom.org. It includes a snippet about the paradoxical nature of organizational culture and is cited by 94. A PDF link from hust.edu.cn is provided.

At the bottom, there is a partial view of a fourth article titled "Organizational commitment revisited in new public management: Motivation, organizational culture, sector, and managerial level" by MJ Moon - *Public Performance & Management Review*, 2000 - JSTOR.

Figura 2.3. Rezultatele unei căutări folosind Google Scholar

Avem circa 99.900 de rezultate afișate în ordinea relevanței. Pe prima pagină avem 10 rezultate considerate cele mai relevante – mai avem de parcurs circa 10.000 de pagini (practic imposibil, dar este bine să nu ne rezumăm la primele pagini. De asemenea e bine să încercăm căutarea după mai multe cuvinte cheie).

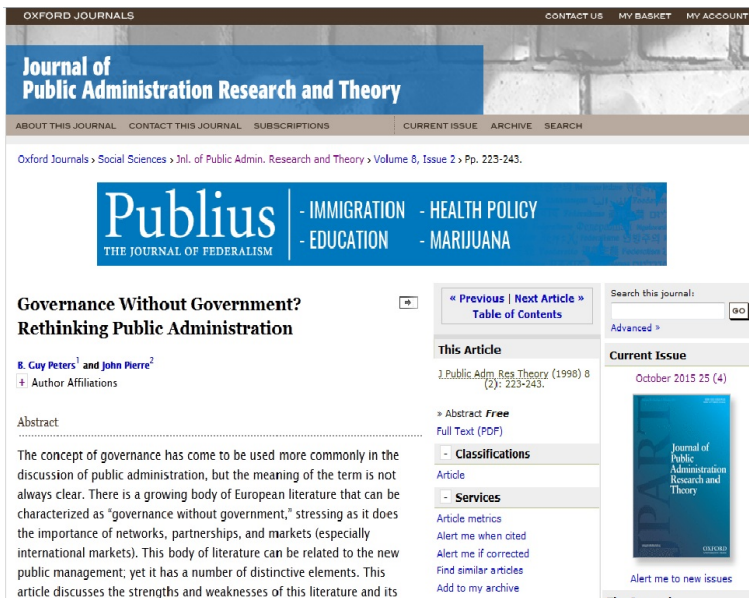
Pentru fiecare sursă identificată avem câteva informații. Pentru sursa a doua vedem că este un articol cu titlul *Governance without government? Rethinking public administration*, autorii (BG Peters, J Pierre), unde a apărut și când (Journal of Public Administration Research and Theory, 1998) precum și un scurt extras din document. Dacă nu înțelegem limba engleză putem apela la Google Translate solicitând traducerea în română și vom afla că e vorba despre *Guvernare fără guvern? Regândirea Administrației Publice*. BG Peters, J Pierre – revista de cercetare *Administrație Publică și Teoria*, 1998 – pmrA

... *Regândirea Administrație Publică* B. Guy Peters Universitatea din Pittsburgh John Pierre Universitatea din Strathclyde, Scoția ... Conceptul de guvernare a ajuns să fie folosit mai mult în mod obișnuit discuția administrației publice, dar semnificația termenului nu este întotdeauna clar. ... Nu este foarte bine, dar putem avea o idee despre tema articolului.

Mai avem afișate și alte elemente de interes față de această sursă. Primul este numărul de citări (Cited by 1007 ne spune că 1007 surse indexate în Google Scholar citează această sursă – putem vedea care sunt aceste surse) poate fi folosit ca indicator pentru calitatea sursei – cu cât avem mai multe citări cu atât aceasta este mai bună. *Related articles* ne permite să selectăm articolele cu un conținut asemănător. *Versions* ne permite să vedem dacă avem mai multe versiuni ale articolului, *Cite* ne arată cum putem cita articolul într-unele dintre formatele cele mai populare (În format MLA: Peters, B. Guy, and John Pierre. "Governance without government? Rethinking public administration." *Journal of public administration research and theory* 8.2 (1998): 223-243, în format APA: Peters, B. G., & Pierre, J. (1998). Governance without government? Rethinking public administration. *Journal of public administration research and theory*, 8(2), 223-243, sau în format Chicago: Peters, B. Guy, and John Pierre. "Governance without government? Rethinking public administration." *Journal of public administration research and theory* 8, no. 2 (1998): 223-243). *Save* ne permite să salvăm informațiile despre sursă în My Library (accesibil din meniul din partea stângă a paginii) – ne permite să grupăm sursele care ne interesează astfel încât să nu trebuiască să le căutăm de fiecare dată.

Dacă articolul prezintă interes pentru tema noastră putem să încercăm să vedem mai multe. Un click cu mouse-ul pe titlul articolului ne va duce pe pagina în care acesta este găzduit.

Articolul nostru se găsește într-o bază de date care include reviste științifice (Oxford Journals), inclusiv revista care ne interesează pe noi. Avem o serie de facilități legate de revista noastră (atenție, aceasta este JPART și nu Publius – ce vedem legat de aceasta din urmă este de fapt o reclamă) – putem vedea numărul curent sau putem căuta în toate numerele revistei. Din pagina articolului putem să citim rezumatul acestuia (Abstract). În partea de jos a paginii (sub rezumat) aflăm care sunt articolele care au citat articolul acesta. Butonul Full Text (PDF) este destinat afișării întregului articol – în unele cazuri acesta nu este disponibil decât cu plată (și discutăm despre sume de ordinul zecilor de

Figura 2.4. Un articol dintr-o bază electronică de reviste științifice

dolari americani. Pentru anumite articole din astfel de baze de date (cum este și acest articol) accesul este posibil din rețelele universităților din România datorită Ministerului Educației prin proiectul „Acces național electronic la literatura științifică de cercetare”. O soluție este totuși disponibilă să obținem articolul și din alte rețele. În figura 2.3 vedem că articolul este disponibil online: [PDF] from yimg.com – un click pe această adresă va duce la afișarea articolului.

Un caz aparte de surse care pot fi identificate sunt cărțile Google. Acestea pot fi și ele achiziționate în formă electronică (din nou, la prețuri destul de piperate) sau consultate într-o formă fragmentară, pe gratis. Această din urmă facilități poate să ne dea informații utile despre modul în care un anumit autor abordează un anumit subiect.

În procesul de selecție a surselor cele mai importante trebuie să avem în permanență în minte obiectivele pe care le-am formulat în procesul de alegere al temei. Vom selecta lucrările care ne ajută cel mai mult în îndeplinirea obiectivelor propuse. Obiectivele respective pot și trebuie să fie revizuite în lumina studiilor pe care le-am parcurs.

Este bine să începem cu lucrările cele mai importante din domeniu, ale autorilor clasici. Care sunt lucrările sau autorii cei mai importanți? Putem să identificăm acest lucru pornind de la suporturile de curs existente (în care sunt prezentate teoriile cele mai importante), întrebând îndrumătorul lucrării (dacă avem așa ceva) sau alți specialiști sau ghidându-ne după numărul de citări ale lucrării sau autorului respectiv (bazele de date electronice ne spun câte lucrări citează lucrarea respectivă și de câte ori este citată).

Pentru revistele de specialitate un indicator al calității acestora este dat de factorul de impact (calculat pe baza numărului de citări). În tabelul de mai jos am selectat cele mai importante reviste din domeniul administrației publice (cele care au factorul de impact

minimum 1 – adică numărul de citări din ultimii doi ani este cel puțin egal cu numărul de articole apărute în aceeași perioadă), în conformitate cu Thomson-Reuters (fost ISI).

Tabelul 2.2. Cele mai importante reviste din domeniul administrației publice

	Titlu	Număr de citări	Factorul de impact
1	Journal of Public Administration Research and Theory	2,470	2.833
2	Journal of Policy Analysis And Management	1,577	2.576
3	Policy Sciences	1,108	2.457
4	Governance-an International Journal of Policy Administration and Institutions	1,154	2.237
5	Policy Studies Journal	1,134	2.000
6	Public Administration Review	4,205	1.973
7	Journal of European Public Policy	2,194	1.817
8	Regulation & Governance	366	1.800
9	Climate Policy	1,036	1.675
10	Environment and Planning C-Government And Policy	1,295	1.535
11	Public Administration	1,833	1.518
12	Journal of European Social Policy	826	1.397
13	American Review of Public Administration	735	1.371
14	Review of Public Personnel Administration	379	1.297
15	Review of Policy Research	416	1.284
16	Public Management Review	837	1.027

Nu trebuie să uităm că administrația publică este un domeniu interdisciplinar, deci ne pot interesa articole apărute în reviste din alte domenii științifice – factorul de impact este afișat de către fiecare revistă (dacă-l are – atenție în unele cazuri anumite reviste afișează un alt factor de impact decât cel produs de Thomson-Reuters – nu sunt reviste de bună calitate).

Fiecare lucrare găsită poate fi analizată din punct de vedere al utilității pentru elaborarea lucrării citind titlul, cuvintele cheie atașate, rezumatul sau întreaga lucrare. Dacă lucrarea ne este utilă este bine să ne notăm ideile principale și principalele elemente care ne permit citarea lucrării (după caz ne interesează: autori, titlu, anul apariției, editura/revista în care a apărut, volumul/numărul revistei, adresa Internet la care am găsit sursa, data la care am accesat ultima dată informația respectivă).

Lucrarea respectivă poate constitui un punct de pornire. Putem să folosim sursele citate în lucrare pentru a înțelege mai bine cum a apărut ideea lucrării respective sau putem să vedem ce lucrări au folosit idei din lucrarea aceasta și la ce rezultate au ajuns).

Este bine ca în orice studiu bibliografic să precizăm care au fost autorii care au introdus anumite idei, concepte și teorii prezentate în lucrare. O posibilitate de a organiza orice studiu bibliografic este cel istoric, în care prezentăm evoluția domeniului pe care-l studiem. Chiar și dacă în loc de perspectiva istorică preferăm o abordare conceptuală (în care organizăm prezentarea în funcție de conceptele sau abordările specifice ale domeniului) tot trebuie să dăm astfel de indicații.

O problemă apare în ceea ce privește diferitele referate (chiar și lucrări de licență sau disertații) care pot fi găsite pe Internet. Într-o lucrare științifică trebuie să evităm folosi-

rea unor astfel de surse. Argumentele sunt următoarele:

- Referatele respective sunt sau conțin studii bibliografice – noi trebuie să facem propriul nostru studiu bibliografic;
- Calitatea lor este una îndoielnică. În multe cazuri informația din respectivele referate nu este corectă, completă și actuală;
- Originalitatea lor este, în cel mai bun caz, una redusă;
- Lucrările respective nu pot fi citate – nu avem elementele necesare (autor, anul efectuării ș.a.)

În cel mai bun caz astfel de lucrări ne pot da ceva idei de la care putem porni, dar trebuie să fim prudenți – uneori ne-ar putea trimite pe direcții greșite.

În momentul în care am identificat o anumită sursă care prezintă interes urmează extragerea elementelor de interes. Se recomandă întocmirea unei fișe de lectură pentru fiecare sursă – pe măsură ce citim notăm ce informații din materialul studiat prezintă interes (împreună cu toate informațiile necesare pentru citare – dacă vom folosi informația respectivă va trebui să cităm și nu vrem să căutăm din nou unde se află aceasta – poate am returnat publicația la bibliotecă sau nu mai știm unde am descărcat fișierul respectiv) și adăugăm comentariile și aprecierile noastre față de elementele extrase din material. După ce am strâns un număr de astfel de fișe informația de acolo va fi analizată și o parte din ea se va regăsi în studiul bibliografic. Pe măsură ce avansăm în elaborarea materialului căutarea surselor poate deveni tot mai specifică (la un moment dat putem ajunge să căutăm informații despre diferențele dintre teoria X și teoria Y sau despre validitatea unei anume cercetări).

Acumularea de informații trebuie însoțită în permanență de reflecție față de organizarea prezentării rezultatelor studiului bibliografic (sau a părții teoretice a lucrării).

Din punctul de vedere al structurii părții teoretice am putea avea pentru o prezentare conceptuală:

- O introducere în care să definim domeniul de studiu (atât prin ceea ce este, cât și făcând delimitări față de alte domenii) și să precizăm relevanța sa.
- Mai multe secțiuni sau sub-capitole. Fiecare va prezenta o anumită dimensiune a domeniului, pentru fiecare prezentând definițiile avansate, precum și cele mai importante caracteristici ale acesteia, așa cum reiese din studiile de specialitate. Nu vom prezenta fiecare studiu pe rând, ci vom prezenta fiecare caracteristică pe rând pe baza studiilor existente. Studiile cele mai importante merită o prezentare mai pe larg, în vreme ce celelalte pot fi doar menționate sau chiar omise (prea multă informație poate să aibă efecte negative);
- Concluziile: prezentăm pe scurt stadiul actual al cunoașterii din domeniu, limitele sale, precum și direcțiile de cercetare pentru studiile ulterioare.

O bună prezentare a rezultatelor studiului bibliografic trebuie să aibă următoarele caracteristici:

- Să fie originală – teoriile, metodele, rezultatele prezentate aici nu sunt ale noastre și trebuie să precizăm sursele folosite. Partea de originalitate se referă la realizarea

- prezentării – trebuie să facem noi prezentarea respectivă, nu să o preluăm din altă parte. Preluarea parțială sau integrală a unor părți (mai mici – chiar și o propoziție – sau mai mari) fără citarea sursei se numește plagiat;
- Să fie actuală – trebuie să ne apropiem cât mai mult posibil cu studiul nostru de prezent. Trebuie să încercăm să prezentăm toate studiile importante apărute, inclusiv cele mai noi. Omiterea unor studii importante apărute în ultima perioadă sau a unor cifre cât mai la zi vizavi de dimensiunea problemei studiate indică o slabă calitate a activității de documentare;
  - Să fie completă – să includă cele mai importante studii din domeniu;
  - Să fie realizată în spirit critic – trebuie să realizăm mai mult decât un inventar al studiilor pe o anumită temă – trebuie să încercăm și o anumită evaluare a acestora, fie în general (ceea ce nu este foarte ușor), fie într-un anumit context. Putem, de exemplu, să încercăm să prezentăm, argumentat, aplicabilitatea diferitelor teorii și metode dintr-un anumit domeniu în funcție de specificul fenomenului (de exemplu, pentru instituții publice din România);
  - Prezentarea să fie una logică, însoțită de argumente convingătoare, secțiunile să fie prezentate cât mai clar, împreună cu relațiile dintre ele, iar trecerea de la o secțiune la alta să fie cât mai lină;
  - Contează aspectele legate de redactare și tehnoredactare. O lucrare neîngrijită, cu greșeli de introducere sau de gramatică, care arată prost în pagină are șanse mici de a trezi entuziasmul.

Pe parcursul studiului bibliografic, în funcție de rezultatele sale, se poate ajunge la o schimbare a domeniului de studiu (nu ne mai interesează tema), eventual la o nouă înțelegere a obiectului studiului (o altă temă poate părea mai interesantă). În acest caz ne întoarcem la prima etapă, alegerea temei.

Studiul bibliografic este o etapă care trebuie parcursă la începutul cercetării, dar se poate continua și trebuie continuată pe toată durata elaborării lucrării. În etapa de design a cercetării putem continua explorarea diferitelor soluții metodologice aplicate în alte cercetări, în partea de analiză a datelor s-ar putea să avem nevoie de informații noi pentru a interpreta anumite rezultate, iar în partea de concluzii și recomandări putem avea nevoie de noi teorii și cercetări pentru a identifica posibile soluții pentru problemele identificate.

2.3. Formularea ipotezelor

Dacă cercetarea noastră este una deductivă va trebui să alegem teoria și ipotezele după parcurgerea studiului bibliografic și pornind de la cele aflate acolo.

Teoria pe care o alegem sau o construim trebuie să apară ca o concluzie logică a studiului bibliografic – alegem teoria cu cele mai multe merite, sau în funcție de limitările actualelor teorii pe care le-am identificat vom propune o nouă teorie. De aceea este important ca abordarea studiului bibliografic să fie una critică – dacă am menționat deja meritele și lipsurile fiecărei teorii este mult mai ușor să alegem teoria care credem noi că ne descrie, explică sau prezice fenomenul.

Ipotezele pe care le formulăm trebuie să se refere la aspectele cele mai importante ale teoriei. Trebuie să precizăm care sunt variabilele dependente și care sunt cele independente, ce relații între variabile ar merita cercetate, eventual cum credem că sunt acestea (negative sau pozitive, puternice sau slabe), ce variabile de control trebuie folosite. Ipotezele trebuie să fie prezentate într-un mod argumentat – de ce considerăm că ar fi cele mai importante față de fenomenul nostru, cum credem că funcționează (aici e util să ne aducem aminte de cerințele pe care trebuie să le îndeplinească o relație pentru a fi cauzală), eventual cum putem controla efectul altor variabile. De asemenea, având în vedere că cercetarea din administrația publică este interesată de identificarea unor soluții este preferabil să identificăm ipoteze care să permită găsirea unor soluții.

Deseori studenții (și din păcate nu numai ei) expediază această etapă prezentând un număr de ipoteze (cel mai adesea 3) fără a da nici un alt amănunt cu privire la modul de alegere a ipotezei. Un exemplu este prezentat și discutat în cele ce urmează.

Erori în formularea ipotezelor

Ipotezele lucrării sunt:

1. Funcționarii de sex feminin sunt mai performanți decât cei de sex masculin;
2. Motivația funcționarilor publici este influențată de salarizare;
3. Funcționarii sunt nemulțumiți de nivelul salarizării.

Avem aici o serie întreagă de probleme.

În primul rând ipotezele nu par a fi parte a aceleiași teorii (discutăm despre o teorie care ne explică performanța sau una care ne explică motivația). Trebuie să revizuiem totul. S-ar putea ca de fapt ideea să fie că salarizarea (prin intermediul motivației) și sexul persoanei influențează performanța. În acest caz ne lipsește o ipoteză: motivația influențează performanța.

În al doilea rând ce avem la ipoteza a treia nu este o ipoteză propriu-zisă – afirmația de acolo nu ne spune nimic despre existența (sau nu) a unei relații între variabile ci doar o presupunere despre valoarea unei variabile.

În al treilea rând nu avem nici o explicații. De ce acestea ar fi cele mai importante lucruri legate de explicarea fenomenului nostru? De ce credem noi că sexul influențează performanța? Sunt aceste lucruri explicate în partea teoretică? (În cazul lucrării discutate nu exista nici un indiciu în studiul bibliografic care să susțină legătura dintre performanță și sexul sau genul persoanei).

Ipoteza care leagă performanța de sexul persoanei are și o altă problemă – nu ne permite să identificăm posibile soluții. Dacă vrem să avem funcționari publici mai performanți și ipoteza se confirmă ce putem să facem? Nu se poate să angajăm doar femei. Oricum, este greu de crezut că de fapt caracteristicile sexuale sunt cele care influențează performanța și merită să identificăm de fapt mecanismul prin care s-a ajuns ca femeile să fie mai performante (dacă ipoteza inițială corespunde cu realitatea). O posibilitate este ca femeile să fie mai performante decât bărbații datorită unor practici de discriminare care determină bărbații să muncească mai puțin decât femeile. Aici avem deja o soluție – eliminarea acestor practici discriminatorii. Sau, o altă posibilitate ar fi ca diferențele

de performanță să fie determinată de faptul că anumite calități cum ar fi atenția la detalii și răbdarea (mai prezente la femei) să fie factorii decisivi care duc la o calitate mai bună a muncii. În acest caz avem o soluție – pe viitor vom angaja persoanele care dețin în mai mare măsură aceste calități. Din câte vedem ipoteza a ajuns să se schimbe și variabila independentă nu mai este sexul persoanei.

Prezentarea unor modele logice poate fi utilă în această fază a formulării ipotezelor – ne permite să arătăm cât mai bine modul în care credem că funcționează fenomenul și să identificăm cu o precizie mai mare ipotezele.

Într-o cercetare inductivă vom dezvolta teoriile și ipotezele pe parcursul studiilor. Avem deja obiectivele cercetării care ne vor servi ca puncte de pornire.

Ipotezele (interogațiile de pornire sau obiectivele cercetării) ne permit să aflăm care sunt cele mai importante date de care avem nevoie – cele necesare pentru a testa ipotezele și pentru a controla efectul altor variabile sau concepte.

2.4. Designul (metodologia) studiului

Un concept important pentru cercetare este cel de metodologie, adică știința efectuării cercetărilor. Termenul provine din grecește, prin combinarea cuvintelor *methodos*, drum sau cale, și *logos*, știință. Există două sensuri principale, cel mai larg presupunând descrierea tuturor pașilor pe care-i facem pe drumul către cunoaștere, și altul mai restrâns, în care facem doar descrierea metodelor pe care le vom folosi. În sensul cel mai larg mai sunt incluse și legături cu filosofia științei, pe care le-am prezentat în primul capitol.

O altă denumire pentru metodologie este designul studiului.

Etapele metodologiei se referă la operaționalizare, alegerea metodei de cercetare, construirea instrumentelor și selectarea cazurilor.

2.4.1. Operaționalizarea

Ipotezele pe care le-am derivat din teorie folosesc concepte. Obiectivele cercetării sunt cel mai adesea exprimate prin intermediul unor concepte.

Ca urmare a efectuării operaționalizării vom afla răspunsul la următoarele întrebări: Care sunt principalele concepte pe care le utilizez? Cum sunt definite acestea? Care sunt variabilele corespunzătoare acestor concepte? Care indicatori vreau să folosesc? Care este nivelul de măsurare la care vreau să ajung? Care sunt unitățile de măsură cele mai potrivite? Cum pot să ajung de la indicatori la indici?

Multe studii încearcă să investigheze fenomene destul de complicate în care apelăm la concepte. Conceptele sunt idei generale despre un obiect sau fenomen provenite din adunarea și abstractizarea mai multor idei. Pentru a putea lucra în mod efectiv cu conceptele, pentru a măsura caracteristicile unui concept trebuie să efectuăm operațiunea inversă celei prin care s-a născut acesta și anume operaționalizarea. Prin operaționalizare legăm conceptele de realitate, putând astfel să măsurăm conceptele. Un exemplu: dacă încercăm să măsurăm satisfacția clienților unui serviciu public trebuie să întreprindem o operaționalizare a conceptului de calitate a serviciului.

Etapele operaționalizării sunt:

1. Definirea conceptului;
2. Descompunerea pe dimensiuni, sub-dimensiuni, variabile;
3. Stabilirea nivelului de măsurare pentru fiecare variabilă identificată;
4. Stabilirea modului în care măsurile pentru fiecare variabilă vor fi agregate într-o măsură pentru întregul concept.

Operaționalizarea începe prin definirea satisfacției clientului (ex: mulțumirea față de calitatea serviciului primit). Pentru calitate avem două dimensiuni importante ale conceptului: aspectul tehnic (ce primește clientul), și aspectul funcțional (cum se desfășoară interacțiunea client-furnizor, respectiv evidențiază satisfacția clientului cu privire la legătura ce se stabilește între el și instituția publică sau funcționarul public). Nici un aspect nu trebuie să fie neglijat, mai ales că în administrație aspectul tehnic depinde de multe ori de cel funcțional (de exemplu, lipsa de informare poate face ca anumiți cetățeni să nu-și poată primi drepturile sau serviciile cuvenite).

Fiecare dimensiune trebuie la rândul ei descompusă pe sub-dimensiuni sau factori până când ajungem să putem măsura efectiv ceea ce dorim, prin intermediul unor indicatori. Indicatorii aceștia trebuie să descrie cât mai complet și mai corect dimensiunea (sau sub-dimensiunea) respectivă. Dacă ometem indicatori importanți pentru o dimensiune sau introducem indicatori care nu au legătură cu dimensiunea noastră vom ajunge să măsurăm cu totul altceva decât ne-am propus.

Dimensiunea tehnică a calității se poate operaționaliza mai departe având în vedere caracteristicile tehnice ale serviciului furnizat.

În ceea ce privește factorii funcționali putem menționa următorii indicatori (Zeithaml *et al.*, 1990):

1. Aspecte tangibile: clădiri, echipamente, personal, comunicații;
2. Credibilitate: abilitatea de a respecta angajamentele cât mai riguros;
3. Promptitudine: dorința de a ajuta clienții, de a fi cât mai prompt;
4. Competență: abilități și cunoștințe;
5. Politețe: respect, considerație și amabilitate;
6. Onestitate: cinste și corectitudine;
7. Siguranță: lipsa pericolului, a riscului și a îndoielii;
8. Comunicare: informarea clientului la timp și într-un limbaj accesibil;
9. Acces: ușurința cu care clientul poate intra în contact cu furnizorul;
10. Înțelegerea față de client: eforturile de a cunoaște clientul și nevoile sale.

Trebuie să vedem cum măsurăm fiecare indicator (să zicem că ne-am propus să măsurăm acest indicator funcțional pe o scară de la 1 la 10). Din acești indicatori se poate construi un indice (sau un index – se folosește și acest termen) – dacă toți factorii funcționali au fost apreciați la maximum, 10.00 și au aceeași pondere, vom obține indicele calității funcționale de 10.00. Destul de rar indicii iau în calcul ponderi diferite ale diferitelor dimensiuni. Dacă indicele corespunzător aspectului tehnic, evaluat la 7.50 ar conta 70% din aprecierea totală, vom obține măsura variabilei calitatea serviciului $Q=7.50*0.7+10*0.3=8.25$.

În studierea oricărui fenomen încercăm să vedem în ce măsură respectivul fenomen și unitățile implicate în acesta au anumite caracteristici sau calități. În studierea procesului de învățare al studenților ne interesează să aflăm caracteristicile sau calitățile procesului și ale unităților implicate (studenții). Un student ar putea să aibă următoarele caracteristici: este bărbat, are 20 de ani, este înalt, are un coeficient de inteligență de 120, provine dintr-o familie în care ambii părinți au studii superioare. Aceste caracteristici sunt atributele specifice ale studentului respectiv. O variabilă este un set logic de atribute (de exemplu, variabila sexul persoanei are două posibile atribute, masculin și feminin). Măsurarea presupune aflarea atributului corespunzător fiecărui caz pentru fiecare variabilă care ne interesează (măsurăm o caracteristică, nu variabila în sine așa cum măsurăm greutatea unui obiect nu obiectul în sine). Măsurarea este o operație prin care se atribuie o serie de valori în acord cu proprietățile obiectului studiat (Zamfir, Vlăsceanu, 1993).

Alegerea nivelului de măsurare este influențată de natura variabilei și de nivelul de precizie pe care dorim să-l atingem. Putem folosi patru tipuri de niveluri de măsurare, primele două **calitative** (sau categoriale) și următoarele două **cantitative**:

1. Nivelul nominal;
2. Nivelul ordinal;
3. Nivelul interval;
4. Nivelul de rapoarte.

Nivelul nominal reprezintă pur și simplu clasificări, în multe cazuri definite ad-hoc. Pentru variabilele măsurate la acest nivel trebuie să ne gândim care sunt posibilele valori pe care le poate lua variabila noastră. Pentru o variabilă cum ar fi sexul persoanei lucrurile sunt simple: avem două posibile valori sau două categorii, *masculin* și *feminin*. Lucrurile pot fi mai complicate pentru anumite variabile. De exemplu, dacă vrem să discutăm despre variabila *partid politic preferat* trebuie să începem de la partidele politice existente. Lista de partide politice existente în România este destul de mare. Registrul partidelor politice (<http://tmb.ro/index.php/partide-politice>) ne arată că avem 46 de partide politice înregistrate oficial. Deci am putea avea 46 de valori posibile, ceea ce ar îndeplini condiția de exhaustivitate (completitudine) necesară pentru orice variabilă categorială. Totuși, avem prea multe valori și unele valori vor fi întâlnite doar în foarte puține cazuri (câte persoane au ca partid politic preferat Partidul Demnității Naționale sau Forța Civică sau Partidul Prodemo?). O posibilitate este ca să selectăm în rândul categoriilor (valorilor posibile) partidele cele mai importante (cele cu șanse de a intra în Parlament) și să adăugăm alte două categorii – *alt partid* (pentru cei care preferă partidele mai mici) și *nici unul* (pentru cei care nu au un partid politic preferat). În acest fel vom avea o listă mai mică, dar care îndeplinește condiția de exhaustivitate – pentru fiecare caz avem o valoare care să i se potrivească.

O altă condiție pentru variabilele categoriale este aceea a excluziunii reciproce - categoriile sunt construite astfel încât să nu avem un obiect care să poată intra în același timp în două dintre ele. Dacă variabila noastră este *culoarea părului* trebuie să definim categoriile de așa natură încât să putem face diferența între ele. Nu putem folosi în același timp

categoria „brunet” și categoria „negru” – cele două se suprapun în mare măsură – trebuie să optăm pentru una dintre ele.

Nivelul la care se construiesc categoriile trebuie să fie același. Nu putem să avem o clasificare pentru cumpărăturile făcute la piață de genul morcovi, fructe, cașcaval, ceapă. Categoria fructe este una mai largă decât celelalte categorii și poate fi folosită doar împreună cu altele de același nivel (legume, brânzeturi).

Valorile variabilelor nominale sunt simple „nume”, nu pot fi ordonate crescător sau descrescător (în caz contrar discutăm despre nivelul ordinal). Nu putem spune că valoarea *feminin* este mai mare sau mai mică decât valoarea *masculin*. În practica cercetării sociale vom asocia numere care să desemneze fiecare categorie – de exemplu asociem 1 pentru valoarea *feminin* și 2 pentru valoarea *masculin*. Trebuie să știm că discutăm despre o variabilă măsurată la nivel nominal pentru a nu crede că interpretăm valorile etichetate 1 și 2 ca fiind cifre în adevăratul sens al cuvântului, care pot implica o relație de ordine.

Exemple de măsuri nominale:

- Etnia, cu posibile valori *român, maghiar, rrom* și, pentru celelalte se folosește cel mai des *altă naționalitate*;
- Religia, cu posibile valori *ortodoxă, romano-catolică, protestantă, neo-protestantă, greco-catolică, altă religie, fără religie*;
- Forma de proprietate a unității în care lucrează: *de stat, privată, cooperatistă, organizație neguvernamentală, alta, nu lucrează*.

Un caz aparte este cel al variabilelor dihotomice, în care avem două valori posibile (cum ar fi *da* și *nu, promovat* și *nepromovat, fumător* și *nefumător* etc.). Cel mai adesea acestea sunt tratate ca variabile nominale. Trebuie să apreciem nivelul de măsurare al respectivei variabile în funcție de semnificația acesteia. Dacă variabila noastră încearcă să măsoare cât fumează fiecare individ, *fumător* este o valoare mai mare decât *nefumător* – și avem o măsurare la nivel ordinal, și doar dacă ne referim la două categorii de populație diferite, fără a face o ierarhie, avem de a face cu o variabilă măsurată la nivel nominal.

Nivelul ordinal este acela în care putem construi o ierarhie a categoriilor (de exemplu, venitul unei familii îl putem măsura la nivel ordinal introducând categoriile “peste 20 milioane”, “10-„sub 3 milioane”, „3-5,99 milioane”, “6-9.99 milioane” etc.; un alt exemplu este cel în care categoriile pornesc de la „foarte mare”, „mare”, ..., mergând până la „foarte mic”), fără însă a putea spune cât de mare este distincția între două categorii particulare.

În acest caz numerele atașate fiecărei categorii trebuie să respecte o ierarhie a categoriilor. În mod normal am atașa numărul 1 categoriei cu poziția cea mai bună în ierarhie – cea cu valoarea cea mai mare (1 pentru foarte mare, 2 pentru mare, și așa mai departe). Din considerente legate de interpretarea testelor statistice folosite pentru testarea ipotezelor se recomandă ca numerele atașate să indice faptul că valoarea este mai mare mai degrabă decât poziția în ierarhie (1 – foarte mic, 2 – mic etc.).

Exemple de măsuri ordinale:

- Mulțumirea față de ..., cu valorile posibile: *deloc mulțumit, nu prea mulțumit, destul de mulțumit, foarte mulțumit*;

- Ultima școală absolvită, cu valorile posibile: *fără școală, patru clase, școala generală, 10 clase, liceu, școala post-liceală, licență, masterat, doctorat*;
- Aprecierea veniturilor familiei, cu valorile posibile: *Nu ne ajung nici pentru strictul necesar, Ne ajung numai pentru strictul necesar, Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe, Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii, Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne restrângem de la ceva*;
- Gradul unui cadru didactic din învățământul superior, cu posibilele valori: *preparator, asistent, lector, conferențiar, profesor*;
- Vechimea în muncă, cu valorile posibile: *mai puțin de 5 ani, între 5 și 9 ani, între 10 și 15 ani, mai mult de 15 ani*.

În momentul în care construim categorii de genul între... și ... pentru o variabilă trebuie să ne gândim care este plaja de valori și să încercăm să construim categorii cu dimensiuni apropiate sau cu o semnificație anume (este greșit ca pentru vârsta indivizilor din întreaga populație să folosim drept categoria cu valoare maximă *peste 40 de ani* – vom avea prea multe cazuri și în respectiva categorie intră o bună parte din populația matură dar și vârstnicii, ceea ce ne-ar reduce posibilitățile de diferențiere între maturi și vârstnici – încercăm mai degrabă să vedem care sunt categoriile de vârstă potrivite pentru copii, tineri, maturi sau vârstnici, sau care sunt vârstele care împart populația în categorii cât mai apropiate ca număr de indivizi sau vom folosi intervale de vârstă care ușurează măsurarea – cum ar fi între 20 și 29 de ani, între 30 și 39 de ani etc.)

Valorile variabilelor ordinale se prezintă ordonat (crescător sau descrescător), iar scalele trebuie să fie simetrice (dacă folosim valoarea *foarte mare*, trebuie să folosim și valoarea *foarte mic*). Altfel, unii dintre respondenți nu își pot exprima adecvat punctul de vedere, iar rezultatele cercetării sunt influențate.

Nivelul de interval se folosește pentru variabile măsurate cu ajutorul unor cifre, în cazul cărora punctul de referință (valoarea zero) a fost stabilit arbitrar/ convențional, cum ar fi în cazul temperaturii, unde 0 pentru scara Celsius a fost stabilit punctul de înghețare al apei. În acest caz nu putem stabili rapoarte (dacă astăzi au fost 10 grade și ieri au fost 20 nu putem spune că astăzi a fost de două ori mai rece decât ieri). De asemenea nu putem spune că 0 grade Celsius înseamnă absența temperaturii – sunt posibile și temperaturile negative. De asemenea contează faptul că putem avea și alte sisteme de măsurare a temperaturii, pentru care rezultatele ar fi diferite – dacă folosim gradele Kelvin (care începe de la temperatura minimă absolută), 0° C reprezintă 273° K; dacă folosim gradele Fahrenheit, 0 °C reprezintă 32° F. În cazul temperaturii măsurate în grade Kelvin zero grade chiar înseamnă absența căldurii.

Un alt exemplu îl reprezintă altitudinea, care este măsurată în mod tradițional în funcție de nivelul Oceanului Planetar. Dacă schimbăm referința s-ar putea ajunge la rezultate surprinzătoare. De exemplu, dacă am măsura altitudinea față de centrul Pământului, cel mai înalt munte din lume nu ar mai fi Everest, ci vulcanul Chimborazo din Ecuador (datorită faptului că Pământul este bombat la ecuator).

În general la nivelul de măsurare interval avem variabile construite pe baza unor convenții – cum ar fi coeficientul de inteligență (IQ). Este greu să concepem în acest caz o persoană care are inteligența egală cu zero (chiar dacă este posibil să obții zero la un test de măsurare a inteligenței, inteligența nu poate fi în acest caz egală cu zero – ai nevoie de o anumită inteligență pentru a da testul). De asemenea este greu să putem spune că o persoană care are coeficientul de inteligență 160 este de două ori mai inteligentă decât o persoană care are IQ=80 – în anumite situații diferența de inteligență este mai mare (de exemplu dacă cei doi ar trebui să înțeleagă mecanica cuantică), în altele mult mai mică (de exemplu, când cei doi merg pe stradă). Un astfel de exemplu ar putea fi și notele obținute de studenți – se presupune că notele măsoară cunoștințele dobândite. Putem spune că un student de nota 8 știe de două ori mai multe lucruri decât un student de nota 4?

Un caz aparte este rangul într-o ierarhie. Dacă ordonăm persoanele dintr-o populație după vârstă, persoana cea mai în vârstă primește rangul 1, următoarea rangul 2 și așa mai departe am obținut o măsurare la nivel de interval (distanțele sunt egale între două ranguri succesive, dar persoana de pe locul 4 nu este de două ori mai în vârstă decât cea de pe locul 8).

Nivelul de rapoarte: este un nivel de măsurare de interval, dar în plus în acest caz există un punct de referință 0 (zero natural sau zero absolut) care ne indică lipsa caracteristicii. Cifra atașată valorii reprezintă chiar măsura în care avem caracteristica respectivă. Dacă valoarea variabilei *greutate* este de 75 de kilograme, respectiva persoană chiar are 75 de kilograme.

Exemple de variabile măsurate la nivel de rapoarte:

- Vârsta măsurată în ani împliniți;
- Educația măsurată în număr de ani de școală;
- Salariul măsurat în lei/lună;
- Numărul de alegeri locale la care am participat;
- Temperatura măsurată în grade Kelvin.

În rezumat, putem identifica nivelul de măsurare al unei variabile în funcție de anumite caracteristici. Acestea pot fi sintetizate astfel:

Tabelul 2.3. Caracteristicile celor patru niveluri de măsurare

Nr. crt.	Nivel de măsurare	Ordine	Distanță egală între două valori succesive	Zero Absolut
1	Nominal	x	x	x
2	Ordinal	☺	x	x
3	Interval	☺	☺	x
4	Rapoarte	☺	☺	☺

Posibilitatea de a ordona valorile este prezentă la toate nivelurile, dar nu și la cel nominal (cum putem ordona valori cum ar fi „bărbat”, „femeie”?). Distanța dintre două valori succesive poate apărea doar în cazul unor valori care pot fi ordonate (deci nu și în cazul nivelului nominal). Pentru nivelul ordinal această caracteristică nu este prezentă – cum facem diferența între „bine” și foarte bine”? . În cazul nivelurilor cantitative, acolo unde

avem cifre, distanța dintre două valori succesive este egală (de exemplu, pentru venitul măsurat în lei – diferența între 1 leu și 2 lei este aceeași cu cea între 778 și 779 de lei).

Trebuie spus că există multe variabile care pot fi măsurate pe mai multe niveluri (venitul unei familii poate fi măsurat la nivel ordinal, dar și la cel de rapoarte, dacă vom folosi cifra exactă). Nivelul de măsurare trebuie ales în funcție de necesitățile cercetătorului provenite din metodele de prelucrare statistică pe care vrea să le aplice. Dintr-o variabilă măsurată la nivel de rapoarte se poate obține una ordinală prin operațiuni relativ simple de transformare a datelor, dar operațiunea inversă este imposibilă. Un caz special este cel al variabilelor dummy – un caz particular de variabile dihotomice (variabile care pot lua doar două valori – cel mai adesea 0 – indicând absența respectivei caracteristici și 1 prezența ei). Pentru o variabilă de tip nominal cum ar fi Religia, cu valori de la Ortodox la Fără Religie vom introduce un sistem de variabile dummy astfel:

R1 = 1 dacă este Ortodox și Greco-catolic și = 0 în caz contrar;

R2 = 1 dacă este Romano-catolic și = 0 în caz contrar

R3 = 1 dacă este Protestant și = 0 în caz contrar

R4 = 1 dacă este Neo-protestant și = 0 în caz contrar

R5 = 1 dacă are Altă Religie, Religie Nedecarată și Fără Religie și = 0 în caz contrar

Practic am înlocuit variabila Religie cu variabilele R1-5. Aceste variabile pot fi incluse în teste statistice destinate variabilelor cantitative (cum ar fi regresia), permițându-ne să vedem care este efectul diferitelor credințe religioase (sau absența lor) asupra altor variabile.

În alegerea nivelului de măsurare trebuie să ținem seama și de faptul că variabilele pot să fie:

- Discrete (avem un set de valori este unul restrâns, este imposibil din punct de vedere logic ca să existe valori intermediare – de exemplu, nu putem avea 1.5 copii);
- Continue (număr foarte mare de valori, pot exista valori intermediare – de exemplu putem avea înălțimea de 1,775 metri).

Într-o operaționalizare trebuie să avem grijă ca să alegem nivelurile de măsurare pentru variabilele aparținând aceluiași concept astfel încât să putem construi fie direct, fie ca urmare a unor transformări, o măsură agregată pentru conceptul respectiv.

Operaționalizarea ne ajută să măsurăm un concept prin intermediul măsurării unor variabile pe care le-am presupun a fi componente ale respectivului concept. În majoritatea cazurilor indicatorii unor variabile sunt considerați a avea importanță egală, ceea ce nu este adevărat în toate cazurile. În plus, în unele cazuri variabilele să nu fie neapărat independente unele de altele (de exemplu răspundem afirmativ la o variabilă poate duce automat la răspuns afirmativ la o altă variabilă).

Pentru măsurarea conceptelor putem folosi scale. Acestea sunt instrumente care ne permit atașarea unor valori numerice unor observații conform unei reguli, dar într-un mod mai complex decât cel de indice. Un indice se compune din combinarea (de obicei prin însumarea) unor indicatori (valorile variabilelor luate în calcul), câtă vreme scala

vine și cu reguli care ne ajută în interpretarea valorii fiecărei observații, dar și a rezultatului final.

Cel mai des folosită este scala **Likert**. Aceasta este o scală ordinală. Procedura este următoarea: începem cu generarea de propoziții și avem judecători care să le analizeze. Aceștia vor evalua fiecare enunț față de fenomenul studiat, de exemplu pe o scală de la 1 (total nefavorabil față de conceptul nostru) la 5 (total favorabil față de concept).

În primă fază vom respinge itemii care au o corelație slabă cu scorul total obținut prin însumare.

Selectăm un enunț în momentul în care valoarea medie din cuartila 1 este diferită semnificativ statistic față de cuartila 4 (folosim pentru așa ceva testul t de semnificație). Acest lucru înseamnă că respectivele enunțuri fac o discriminare mai bună între răspunsuri.

Pentru fiecare enunț se oferă o gamă de răspunsuri de la 1 la 5 și scorul total se calculează prin însumare. Alte variante propun scoruri de la 1 la 7, de la 1 la 9 sau de la 0 la 4. Uneori se precizează doar valoarea minimă (de exemplu – dezacord total cu afirmația prezentată) și cea maximă (acord total cu afirmația), alteori se prezintă semnificația fiecărui element (exemplu: 1– dezacord total, 2– dezacord, 3– nici acord, nici dezacord, 4– acord, 5– acord total). În acest ultim caz este important este ca variantele favorabile să fie egale în număr cu cele defavorabile, să fie simetrice (dacă avem acord trebuie să avem și dezacord ca variantă de răspuns) și să avem un element de mijloc neutru.

Se poate crea o confuzie între scala Likert (care măsoară un concept) și itemi Likert (care sunt măsurați pe o scală de la 1 la 5 sau similar). Dacă modul de construire al scalei Likert se folosește destul de puțin (cercetătorii preferă să construiască scale pe baza teoriei și fără să folosească judecători), formatul itemilor Likert este unul foarte popular.

Motivul este că itemii Likert sunt considerați în mare parte din literatură ca fiind măsuri de tip interval. O întrebare cum ar fi în ce măsură sunteți de acord cu următoarea afirmație? care propune ca răspuns un număr de la 1– dezacord total la 5– acord total ar putea fi considerată ca una la care două valori succesive sunt situate la o distanță egală – ceea ce ar indica măsurare de tip interval. O astfel de abordare poate fi acceptată, dar o abordare mai prudentă ar fi să spunem că itemii Likert sunt ordinali și doar aproximează o măsurare la nivel interval – având în vedere că în sensul cel mai strict nu au proprietățile matematice ale nivelului interval.

În construirea unei scale Likert se recomandă să folosim și itemi formulați negativ, pentru a evita situațiile în care respondenții noștri au tendința de a fi de acord cu orice afirmație. Dacă folosim astfel de itemi trebuie să avem grijă cum calculăm scorul (acordul cu o afirmație negativă este de fapt dezacord cu afirmația pozitivă).

Scorul total obținut poate fi tratat ca o variabilă măsurată la nivel interval.

Dacă dorim să măsurăm discriminarea pe criterii sexuale la locul de muncă am putea încerca să vedem în ce situații se întâlnește acest comportament și cât de des .

Din câte știți dumneavoastră, în cadrul instituției (în ultimii 5 ani), cât de des s-au întâlnit situații în care persoane de un anumit sex să fie discriminate:

Tabelul 2.4. Tipuri de discriminare la locul de muncă

		Niciodată			Foarte des	
1	La angajare	1	2	3	4	5
2	La stabilirea sarcinilor de serviciu	1	2	3	4	5
3	La evaluarea profesională	1	2	3	4	5
4	La avansarea în grad/treaptă profesională	1	2	3	4	5
5	La promovarea în funcții de conducere	1	2	3	4	5
6	La acordarea unor prime, bonusuri, sporuri ș.a.	1	2	3	4	5

În calculul scorului discriminării la locul de muncă pentru fiecare caz se vor aduna scorurile obținute pentru fiecare item, iar pentru a afla scorul total se va face media scorurilor pentru fiecare caz. Interpretarea scorului total se poate face luând în calcul semnificația variantelor de răspuns – scorul total poate lua valori între 6 (cazul în care s-a răspuns 1 – niciodată la toate întrebările) și 30 (cazul în care s-a răspuns foarte des la toate întrebările). Dacă împărțim intervalul de la 6 la 30 în 5 intervale egale putem obține:

- Între 6 și 10 – discriminare inexistentă;
- Între 11 și 15 discriminare întâlnită foarte rar;
- Între 16 și 20 discriminare întâlnită rar;
- Între 21 și 25 discriminare întâlnită des;
- Între 26 și 30 discriminare foarte des întâlnită.

Operaționalizarea este un efort destul de susținut și, deseori dificil. Pentru mulți studenți nu este foarte clar care este rostul ei și care ar fi beneficiile pe care le putem avea de pe urma acestei operațiuni. Trebuie avut în vedere că un concept reprezintă un obiect abstract (o imagine mentală) care poate avea o structură destul de complexă. Un astfel de obiect poate avea un număr destul de mare de caracteristici sau atribute specifice. Pentru a avea o imagine cât mai clară asupra acestui obiect trebuie să măsurăm fiecare caracteristică specifică.

Dacă luăm un alt exemplu vom vedea că nu ajungem de la primul pas la dimensiuni pe care să le putem identifica ci trebuie să mergem mai departe cu descompunerea.

Operaționalizarea libertății

În cazul libertății, Freedom House (www.freedomhouse.org) identifică două dimensiuni: libertăți politice și libertăți civile. La acest nivel încă suntem în domeniul abstractului. Libertățile politice sunt împărțite pe alte trei sub-dimensiuni – procesul electoral, pluripartitism și participare, funcționarea guvernului. Pentru fiecare sub-dimensiune apar noi elemente – pentru procesul electoral ne interesează dacă șeful statului a fost ales ca urmare a unor alegeri corecte, dacă legislativul a fost ales într-un astfel de mod și dacă legile electorale și cadrul de desfășurare al alegerilor a fost unul corect. Pentru fiecare astfel de dimensiune avem mai mulți indicatori – pentru alegerea șefului statului ne interesează dacă alegerile au fost considerate drept corecte de către observatori credibili, dacă au existat întârzieri nejustificate în stabilirea datei alegerilor, dacă listele electorale s-au întocmit corect, dacă fiecare candidat a putut să-și desfășoare campania electorală, dacă votul este secret, dacă au existat presiuni asupra alegătorilor, dacă numărarea voturilor a fost făcută într-un mod transparent și corect, dacă fiecare vot are o importanță

egală. Practic acești indicatori încearcă să vadă în ce măsură alegerile au fost corect sau nu. Fiecare măsură o posibilă tentativă de fraudă.

La sfârșitul descompunerii conceptului vom avea o listă de indicatori care ne spun de fapt de ce date vom avea nevoie să obținem în cercetarea noastră. În funcție de indicatorii obținuți vom putea alege metoda și tehnica de cercetare, vom construi instrumentul de cercetare și vom selecta cazurile.

Trebuie să ne gândim și la o altă parte a problemei, modul în care din indicatori vom construi indicii și, în final, vom ajunge la măsurarea variabilei noastre (libertatea). Pentru aceasta cei de la Freedom House acordă pentru fiecare indicator un punctaj de la 0 la 4, aceștia se adună pe cele două dimensiuni (libertăți politice și libertăți civile), calculând un indice pentru anumite intervale de punctaj (de exemplu, pentru valori ale libertăților civile cuprinse între 36 de puncte și 40 se acordă punctajul 1) și face o medie între cei doi indici rezultați.

Tabelul 2.5. Calculul libertății

Drepturi politice (DP)		Drepturi Civile (DC)	
Scoruri totale	Indice DP	Scoruri totale	Indice DC
36-40	1	53-60	1
30-35	2	44-52	2
24-29	3	35-43	3
18-23	4	26-34	4
12-17	5	17-25	5
6-11	6	8-16	6
0-5 *	7	0-7	7

Această operațiune de agregare a indicatorilor și indicilor este foarte importantă pentru a obține măsurarea variabilei dorite. Dacă dorim să aflăm în ce măsură libertatea influențează existența unei economii de piață, fără această operațiune de agregare am fi în situația în care am avea un număr mare de indicatori pentru libertate și unul destul de mare pentru economia de piață. Nu putem testa relația dintre un număr mare de variabile dependente și un număr mare de variabile independente, dar nici dacă vedem care ar fi relația dintre corectitudinea întocmirii listelor electorale și controlul prețurilor (un indicator al lipsei de libertate a piețelor) nu am rezolvat problema care ne interesează. Noi trebuie să obținem o măsură a libertății și una a economiei de piață pentru ca după aceea să putem vedea care este relația dintre ele.

În funcție de tipul de cercetare pe care-l desfășurăm operaționalizarea are o importanță diferită. În cercetările calitative operaționalizarea este privită într-un mod diferit, pornindu-se de la faptul că se încearcă să se înțeleagă punctul de vedere al fiecărui subiect. În consecință, procesul de operaționalizare ar trebui să fie unul inductiv (Denzin, 1978:103), pornind de la definiții largi și dezvoltat pe baza observațiilor. O altă situație este dată de faptul că nu întotdeauna lucrăm cu concepte – ipotezele ar putea fi formulate folosind doar variabile sau un concept și una sau mai multe variabile. Atunci când lucrurile sunt clare putem folosi direct variabile, ceea ce elimină nevoia de operaționalizare.

Trebuie să parcurgem toți pașii operaționalizării doar atunci când este cazul – atunci când dorim să măsurăm conceptele într-un mod cât mai precis cu putință. Uneori putem decide să măsurăm un concept printr-o singură variabilă – deseori pe baza unei definiții operaționale (de exemplu, putem măsura performanța studenților prin media notelor lor), dar o astfel de măsurare ne va oferi informații mai puțin detaliate despre conceptul măsurat și poate duce la o simplificare prea mare a realității. O măsurare mai completă a performanțelor studenților ar putea să includă toate notele obținute, eventual pe domenii disciplinare – astfel încât să putem ști care sunt punctele tari și punctele slabe. Când știm mai multe – când aflăm că un student are media 8.93 sau când aflăm că a avut 9.50 la materiile de drept, 7.00 la materiile de cercetare și 8.25 la materiile de management? În varianta a doua știm că studentul respectiv este foarte bun pe partea de legislație, dar mai slab la cercetare. Dacă în măsurarea performanțelor includem și alte activități (cum ar fi participări la conferințe studențești sau obținerea unei burse de performanță), știm și mai mult despre performanța studentului.

La finalul operaționalizării ar trebui să știm care sunt variabilele pe care dorim să le măsurăm. Trebuie să identificăm cât mai complet:

- Variabilele dependente (ceea ce dorim să explicăm);
- Variabilele independente (factorii explicativi pe care i-am ales);
- Variabilele de control (alți factori explicativi care pot să influențeze relațiile presupuse);
- Variabilele care ne descriu cele mai importante aspecte ale fenomenului studiat.

2.4.2. Alegerea metodei și tehnicii

În alegerea metodei de cercetare este importantă alegerea strategiei de cercetare.

Avem de ales între mai multe strategii de cercetare sau designuri. Mărginean (2000) clasifică strategiile de cercetare astfel:

- Experimentale sau non-experimentale;
- Transversale sau longitudinale;
- Comparative sau non-comparative;
- Cu o metodă sau mai multe;
- Studii de caz sau ale fenomenelor de masă;
- Cu interacțiune cercetător-subiect (obtruzive) sau fără (non-obtruzive sau discrete);
- Interactivă (subiectul intervine pe parcursul cercetării) sau non-interactivă;
- Cantitative sau calitative (discutate în secțiunea 1.3).

Distincția între design experimental sau non-experimental (numit deseori cvasi-experimental, pentru a sugera apropierea de logica experimentului) se referă la posibilitatea de a împărți aleator subiecții în grupuri experimentale și de control. Această împărțire caracteristică designului experimental permite controlarea efectelor variabilelor care nu sunt incluse explicit în studiul nostru. În cazul designului non-experimental trebuie făcute eforturi serioase pentru determinarea efectului acestor variabile. Trochim (2002)

identifică trei tipuri de design:

1. design experimental, în care participanții sunt împărțiți în mod aleatoriu în grupuri;
2. design cvasi-experimental, în care nu avem împărțire aleatorie, dar avem mai multe grupuri sau valuri de măsurare;
3. design non-experimental, în care avem un singur grup și o singură măsurare.

Designul experimental este cel mai puternic din punctul de vedere al validității interne, adică al relațiilor cauzale pe care vrem să le verificăm, iar cel non-experimental este cel mai slab.

Din punct de vedere al timpului sau al duratei studiului putem distinge designuri transversale și longitudinale. Un studiu transversal este acela care se desfășoară într-un singur moment de timp, obținând o secțiune transversală a fenomenului studiat. Studiul permite descrierea caracteristicilor populației la un anumit moment de timp și poate să furnizeze și explicații. Acestea sunt valabile doar pentru momentul respectiv de timp. Există o problemă în ceea ce privește studierea relațiilor cauzale care evoluează în timp – nu avem decât o singură măsură și nu știm nimic despre modul în care evoluează lucrurile. Pentru variabile sensibile la factorul timp – care se modifică relativ rapid - modelele explicative dezvoltate pe baza unui studiu transversal au o validitate restrânsă (apare problema posibilității de generalizare pentru alte momente diferite de timp).

Un studiu longitudinal este acela care se desfășoară în timp, cuprinzând cel puțin două valuri de măsurare. Un astfel de studiu ne permite să studiem mai bine evoluția în timp a fenomenelor studiate. Mai multe măsurători ne pot permite identificarea unui model care să ne explice această evoluție. Avem și aici o distincție între măsuri repetate și serii de timp, distincție datorată numărului de măsurări efectuate. Nu există o regulă generală, dar analiza statistică a seriilor de timp necesită minimum douăzeci de valuri de măsurare.

Prima strategie este cel mai adesea preferată, datorită economiei de timp și de resurse și a posibilității de valorificare rapidă a rezultatelor. A doua strategie, chiar ne poate furniza o informație mai bogată, este mai rar folosită datorită problemelor legate de resurse (de timp și de bani – cine este dispus să finanțeze o cercetare care poate să dureze zeci de ani?). Se preferă o aproximare a studiilor longitudinale, prin încercarea de a obține răspunsuri bazate pe memoria subiecților sau pe date secundare (date deja existente), dar acestea au limitele lor evidente.

Studiile comparative încearcă să introducă în analiză compararea rezultatelor obținute pe grupuri diferite (pot fi țări, unități teritorial-administrative, categorii de populație ș.a.). Logica este asemănătoare cu cea a experimentelor, unde comparăm rezultatele obținute pentru grupul experimental cu cele obținute pentru grupul de control. Compararea ne poate ajuta prin furnizarea unui context mai larg. Deseori o informație este mai relevantă în momentul în care reușim să o încadrăm într-un context mai larg. De exemplu, după ce aflăm satisfacția cetățenilor față de activitatea Primăriei Municipiului Cluj-Napoca vom putea înțelege mai mult dacă o vom raporta la satisfacția cetățenilor față de activitatea primăriilor din alte orașe sau față de alte instituții. Compararea nu trebuie folosită de dragul comparației – este preferabil să facem comparații atunci când diferențele dintre cazuri sunt legate de o variabilă independentă (cu alte cuvinte când am presupus că acele

diferențe ar putea să ne explice modul în care funcționează fenomenul studiat). În multe cazuri se presupune că dacă facem o comparație avem o lucrare mai serioasă, dar este adevărat doar atunci când comparația ne ajută să înțelegem mai mult. În alte situații nu ne ajută. Dacă facem o comparație între o instituție publică și o firmă privată putem afla ceva despre specificul activității publice (sau private) – dacă acesta este obiectivul nostru este în regulă, dar dacă vrem să explicăm cum funcționează fenomenul nostru în cazul instituției publice nu ne va aduce nimic nou.

Numărul de cazuri studiate depinde de obiectivul cercetării. Putem face studii chiar și pe un singur caz. În general, științele sociale fiind nomotetice (orientate spre descoperirea unor reguli generale), preferăm să studiem mai multe cazuri. În cazul în care dorim să generalizăm rezultatele noastre trebuie să folosim un număr mare de cazuri și acelea bine selectate. În cazul în care dorim să înțelegem un anumit fenomen putem folosi metode calitative sau studii de caz.

Numărul de metode folosite variază de la studiu la studiu. Multe cercetări folosesc o singură metodă. Altele folosesc mai multe metode (metode mixte sau mixate). Putem folosi mai multe metode pentru a compara rezultatele obținute cu metode diferite (operație numită triangulație). Putem folosi mai multe metode atunci când dorim să atingem mai multe obiective – putem folosi o metodă calitativă pentru descrierea fenomenului și una cantitativă pentru explicarea acestuia. Dacă dorim să studiem un caz în profunzime vom folosi informații cât mai multe, culese prin metode cât mai variate.

Designurile care folosesc metode care presupun culegerea informațiilor direct de la public sunt numite obtruzive. Trebuie să fim conștienți că interacțiunea dintre cercetător și subiect are un efect asupra celui din urmă. Aici pot să apară anumite probleme de etică (efectele nu trebuie să producă efecte fizice, mentale sau emoționale negative asupra subiecților) și anumite probleme legate de corectitudinea cercetărilor (de exemplu oamenii care se știu observați pot să-și modifice comportamentul sau unii oameni pot să fie intimidați de persoana care le pune anumite întrebări ș.a.). Efectele de acest ultim tip trebuie să fie atent minimizate, astfel încât să nu dea naștere la erori.

În anumite cercetări este de preferat să avem participare din partea subiecților. Cercetarea-acțiune se bazează pe o astfel de participare. De asemenea există forme de evaluare participativă care doresc includerea subiecților. Gradul de implicare al subiecților diferă de la participarea la culegerea datelor (care poate ușura mult munca cercetătorului) până la implicarea în proiectarea cercetării și analiza datelor. Rolul implicării subiecților este legat de dobândirea unui sens al proprietății asupra rezultatelor cercetării, care poate duce la o mai bună acceptare a recomandărilor emise pe baza rezultatelor și la implicarea în acțiunile care vizează corectarea situației. Nu întotdeauna este ușor să implicăm subiecții în cercetare și nu întotdeauna aceștia vin cu cele mai bune intenții. Uneori subiecții doresc să obțină o bună evaluare a situației prezente pentru a o păstra, chiar dacă realitatea indică necesitatea unei schimbări. Alteori aceștia vor dori o schimbare care să le satisfacă interesele personale în dauna intereselor mai generale).

Vom alege strategia în funcție de posibilitățile pe care le avem și de obiectivele noastre. Dintre toate strategiile care ne stau la îndemână va trebui să o alegem pe aceea care ne ajută cel mai mult să ne îndeplinim obiectivele.

Pentru efectuarea studiului va trebui să alegem una dintre metodele existente pentru culegerea datelor. De asemenea va trebui să stabilim care tehnică (formă de aplicare a metodei) este cea mai potrivită pentru culegerea datelor care ne interesează. În măsura în care este și posibil și necesar se va apela la triangulație (folosirea mai multor metode).

Metodele de colectare a datelor folosite pentru cercetarea în administrația publică sunt împrumutate din arsenalul cercetării din științele sociale. Există o dezbatere serioasă legată de metodele care intră sau nu la acest capitol. Propunerea noastră de enumerare a acestor metode este:

- Observația;
- Experimentul;
- Analiza documentelor;
- Interviu (individual sau de grup);
- Sondajul de opinie;
- Studiul de caz.

Autorii de cărți din domeniul metodelor calitative folosesc deseori o clasificare diferită, din care lipsesc sondajul de opinie și experimentul (metode cantitative) și apar noi metode. Metodele propuse de Silverman (2010) sunt:

- Interviu;
- Metodele etnografice;
- Analiza textului;
- Analiza documentelor video și audio;
- Metode multiple (o combinație a celor de mai de sus).

În acest material aspectele legate de etnografie vor fi regăsite în cadrul observației, analizele de text și documente audio-video vor fi incluse în analiza documentelor.

Din punct de vedere al denumirii și delimitării metodelor pot exista suficiente motive de confuzie. În multe lucrări sondajul de opinie (sau sondajul – *survey*) este privit ca o formă a interviului, sau este desemnat sub numele instrumentului folosit în acest tip de cercetare, anume chestionarul, sau ca o sub-specie a anchetei sociologice. Am optat pentru termenul de sondaj de opinie (mult mai bine cunoscut decât cel de anchetă sociologică) pentru că sugerează mai clar anumite caracteristici ale metodei: ne bazăm pe un eșantion (în majoritatea cazurilor acesta este reprezentativ – ceea ce nu se întâmplă decât rareori în metoda interviului) și se referă la probleme ce suscită un larg interes public (distincție importantă pentru domeniul administrației publice). Nu trebuie să supralicităm nici centrarea pe aspectul opinional, pe ceea ce cred, gândesc, apreciază sau intenționează oamenii. Într-un sondaj de opinie putem include și întrebări legate de fapte și cunoștințe. Diferența dintre sondaj și interviu este legată de abordare (sondajul este cantitativ, interviul calitativ), structurare, reprezentativitate, posibilitatea de a utiliza proceduri statistice de analiză a datelor.

Studiul de caz nu este recunoscut decât uneori ca o metodă validă de cercetare, mai ales având în vedere că în celelalte metode studiază mult mai multe cazuri (în cazul sondajului de opinie pot să fie mii). În plus, în realizarea unui studiu de caz putem folosi multe dintre metodele enumerate mai sus. Dintr-un alt punct de vedere se consideră că

„studiul de caz nu este o alegere metodologică, ci o alegere a obiectului de studiu” (Stake, 1994:236). Comșa (2008) consideră studiul de caz ca un tip de design. Totuși, am optat pentru includerea studiului de caz pe lista metodelor de colectare a datelor datorită faptului că ne poate oferi alte date despre un fenomen sau un obiect și într-un alt mod decât celelalte metode.

Deseori o singură metodă nu este suficientă pentru a înțelege fenomenul studiat sau ne poate fi util să privim problema din unghiuri diferite. De aceea, dar și pentru a îmbogăți calitatea rezultatelor se pot folosi mai multe metode în cadrul aceleiași cercetări. Această tactică se numește triangulație.

Trebuie să fim prudenți atunci când folosim mai multe metode pentru a testa o singură ipoteză. În cazul în care fiecare metodă folosită se aplică pe alți subiecți o ipoteză poate fi testată doar pe date obținute prin aceeași metodă. Am putea testa ipoteza 1 pe datele furnizate prin metoda 1 și ipoteza 2 pe datele culese prin metoda 2. În unele situații putem testa o ipoteză prima dată pe datele obținute printr-o metodă și după aceea pe datele obținute prin altă metodă. Dacă ambele testări ne dau rezultate similare avem un argument mai puternic pentru confirmarea (sau respingerea ipotezei). În situațiile în care rezultatele testării diferă în funcție de metoda prin care am cules datele trebuie analizat cu mare atenție care sunt motivele pentru care metoda influențează rezultatele, unde am greșit și cum putem corect eroarea.

În cele ce urmează vom descrie principalele caracteristici și tehnici pentru fiecare metodă menționată mai sus

Observația

Principalele caracteristici ale observației sunt:

- Este directă;
- Se desfășoară cel mai des în mediul natural al subiecților;
- Permite studierea unor subiecți care nu pot sau nu vor să se exprime;
- Permite compararea raportărilor verbale cu comportamentul efectiv;
- Se poate analiza și contextul în care se desfășoară comportamentul studiat;
- În multe situații pentru a putea înțelege observațiile este nevoie de o cunoaștere anterioară a fenomenului.

Tehnicile de observare

Observația se poate desfășura în mai multe feluri (sau tehnici). O primă distincție se face între observații:

1. Non-participative, în care observatorul este exterior fenomenului. Este mai obiectiv, dar nu permite o cunoaștere mai intimă ale manifestărilor studiate;
2. Participative, în care observatorul este integrat în mediu – înțelegem mai mult despre fenomen dar în același timp prin participare putem să dezvoltăm anumite atașamente (sau dimpotrivă) față de membrii grupului sau față de o anumită activitate;

O a doua distincție se face între observații:

1. Deschise, în care observatorul își declară calitatea. Apare aici problema unei posibile modificări de comportament din partea celor studiați (reactivitate), tocmai datorită faptului că se știu observați;

2. Ascunse, în care observatorul nu-și declară calitatea. În acest caz pot exista și probleme de natură etică, începând cu încălcarea vieții private și terminând cu posibilitatea unui comportament ne-etic din partea observatorului.

Observația este o metodă care poate fi folosită atât calitativ cât și cantitativ. Prima variantă este numită observație naturală (sau etnografie), iar a doua observație sistematică.

Observația naturală se referă la observarea tuturor evenimentelor, comportamentelor și artefactelor dintr-un anumit mediu. Observația se desfășoară în mediul natural al celor observați.

Observația sistematică începe prin a stabili cât mai precis scopul cercetării noastre. Odată stabilit acest scop vom încerca să delimităm cât mai clar comportamentele pe care dorim să le observăm și modul în care dorim să le notăm. Observația sistematică este foarte potrivită pentru studiul unor comportamente nonverbale sau spațiale. Ea ne cere să construim un sistem de clasificare explicită, exhaustivă și mutual exclusivă a comportamentelor precum și o metodă de eșantionare a spațiului în care facem observația și a perioadelor de timp în care ne desfășurăm studiul.

Instrumentul specific observației este ghidul (fișa sau grila) de observație.

Experimentul

Experimentul este acel tip de cercetare în care aplicăm un stimul sau un tratament (manipulăm variabila independentă) și măsurăm răspunsul obținut.

În științele sociale într-un experiment participanții sunt împărțiți în grupuri - grupuri experimentale unde se aplică tratamentul și grupuri de control unde tratamentul nu este aplicat.

Trochim (2002) identifică trei tipuri de design:

1. design experimental, în care participanții sunt împărțiți în mod aleatoriu în grupuri;
2. design cvasi-experimental, în care nu avem împărțire aleatorie, dar avem mai multe grupuri sau valori de măsurare;
3. design non-experimental, în care avem un singur grup și o singură măsurare.

Din punct de vedere al validității interne designul experimental este considerat a fi cel mai riguros dintre toate, iar cel non-experimental cel mai slab.

Pentru fiecare grup notăm R – dacă împărțirea în grupuri a fost făcută aleatoriu (random), N – dacă grupurile nu sunt echivalente, C – dacă împărțirea a fost făcută în funcție de un anumit prag (cut-off). Pentru fiecare grup avem o linie pe care sunt trecute, în ordine cronologică modul în care s-a făcut împărțirea, diferitele observații (testări sau măsurători), aplicarea tratamentului. Tratamentul se notează cu X, observațiile cu O, putând fi și numerotate.

Într-un design experimental pot să apară o serie de amenințări la adresa validității interne. Acestea sunt:

1. Istoria – anumite evenimente petrecute pe parcursul desfășurării pot să modifice rezultatele;
2. Maturizarea – oamenii evoluează în timp;

3. Testarea – procesul de testare în sine poate modifica comportamentele;
4. Instrumentarea – legat de faptul că nu întotdeauna putem măsura variabila dependentă în același fel, fiind obligați să schimbăm testul;
5. Regresia (statistică) către medie – apare în cazul în care avem situații extreme care pot evolua într-o singură direcție – către medie;
6. Mortalitatea – se referă la faptul că unii dintre participanți pot să se retragă din experiment;
7. Grupurile nu sunt echivalente de la început;
8. Difuzarea sau imitarea comportamentelor;
9. Rivalitatea dintre grupuri;
10. Demoralizarea grupului de control;
11. Tratamentul compensatoriu – experimentatorii pot simți nevoia de a sprijini mai mult membrii grupului de control.

Există mai multe tipuri de experimente, în funcție de numărul de grupuri, dacă acestea sunt echivalente sau nu, momentul în care se face testarea (înainte și după aplicarea tratamentului sau numai după) și de numărul de tratamente (variabile independente) folosite.

Designul cu un singur grup are două variante: post-test (după aplicarea tratamentului) și pre-test – post-test (cu măsurare și înainte și după aplicarea tratamentului). Putem reprezenta cele două designuri ca fiind XO și $O XO$.

În *experimentul clasic* subiecții sunt împărțiți în grupul experimental (asupra căruia este aplicat tratamentul sau stimulul) și grupul martor (sau de control) pe bază aleatorie. Efectul lui X este considerat diferența dintre schimbarea survenită în cazul grupului experimental și schimbarea care ar fi survenit fără aplicarea lui X . Se notează:

R	O1	X	O1'
R	O2		O2'

Experimentul fără testare prealabilă se notează:

R	O1	X	O1'
R	O		O2'

Modelul Solomon al celor patru grupuri încearcă să măsoare și efectul testării repetate asupra subiecților.

Din diferențele obținute în cazul grupurilor experimentale sau martor vom putea afla efectul testării prealabile asupra rezultatelor.

Experimentul este reprezentat:

R	O1	X	O1'
R	O2		O2'
R		X	O3'
R			O4'

Designuri cu grupuri non-echivalente

Experimentul este reprezentat asemănător cu experimentul clasic, efectul tratamentului se calculează în același fel, diferența fiind că O1 este diferit de O2:

N	O1	X	O1'
---	----	---	-----

N	O2		O2'
---	----	--	-----

Designuri factoriale

Există posibilitatea să avem mai mult decât o variabilă independentă. Presupunând că avem două variabile independente, fiecare având două valori posibile (un design de tip 2X2) va trebui să avem patru grupuri experimentale, pentru a vedea ce se întâmplă pentru fiecare posibilă combinație de valori ale tratamentelor.

Am putea reprezenta astfel designul:

R	O1	X11	O1'
---	----	-----	-----

R	O2	X12	O2'
---	----	-----	-----

R	O3	X21	O3'
---	----	-----	-----

R	O4	X22	O4'
---	----	-----	-----

Instrumentul specific experimentului este protocolul experimentului.

Sondajul de opinie

Sondajul de opinie este o metodă indirectă de colectare a datelor. Spre deosebire de cele două metode descrise anterior fenomenul nu se mai desfășoară în fața noastră. Datele sunt obținute întrebând persoanele care au anumite cunoștințe despre fenomenul care ne interesează – numiți respondenți.

Sondajul de opinie este o metodă cantitativă. Totuși, nu este exclusă nici posibilitatea de a colecta și date de natură calitativă cu ocazia unui sondaj – putem pune anumite întrebări și să permitem subiecților să răspundă în forma și detalierea pe care o doresc.

Sondajul de opinie are 5 caracteristici esențiale (Hyman, 1973)

1. presupune un număr mare de cazuri;
2. selectarea acestora trebuie făcută după criterii riguroase de eșantionare;
3. datele trebuie colectate în situații normale, cât mai apropiate de viața de zi cu zi;
4. colectarea se face în conformitate cu proceduri standardizate;
5. datele sunt într-o formă măsurabilă cantitativ, cea mai simplă fiind prezența sau absența unui atribut.

Tehnicile prin care se poate realiza un sondaj de opinie sunt următoarele:

1. față în față – presupune interacțiunea dintre operator și respondent – operatorul citește întrebările și notează răspunsurile subiecților;
2. prin poștă – întrebările sunt trimise prin poștă și sunt returnate cercetătorului în același mod;
3. telefonic – convorbirea se desfășoară prin intermediul telefonului;
4. electronic – întrebările pot fi trimise prin intermediul poștei electronice (e-mail) și recepționate în același fel sau pot fi postate pe un site. Există și instrumente online

care ne ajuta să creăm astfel de sondaj după care tot ce trebuie să facem este să trimitem adresa la care se găsește chestionarul nostru. Datele pot fi după aceea exportate pentru prelucrare statistică (câteva exemple: Google Forms, Typeform, Survey Gizmo, eSurv.org și lista poate continua);

5. chestionarul auto-administrat – cercetătorul distribuie întrebările, subiecții răspund la ele și cercetătorul colectează ulterior răspunsurile.

Instrumentul specific sondajului este chestionarul.

Interviul

Interviul este tot o metodă indirectă, în care nu avem acces la fenomenul studiat și încercăm să obținem datele necesare întrebând persoanele care au anumite cunoștințe despre fenomenul care ne interesează – numiți intervievați.

Interviul este o metodă de cercetare calitativă – folosim un număr mic de cazuri, dar încercăm să obținem informații cât mai bogate de la fiecare subiect.

Există mai multe posibilități de clasificare a interviurilor sau de identificare a tehnicilor:

- După genul de convorbire distingem interviuri față în față sau prin telefon (unii autori consideră că există și prin poștă, dar acest gen de interviu este propriu sondajului). Primul tip este considerat a fi mai corect din punct de vedere științific, știindu-se ce importanță au componentele non-verbale într-o comunicare, în vreme ce al doilea tip are avantajul duratei mai scurte și a economiei de bani;
- După numărul de participanți, putem avea interviu individual sau de grup;
- După gradul de structurare există interviuri structurate, în care avem practic de a face cu aplicarea unui ghid de interviu asemănător unui chestionar, semi-structurate, în care avem stabilite doar întrebările de bază care vor fi adresate și nestructurate (sau discuții informale), în care discuțiile se poartă liber pe baza unei anumite tematici.

În funcție de componența grupului, putem avea pentru interviul de grup:

- Interviul clasic de grup, în care grupul este unul natural (cum ar fi funcționarii dintr-un birou). Trebuie să evităm includerea într-un astfel de grup a unor persoane cu autoritate (cum ar fi șeful de birou) – în loc să aflăm opinia grupului vom afla opinia șefului;
- Focus grupul este un interviu semi-structurat aplicat asupra unui grup special constituit cu ocazia interviului. Grupul respectiv trebuie să fie unul cât mai omogen pentru a evita dificultățile de interacționare – dacă vrem să aflăm opiniile unor categorii mai largi vom efectua mai multe focus-grupuri, pe grupuri cât mai omogene. Se folosește mult în domeniul marketingului, în care se urmărește aflarea opiniilor despre anumite produse sau servicii.
- Paneluri de experți – în care experți din domeniu încearcă să identifice o soluție sau să evalueze un anumit obiect, program ș.a.

Pentru interviurile individuale putem avea interviuri structurate, semi-structurate sau nestructurate (sau discuții informale). Diferențele se văd în primul rând în ceea ce priveș-

te ghidul de interviu:

- interviurile structurate se bazează pe un ghid care va cuprinde toate întrebările care vor fi puse pe parcursul unui interviu;
- interviurile semi-structurate – în ghid sunt precizate întrebările cele mai importante, precum și câteva posibilități de continuare, în funcție de răspunsul interviuevatului. Intervievatorul pune fiecare întrebare din ghid, dar are libertatea ca în funcție de răspunsul primit să exploreze în adâncime problema în modul pe care-l consideră cuvenit;
- discuția informală nu se bazează pe un ghid de interviu. Tot ce avem este o temă pe care dorim să o discutăm cu interlocutorul nostru.

În alegerea gradului de structurare al interviului trebuie să luăm în considerare aspecte cum ar fi:

- obiectivul cercetării (pentru o cercetare descriptivă putem folosi un ghid structurat, pentru una explicativă ar fi bine să avem o anumită libertate);
- măsura în care dorim să comparăm cazurile între ele (pentru aceasta trebuie să punem aceleași întrebări);
- bogăția informației – un interviu informal ne furnizează informația cea mai bogată, putând indica noi aspecte ale fenomenului studiat sau noi informații despre interlocutor;
- gradul în care stăpânim domeniul (cu cât știm mai multe despre un domeniu, cu atât suntem mai capabili să scriem un ghid mai structurat);
- capacitățile interviuevatului (pentru începători se recomandă folosirea unui ghid structurat, o discuție informală cere mai multă experiență);
- particularitățile interlocutorilor – există persoane care prefera să se exprime liber, fără a fi încorsetați de o anumită structură a discuției, dar și altele care se simt ajutate de existența unei structuri și au nevoie de întrebări pentru a-și putea exprima opiniile.

Analiza documentelor

Metoda analizei documentelor încearcă să rezolve problema obținerii datelor în cazul în care nu putem urmări fenomenul care nu ne interesează și nu avem posibilitatea să interogăm persoane care cunosc fenomenul. Vom cerceta subiectul folosind urmele lăsate de către acesta (urme directe sau obiecte sau urme indirecte – texte în care este reflectat subiectul nostru). Metoda mai este folosită pentru verificarea și completarea datelor obținute prin alte metode.

În funcție de modul de aplicare metoda poate fi folosită pentru colectarea de date cantitative și calitative.

Documentele pot fi:

- Documente oficiale;
- Date statistice;
- Datele obținute în cadrul altor cercetări și baze de date ale instituțiilor publice;
- Documente private;

- Materiale de presă (ziare, radio, TV, situri specializate);
- Opere de artă (literatură, teatru, muzică, sculptură, pictură, film, arhitectură);
- Alte produse ale activității umane (obiecte extrem de variate, toate obiectele produse de om care nu intră în categoriile de mai sus).

Tehnica prin care să transformăm documentele în date este analiza de conținut. Se aplică pentru toate documentele menționate mai sus (cu excepția bazelor de date, acestea pot fi analizate fără a fi nevoie de analize suplimentare).

Analiza de conținut poate fi cantitativă sau calitativă. Putem să analizăm conținutul manifest al textului analizând termenii cuprinși în material. Cea mai simplă formă este să numărăm cât de des se întâlnesc anumiți termeni în conținut. Putem și să ne orientăm spre conținutul latent al documentului – ne uităm la înțelesul său și descriem acest înțeles.

Studiul de caz

Studiul de caz este metoda cea mai potrivită atunci când dorim o investigație completă și în profunzime a unui subiect, dar și a contextului în care acesta se desfășoară.

Nu avem de a face cu o metodă în sine, ci mai degrabă cu o metodă care folosește la rândul ei alte metode, cum ar fi:

1. analiza documentelor;
2. observația participativă sau non-participativă;
3. interviul;
4. sondajul de opinie;
5. experimentul.

Studiile de caz se pot concentra asupra unui caz sau asupra mai multora. Studiul cu un singur caz se folosește pentru a genera, confirma sau infirma o teorie într-o situație unică sau extremă, folosind deseori date longitudinale. Cazul este ales înainte de a începe colectarea datelor.

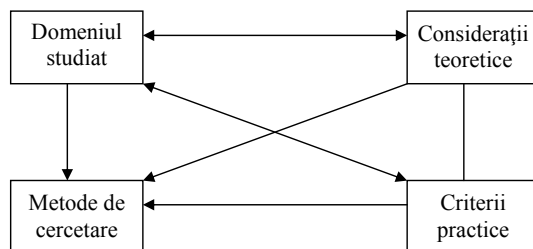
Studiile de caz multiple ne oferă concluzii mai convingătoare, folosind compararea dintre cazuri. Ne permit atât studierea fiecărui caz în parte, cât și studierea fiecărei caracteristici în mai multe cazuri. Cazurile alese nu sunt cazuri unice sau extreme.

Cum alegem metoda (sau metodele) cele mai potrivite

Fiecare metodă are anumite avantaje și anumite dezavantaje. De exemplu, sondajul de opinie ne poate ajuta să avem informații cât mai complete, dar, deseori nu suficient de „adânci”. Un interviu ne poate oferi astfel de informații, dar acestea sunt mai greu de generalizat la nivelul întregii populații. Alegerea metodei de cercetare care vor fi folosite trebuie să fie argumentată. Argumentele pot fi legate de patru factori:

- Specificul domeniului de studiu și al temei propuse;
- Considerații teoretice;
- Specificul fiecărei metode;
- Criterii practice (bani, timp, ș.a.).

Acești factori sunt într-o relație fiecare cu fiecare:

Figura 2.5. Criterii de alegere a metodelor de cercetare

La finalul etapei anterioare (după operaționalizare) noi știm deja care sunt variabilele pe care ni le propunem să le studiem și care este nivelul de măsurare dorit, știm și care sunt obiectivele cercetării.

De exemplu, dacă dorim să testăm ipoteza conform căreia cu cât un student învață mai mult cu atât va avea note mai bune și am decis să măsurăm învățatul în ore pe săptămână și notele prin intermediul mediei putem să vedem care ar fi metoda cea mai bună. Știm, de asemenea, că pentru a testa ipoteza va fi bine să culegem aceste date prin aceeași metodă. Putem lua fiecare metodă în parte.

Nu putem afla pe baza observației cât învață studenții (unii învață în locuri publice – la bibliotecă sau în sala de lectură de la cămin, dar mulți învață acasă), dar nici ce medii au (atenție – dacă găsim notele pe o listă nu avem de a face cu o observație ci cu o analiză de documente).

Experimentul ar putea fi o soluție – luăm un număr de studenți, le dăm un material pe care să-l învețe (unii mai mult și alții mai puțin) și la final îi testăm.

Sondajul de opinie ne poate furniza datele necesare – putem să-i întrebăm pe studenți ce medie au și cât au învățat.

Din aceleași motive interviul este de asemenea o soluție.

Analiza documentelor – avem documente referitoare la mediile studenților (cataloagele), dar nu avem documente care să ne arate cât de mult învață fiecare student.

În etapa a doua de alegere a metodei ne gândim la posibilitățile pe care le avem – experimentul pare cel mai problematic – vom avea nevoie de voluntari care să petreacă mai mult timp cu experimentul (ceea ce ar putea face necesar recompensarea lor) și avem nevoie de minimum două săli (cât mai asemănătoare) pe toată perioada experimentului. Chiar dacă experimentul ne permite să aflăm ceea ce ne interesează solicită destul de multe resurse.

În etapa a treia trebuie să decidem între sondajul de opinie și interviu. Obiectivul nostru fiind testarea unei ipoteze metodele de analiză cantitativă sunt mai potrivite – deci alegem sondajul de opinie.

În a patra etapă trebuie să alegem tehnica prin care vom aplica sondajul de opinie: față în față are avantajul calității datelor, dar presupune un consum mare de timp. Sondajul telefonic poate fi folosit doar atunci când știm numerele de telefon ale subiecților noștri,

cel prin poștă când le știm adresele. Putem folosi sondajul electronic atunci când știm adresele de mail ale subiecților lor sau când putem să postăm anunțul legat de sondajul de opinie pe o pagină pe care aceștia o folosesc (cum ar fi grupul electronic al unui anumit an – pe Facebook, Yahoo! sau alte astfel de instrumente sau pe pagina facultății, dacă avem permisiunea). Rata de răspuns poate fi însă mai mică decât în cazul unui sondaj cu chestionar auto-administrat (pe care-l putem aplica dacă știm unde putem să ne găsim subiecții – cum ar fi în pauza dintre cursuri).

În funcție de toate aceste considerații vom alege o anumită tehnică.

În literatura de specialitate sondajul de opinie este metoda preferată, iar ca tehnică se preferă chestionarul auto-administrat. Wright *et al.* (2004) pe baza analizei a 143 de studii publicate în cele mai importante reviste de specialitate în perioada 1996-1998 a aflat că cel mai des se folosesc:

1. Sondajul de opinie pe bază de chestionar auto-administrat (în 55.2% dintre articole, respectiv 66.3% dintre metodele utilizate – unele articole folosind mai multe metode);
2. Analiza documentelor (35.7%, respectiv 21.1%);
3. Interviu (7%, respectiv 6.7%);
4. Experimentul (0.1%, respectiv 7%);
5. Alte metode (4% respectiv 0.7%).

Aceste rezultate ne arată de fapt că în alegerea metodei și tehnicii primează considerațiile legate de scop (metodele cantitative fiind mai potrivite pentru testarea ipotezelor) și posibilități (analiza datelor secundare, cea mai des folosită formă de analiză a documentelor ne permite să evităm faza costisitoare a colectării datelor; chestionarul auto-administrat este iarăși o modalitate care presupune un consum mic de resurse).

Alegerea metodei și tehnicii care va fi folosită trebuie precizată în mod complet și ridică întrebarea – de ce am folosit o anumită metodă și nu alta? Într-o cercetare de bună calitate trebuie să explicăm într-un mod convingător că în limita posibilităților noastre obiective am ales cea mai bună metodă și cea mai bună tehnică de culegere a datelor.

2.4.3. Construirea instrumentelor

Obținerea datelor se face prin aplicarea unor instrumente specifice pentru fiecare metodă, care vor fi construite având în vedere tehnica aleasă.

O primă întrebare este dacă vom construi un instrument nou sau vom folosi unul existent. Putem construi un instrument în care să măsurăm un anumit concept pe baza unui instrument existent și altul să fie măsurat într-un mod nou, original. Pentru multe probleme există deja instrumente care au fost folosite în alte cercetări științifice. Folosirea unui instrument existent (în întregime sau parțial) prezintă o serie de avantaje:

- Instrumentul se bucură de prestigiul celui care l-a elaborat (dacă a fost folosit într-o cercetare pe care am găsit-o într-o sursă științifică putem avea încredere în el, dacă l-am găsit în lucrarea de licență a unui alt student e bine să evităm folosirea acestuia);

- Instrumentele care au fost folosite în mai multe cercetări ne permit să aflăm date despre fidelitatea lor (în principiu fidelitatea unui instrument trebuie raportată);
- Putem compara rezultatele pe care le obținem cu rezultatele altor cercetători, astfel ușurându-ne sarcina de a interpreta rezultatele;
- Este mai ușor pentru noi. Putem măsura anumite concepte folosind scalele deja construite și validate (de exemplu, pentru determinarea gradului de acceptare a unor persoane aparținând altei etnii se poate folosi Scala Distanței Sociale construită de E.S. Bogardus, pentru determinarea gradului de satisfacție în muncă s-au construit mai multe scale, la fel pentru măsurarea culturii organizaționale ș.a.).

Sunt anumite aspecte la care trebuie să fim atenți atunci când preluăm un instrument deja existent:

- Trebuie să vedem dacă instrumentul respectă definiția pe care am dat-o noi conceptelor. Dacă definiția noastră este sensibil diferită de cea utilizată în construirea instrumentului pe care-l utilizăm s-ar putea să ajungem să măsurăm altceva decât ne-am propus;
- Folosirea unui instrument existent nu elimină faza de operaționalizare. Trebuie să vedem (și să prezentăm) modul în care s-a realizat operaționalizarea pentru conceptele pe care le măsoară acest instrument. Dacă această operaționalizare nu este precizată în sursa în care am găsit instrumentul trebuie să o realizăm noi – este un fel de operaționalizare inversă;
- Trebuie să precizăm cât mai clar și mai complet ce am preluat și în ce măsură;
- Instrumentul trebuie să fie profilat (adaptat pentru cazurile cărora le vor fi aplicate).

În multe situații avem de ales între mai multe instrumente – de exemplu pentru a descrie cultura organizațională printr-un sondaj de opinie putem alege între chestionarul lui Denison, cele ale lui Hofstede (putem alege cel pentru organizații sau cel pentru culturi naționale), Organizational Culture Assessment Questionnaire (OCAQ), Organizational Culture Assessment Instrument (OCAI) și lista poate fi continuată. Trebuie să precizăm motivele pentru care am ales un anumit instrument. Aceste motive ar trebui să le identificăm și precizăm încă din studiul bibliografic, în care trebuie să prezentăm cele mai importante cercetări efectuate în domeniu, cum au fost realizate, care le sunt meritele și care le sunt limitările în explicarea fenomenului pe care-l studiem noi. Dacă am procedat în acest mod vom reuși fără mari probleme să ne argumentăm decizia în favoarea unui anumit instrument – reluăm pe scurt argumentele din partea teoretică. Dacă nu am făcut acest lucru pe parcursul elaborării studiului bibliografic va trebui să completăm partea teoretică astfel încât să nu lăsăm această decizie fără argumente. Dacă decidem să construim un instrument nou în condițiile în care există deja instrumente trebuie să avem și aici argumente care să ne arate de ce nu am folosit instrumentele existente și în ce măsură instrumentul nostru va evita lipsurile identificate pentru alte instrumente.

Instrumentele de cercetare trebuie să fie construite, testate și îmbunătățite. Instrumentele trebuie construite astfel încât să ne permită măsurarea tuturor variabilelor pe care dorim să le măsurăm. Dacă ometem o variabilă s-ar putea să nu mai putem testa ipo-

tezele. Dacă vrem să testăm ipoteza conform căreia *Cu cât învățăm mai mult cu atât obținem note mai bune* avem nevoie să aflăm cât învățăm fiecare caz din eșantion și ce note au obținut.

Un instrument trebuie să conțină indicații despre variabilele care vor fi măsurate, modul în care se vor nota valorile observate și instrucțiuni legate de modul în care va fi folosit acest instrument (care poate fi folosit de către cel care l-a construit, de către alți membri din echipa de cercetare sau chiar de către cei care constituie cazurile noastre – în cazul auto-administrării).

Observația folosește ca instrument de cercetare grila (sau ghidul de observație, un alt termen folosit este cel de fișă de observație). O grilă de observație trebuie să conțină următoarele elemente:

- comportamentele care ne interesează;
- locul sau locurile în care vrem să ne desfășurăm cercetarea;
- perioada de timp în care facem observația și durata acesteia;
- modul în care se notează observațiile.

În construirea grilei de observație trebuie să pornim de la tehnica aleasă – într-o observație etnografică nu avem o astfel de grilă (mai potrivită pentru observațiile sistematice). Pentru o observație desfășurată fără grilă de observație trebuie să notăm cu grijă toate elementele observate. Ne interesează în mod special anumite amănunte:

1. descrierea locației în care are loc observația, momentul de timp în care se desfășoară observația, alte elemente care pot să influențeze observația;
2. descrierea observatorului și a poziției sale față de evenimente (distanța, gradul de implicare în evenimentele observate, modul care se face observația și în care se notează observațiile);
3. descrierea participanților cu toate caracteristicile observabile (putem observa vârsta, sexul, modul în care sunt îmbrăcați, modul în care vorbesc – dacă suntem suficient de apropiați);
4. descrierea acțiunilor participanților – cine inițiază interacțiunea, comportamente verbale și non-verbale, eventuale incidente.

Acolo unde avem observație participativă notarea observațiilor este mai dificilă – nu poți să participi și să notezi observațiile în același timp. Într-o observație ascunsă nu poți nota observațiile pe loc pentru că trebuie să-ți ascunzi calitatea de observator. În situațiile în care observațiile vor fi notate doar după încheierea observației (și în care nu am filmat desfășurarea fenomenului) nu se poate solicita observarea unor detalii.

Descrierile trebuie să fie detaliate. În momentul în care citim astfel de note trebuie să fim capabili să ne imaginăm cât mai clar locul, personajele și evenimentele despre care este vorba.

În celelalte situații se poate merge până la un grad mare de detaliere. Pentru observația sistematică putem să avem o grilă extrem de structurată, mergând până la un grad de detaliere foarte mare, caz în care observatorul trebuie să noteze doar frecvența unor comportamente sau gradul în care caracteristica este întâlnită.

Astfel, dacă încercăm să observăm modul în care se desfășoară circulația într-un oraș intersecție va trebuie să identificăm tipurile de comportament posibile. În principal ne va interesa sensul în care se mișcă mașinile, eventual viteza cu care trec și cât așteaptă la semafor – dacă este cazul; putem face ceva similar pentru pietoni. Trebuie să alegem locul sau locurile cele mai potrivite pentru studiu. Putem selecta străzile și intersecțiile cele mai importante din localitate. Trebuie avut în vedere factorul timp: există ore de vârf, în week-end circulația este redusă, dimineața oamenii merg la serviciu, după-masa se întorc, ceea ce ar putea modifica radical circulația din intersecție etc. Observația noastră trebuie să nu neglijeze nici una dintre perioadele în care comportamentul poate fi diferit. În momentul în care am lucrat bine s-ar putea să aflăm cum am putea modifica mersul semafoarelor astfel încât să fluidizăm circulația din intersecție. Pentru fiecare participant la trafic va trebuie să notăm comportamentul acestuia într-o formă cât mai standardizată. Dacă observația cuprinde aprecieri (cum ar fi șofer disciplinat/indisciplinat) trebuie să furnizăm criteriile pe baza cărora se va face această apreciere (pe baza căror elemente vom spune că este disciplinat sau nu?).

Se notează ceea ce se vede și nu interpretările noastre asupra fenomenului – interpretările se fac, cel mai adesea, după ce am adunat datele. Nu vom nota „studenții sunt plictisiți” pentru că de fapt vedem că „studenții nu sunt atenți, unii se uită pe pereți, alții pe geam, sunt studenți care cască frecvent” iar interpretarea poate să fie alta – poate că aflăm dintr-o altă notiță că studenții au avut deja 8 ore în ziua respectivă și atunci putem interpreta că sunt obosiți.

Unul dintre primele studii în care observația sistematică a fost aplicată în cercetarea organizațională a fost cel desfășurat de Mintzberg la începutul anilor 1970. Acest studiu a încercat să descrie specificul activității manageriale. Primul pas a fost cel legat de identificarea comportamentelor de interes. Mintzberg a identificat cinci activități majore ale managerilor: întâlniri planificate, întâlniri neplanificate, muncă de birou, convorbiri telefonice, tururi prin organizație cu scopul de a verifica activitatea angajaților.

Modul de notare a fost unul original: au fost folosite trei tipuri de înregistrări diferite:

- una cronologică – pentru fiecare activitate desfășurată s-a notat ora la care s-a întâmplat, natura activității și durata sa;
- o înregistrare referitoare la documentele care au fost primite sau trimise, în care au fost descrise conținutul lor și acțiunile care au fost luate pentru a răspunde la corespondență;
- o înregistrare vizavi de convorbirile personale – s-a notat cu cine s-a vorbit, cine a inițiat discuția și durata discuției.

Pentru fiecare activitate a managerilor observațiile au fost notate în mai multe înregistrări – fiecare scrisoare primită sau trimisă de către manager s-a notat a fost notată atât cronologic cât și ca document. În total au fost descrise 890 de documente, precum și acțiunile generate de acestea și 368 de interacțiuni verbale.

Pentru un experiment există un protocol care descrie modul în care va fi realizat experimentul. Protocolul este alcătuit înaintea desfășurării experimentului și va fi urmat cu strictețe.

Un astfel de protocol trebuie să cuprindă:

- Modul de recrutare a participanților;
- Modul de împărțire a participanților în grupuri;
- Cadrul de desfășurare al experimentului (descrierea laboratorului sau condițiile în care trăiesc sau își desfășoară activitatea participanții);
- Instrucțiunile oferite participanților;
- Modul în care au fost rezolvate problemele legate de etica cercetării;
- Modul de administrare a tratamentului;
- Instrumentele folosite în testare și modul în care au fost aplicate.

În raportul de cercetare (într-o anexă) trebuie prezentat protocolul experimentului, măsura în care a fost respectat și modul în care au fost tratate eventualele incidente. Protocolul experimentului cuprinde indicații importante referitoare la validitatea studiului și fidelitatea instrumentelor folosite.

Sondajul de opinie se realizează prin aplicarea prin intermediul unei anumite tehnici a unei liste de întrebări standardizată numită chestionar unor respondenți care constituie o parte (un eșantion) din întreaga populație.

Chestionarul cuprinde o parte introductivă (poate fi o pagină separată, în cazul în care chestionarul este auto-administrat), în care se precizează cine este cercetătorul, care este afilierea sa și care este scopul cercetării. De asemenea în partea introductivă subiecții sunt asigurați că răspunsurile lor vor rămâne confidențiale. În cazul unor sondaje față în față sau telefonice aceste informații vor fi citite de către operatori. Rolul acestei introduceri este să câștige încrederea subiecților. După introducere urmează întrebările propriu-zise, deseori și cu instrucțiuni pentru operator sau subiecți (în cazul chestionarelor auto-administrate).

Există câteva recomandări în ceea ce privește formularea întrebărilor dintr-un chestionar:

- Folosiți un limbaj accesibil, un limbaj pe care-l pot înțelege toți posibili respondenți;
- Întrebările trebuie să fie clare – înțelesul lor nu trebuie să fi ambiguu.
- Folosiți întrebări scurte;
- Evitați negațiile și dubbele negații;
- Formulați întrebările cât mai neutru cu putință;
- Trebuie să micșorăm efectul dezirabilității sociale;
- Evitați întrebările duble;
- Nu testați ipotezele printr-o întrebare.

Din punct de vedere al formei răspunsului cerut avem întrebări închise și întrebări deschise, existând posibilitatea să avem și întrebări mixte (semideschise sau semiînchise). O întrebare închisă este aceea în care există variante de răspuns care sunt oferite subiectului sau în care operatorul este instruit să încadreze răspunsul liber primit. Întrebările deschise permit respondentului să formuleze răspunsul în modul în care dorește, iar acesta se notează exact așa cum au fost formulate de către respondent. Întrebările mixte oferă variante de răspuns, dar care s-ar putea să nu epuizeze variantele de răspuns și atunci oferă și varianta "Alta și anume...".

În funcție de subiectul lor putem avea întrebări:

- factuale: referitoare la anumite comportamente sau situații cunoscute de subiecți.
Exemple: venitul familiei, dacă a fost la vot, cu cine a votat la ultimele alegeri etc.;
- de opinie: referitoare la atitudinile și credințele celor chestionați;
- de cunoștințe: se folosesc pentru a cunoaște cât mai bine persoana investigată.
- întrebări de identificare (sau clasificare), referitoare la anumite caracteristici socio-demografice cum ar fi sexul, vârsta, ocupația, educația ș.a.

Trebuie să avem grijă ca fiecare întrebare să se adreseze respondenților potriviți. Apare necesitatea introducerii unor întrebări filtru, pentru că nu toată lumea poate sau trebuie să răspundă la toate întrebările (de exemplu, dacă punem o întrebare referitoare la promptitudinea funcționarilor de la serviciul de stare civilă al Primăriei X trebuie să folosim o întrebare filtru care să ne spună dacă cei chestionați au apelat la respectivul serviciu și la întrebarea de bază vor răspunde doar cei care au apelat la respectivele servicii).

Din punct de vedere al formei răspunsului cerut avem întrebări închise și întrebări deschise, existând posibilitatea să avem și întrebări mixte (semideschise sau semiînchise).

O întrebare închisă este aceea în care există variante de răspuns care sunt oferite subiectului sau în care operatorul este instruit să încadreze răspunsul liber primit.

Întrebările deschise permit respondentului să formuleze răspunsul în modul în care dorește, permițând astfel obținerea de răspunsuri mai bogate din punct de vedere al informației, răspunsuri la care poate nu ne așteptam. Aceste răspunsuri sunt notate exact așa cum au fost formulate de către respondent.

Întrebările mixte oferă variante de răspuns, dar care s-ar putea să nu epuizeze variantele de răspuns și atunci oferă și o variantă de completare cum ar fi “Alta și anume...”, cerând subiectului să precizeze care este aceasta.

Elaborarea variantelor de răspuns trebuie făcută cu mare grijă. Variantele oferite trebuie să fie clare, cât mai complete (în caz că există posibilitatea altor răspunsuri, se apelează la întrebări mixte), și, în cazul în care se cere un singur răspuns ca variantele să fie mutual exclusive (altfel subiectul s-ar putea să aibă probleme, fiind pus să aleagă între două variante care sunt adevărate).

Problema întrebărilor cu posibilități multiple de răspuns merită tratată. În general se recomandă evitarea acestora dacă se dorește să aflăm mai mult despre fiecare din itemii în chestiune.

De exemplu, putem pune întrebarea:

La care dintre serviciile următoare ale Primăriei ați apelat în ultimul an?: (încercuiți toate variantele corecte)

1. Urbanism;
2. Gospodărie locală;
3. Cultură;
4. Economic;
5. Patrimoniu;
6. Nici unul.

O astfel de abordare este potrivită în momentul în care nu dorim să facem distincții între variante. Se poate face o ierarhizare cantitativă, dar una calitativă va fi realizată doar prin alte întrebări. Vom avea probleme și cu codificarea răspunsurilor (lucru foarte important în prelucrarea statistică a datelor) pentru că având mai multe răspunsuri posibile, numărul de combinații este prea mare. Dacă dorim să obținem mai multe informații despre interacțiunea cu fiecare serviciu putem pune întrebări de forma:

Cât de des ați apelat în ultimul an la serviciul X al Primăriei:

☐ niciodată   ☐ o dată   ☐ de 2-3 ori   ☐ mai mult de patru ori

Întrebarea va fi pusă pentru fiecare serviciu în parte.

În momentul alegerii unui tip sau altul de variante de răspuns trebuie să avem în minte nivelul de măsurare la care dorim să ajungem. Variantele de răspuns pot fi:

- Dihotomice, de tipul **Da/Nu**, mai potrivite pentru întrebări de tip factual, dacă există sau nu ceva, sau cum ar fi întrebarea referitoare la sexul subiectului;
- Răspunsurile pot fi de tipul unor scale nominale (între care nu există relații), cum ar fi:

În ultimele 12 luni, în gospodăria Dvs. veniturile bănești au provenit în principal din ... ?

(se încercuiește sursa principală de venit corespunzătoare tuturor membrilor gospodăriei, în ultimele 12 luni)

1. salariu de la stat	4. ajutor șomaj/alocație de sprijin	7. venituri pe cont propriu
2. salariu de la firmă privată	5. alocație copil	8. profit din afacere
3. salariu de la firmă mixtă	6. bursă	9. muncă de zilier

- Dacă este vorba despre opinii, răspunsurile trebuie să fie mai nuanțate, mergându-se pe ideea unor scale de tip ordinal, mai ales pe ideea cunoașterii intensității opiniei (se folosește și în cazul întrebărilor factuale, când se dorește aflarea intensității unui fenomen). Există mai multe posibilități și aici. Putem avea:

În ce măsură cunoașteți acțiunile primarului și consilierilor locali din ultimul an?

1. În foarte mare măsură   2. În mare măsură   3. În mică măsură
4. Deloc   9. NR/NS

sau:

În orice societate, unii oameni se consideră bogați, alții se consideră săraci. Dvs. unde vă situați pe următoarea scară? (se arată scala de mai jos și se bifează poziția potrivită!)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
sărac									bogat

Într-o astfel de scară vom obține o cuantificare mai exactă a nivelului perceput al avuției subiectului.

Vedem în exemplul de mai sus că am introdus și o instrucțiune pentru operator. Operatorul sau subiecții (pentru chestionarele auto-administrate) primesc astfel de instrucțiuni pentru a ști cum aleg și cum notează variantele de răspuns.

Variantele de răspuns cele mai des întâlnite sunt:

1. Mult mai bună	2. Mai bună	3. La fel
4. Mai proastă	5. Mult mai proastă	
1. Foarte mulțumit	2. Destul de mulțumit	
3. Nu prea mulțumit	4. Deloc mulțumit	
1. Acord total	2. Acord parțial	3. Dezacord parțial
4. Dezacord total	9. NS/NR	

NS/NR înseamnă Nu știu/Nu răspund și este recomandat să fie inclusă ca variantă de răspuns dacă nu dorim să forțăm un răspuns, pentru că există mulți oameni care nu au o părere sau nu știu sau nu vor să răspundă.

Numărul optim de întrebări din chestionar diferă de la un subiect la altul. Cu cât problema studiată este mai complexă și cercetătorul mai ambițios, tendința va fi să fie cât mai multe întrebări. Totuși, chestionarul nu trebuie să devină prea lung, obosind și subiectul și operatorul. Trebuie avut în vedere în principal viteza cu care poate fi completat. Cu cât întrebările sunt mai complexe, cu atât timpul de completare crește. Ca durată, dacă este vorba de un sondaj pe stradă acesta trebuie să dureze maximum 5-10 minute, iar în cazul unuia la domiciliu maximum 45 de minute. În consecință și numărul de întrebări trebuie să se limiteze la câteva zeci, foarte rar putând să atingă 100 de întrebări.

În funcție de tipul de interviu ales, ghidul de interviu poate fi structurat, semi-structurat sau chiar să lipsească (în cazul unei discuții libere).

Întrebările pe care le punem în cadrul unui interviu pot să fie legate de experiențele, comportamentele, opiniile, valorile, simțămintele, cunoștințele sau caracteristicile socio-demografice ale subiecților.

Există întrebări principale, care se regăsesc în interviuri și urmăresc să afle unele dintre lucrurile de mai sus și întrebări suplimentare prin care putem cere detalii suplimentare, explicații sau completări.

Întrebările folosite trebuie să fie întrebări deschise, invitând interlocutorul să ne răspundă cât mai pe larg la întrebări. Întrebările folosite în interviuri trebuie să respecte regulile menționate pentru întrebările din chestionar: să fie formulate într-un limbaj accesibil, să fie clare, să fie scurte, fără a conține negații și duble negații, să fie formulate și citite cât mai neutru cu putință, să nu fie întrebări duble.

În cazul analizei documentelor avem mai multe posibilități de analiză. Pentru analizele cantitative se folosește grila de analiză, în mare măsură asemănătoare grilei de observație – menționăm caracteristicile (sau variabilele) pe care dorim să le măsurăm și modul în care acestea vor fi notate pentru fiecare document.

În cazul studiului de caz aici nu vorbim despre o metodă specifică, ci folosim mai multe metode, fiecare cu instrumentul său specific.

2.4.4. Selectarea cazurilor

Știm că măsurarea presupune aflarea atributului corespunzător fiecărui caz pentru fiecare variabilă care ne interesează. Ce este un caz (sau, în alte cuvinte, unitatea de analiză)?

În primul rând trebuie să definim populația statistică sau populația de cazuri – mulțimea tuturor cazurilor care ne poate interesa. Populația este identificată în funcție de tema cercetării noastre. Dacă vrem să aflăm opinia cetățenilor unui oraș despre calitatea serviciilor oferite de către Primărie, populația va fi constituită din mulțimea tuturor cetățenilor orașului. Orice alt caz nu face parte din populația noastră (de exemplu, un turist în trecere prin oraș).

Unitatea de analiză poate fi concepută și din grupări de indivizi (putem avea drept cazuri familii, grupuri de prieteni, organizații sau instituții, localități, unități teritorial-administrative, țări, grupuri de țări sau continente). De asemenea, putem localiza unități de analiză la nivelul diferitelor artefacte sociale (produse ale activității societății). Putem avea drept cazuri legi și alte reglementări legale, documente oficiale sau particulare, cărți, filme, opere de artă, construcții ș.a. Un caz aparte de artefacte sociale îl constituie diferitele interacțiuni sociale. De exemplu, am putea lua ca unitate de analiză interacțiunile dintre un cetățean și funcționarii de la ghișeu de relații cu publicul (aici unitatea de analiză fiind nu cetățeanul, nici funcționarul, ci interacțiunea dintre ei). Evenimentele se referă la interacțiuni sociale mai complexe, în care interacționează mai mulți indivizi.

În situațiile unor populații mici, acestea pot fi studiate în întregime (de exemplu, dacă avem 5 angajați într-o instituție putem să-i studiem pe toți). În alte situații trebuie să selectăm cazurile pe care le vom studia.

În general se recomandă ca selecția să fie făcută astfel încât să avem o variație cât mai mare la nivelul variabilelor independente. Dacă vrem să explicăm succesul școlar ca efect al învățatului vom selecta atât studenți care învață mult cât și studenți care învață puțin. Dacă ipoteza noastră este adevărată vom avea atât studenți cu rezultate bune, cât și studenți cu rezultate slabe.

Trebuie să fim conștienți de problemele care pot apărea dacă am face selecția pe baza variabilei dependente. Dacă vrem să explicăm succesul școlar al unor studenți și vom selecta studenți cu rezultate bune s-ar părea că este în regulă. Vom identifica anumiți factori ai succesului, printre care faptul că studenții respectivi învață. Concluzia noastră ar fi că studenții au succes pentru că învață. Problema este că nu știm dacă învățatul este o condiție necesară pentru succesul școlar. Am fi știut acest lucru doar dacă am fi investigat studenți cu rezultate slabe și am fi aflat că aceștia nu învață. În cazul în care selectăm studenți cu rezultate slabe și studenți cu rezultate bune s-ar putea să aflăm că toți au învățat mult. În această situație nu vom ști ce se întâmplă cu studenții care învață puțin sau deloc.

În funcție de obiectivul cercetării și de tipul de date dorit putem apela la strategii diferite. Patton (1990:182-183) distinge 18 posibile strategii de selectare:

Tabelul 2.6. Strategii de selectare a cazurilor

Tip	Scop
A. Probabilistică	Dorim să obținem un eșantion reprezentativ pentru toată populația
1. Aleatorie simplă	Permite generalizarea rezultatelor obținute pentru eșantion la nivelul întregii populații
2. Stratificată sau cluster	Crește încrederea față de generalizările pentru anumite sub-eșantioane
B. Orientată spre scop	Selectează cazuri bogate în informație pentru o investigație în adâncime
1. Cazuri extreme sau deviante	Învățăm din manifestări neobișnuite ale fenomenului, cum ar fi studenții excepționali, crize, evenimente unice
2. În funcție de intensitate	Căutăm cazuri în care fenomenul se manifestă cu intensitate, dar nu neobișnuit (cum ar fi studenții buni)
3. Pentru maximizarea variației	Încercăm să găsim cazuri extrem de diferite din punctul de vedere al dimensiunilor care ne interesează. Putem identifica regularități care se manifestă în orice condiții.
4. Cazuri omogene	Căutăm cazuri asemănătoare. Variația este redusă, analiza este mai ușoară, ne este mai ușor să facem interviuri de grup
5. Cazuri tipice	Ilustrează sau subliniază ce este tipic, normal, mediu.
6. Stratificată	Ilustrează caracteristicile unor anumite sub-grupuri care ne interesează; ușurează comparațiile
7. Cazuri critice	Permite generalizarea logică și aplicarea la maxim a informației obținute pentru celelalte cazuri – ce este adevărat pentru un astfel de caz va fi adevărat și pentru celelalte cazuri.
8. „Bulgăre de zăpadă”	Identificăm noi cazurile de interes baza informațiilor provenite din cazurile investigate.
9. După un criteriu	Putem selecta toate cazurile care îndeplinesc un anumit criteriu, de exemplu toți studenții care au terminat un liceu real.
10. Bazată pe teorie	Găsirea manifestărilor unui construct teoretic pentru a studia constructul respectiv
11. Cazuri confirmatoare sau neconfirmatoare	Dezvoltarea analizei inițiale și identificarea excepțiilor.
12. Oportunistă	Ca urmare a unor indicații provenite pe parcursul cercetării adăugăm noi cazuri.
13. Aleatorie (număr mic de cazuri)	Adaugă credibilitate, elimină distorsiunile pe care le pot genera alegerile noastre. Nu cresc șansele de generalizare sau reprezentativitatea.
14. Cazurile importante politic	Mărește interesul pentru studiu (sau prin eliminarea cazurilor de acest tip micșorăm șansele de a trezi un interes nedorit)
15. De conveniență	Economisim timp, bani și efort. Motivația este cea mai slabă, credibilitatea este minimă. Cazurile sunt sărace în informație.
16. Combinată	Prin combinarea mai multor strategii de eșantionare obținem posibilitatea de a compara rezultate (triangulație), putem satisface nevoi multiple.

Pentru cercetări cantitative selectăm eșantioane mai mari, având la dispoziție o serie întreagă de proceduri: Există două mari tipuri de eșantionare: probabilistică și non-probabilistică. În primul tip avem:

1. Eșantionarea aleatorie simplă;
2. Eșantionarea stratificată;
3. Eșantionarea multistadială;
4. Eșantionarea de tip cluster.
5. În al doilea tip intră:
6. Eșantioane de conveniență;
7. Eșantionare pe cote;
8. Eșantionare de tip „bulgăre de zăpadă”.

În cazul lucrărilor studenților bazate pe metode cantitative numărul minim de cazuri acceptabile este de 30 – vom dori să facem interpretări statistice și pentru ca acestea să aibă un grad acceptabil de eroare avem nevoie de minim 30 de cazuri – caz în care eroarea este de 17.88%, dar pentru a o reduce la 5% avem nevoie de 380 de cazuri, iar pentru a o reduce la 3% de 1010 cazuri. Pentru calculul dimensiunii eșantionului în funcție de

eroare și nivel de încredere (definite în capitolul următor) există formule de calcul și site-uri care oferă această facilitare.

Deseori aceste cazuri sunt selectate de conveniență (alegem cazurile pe care ne este cel mai ușor să le studiem). Totuși, nu trebuie uitat că avem nevoie de o variație cât mai mare a variabilelor independente – dacă vrem să aflăm opinia unor cetățeni și credem că vârsta influențează această opinie ar fi bine să nu ne întrebăm doar colegii (care au cam aceeași vârstă) ci să căutăm dintre cunoștințele noastre persoane care au vârste diferite. Dacă facem un sondaj pentru a afla motivația funcționarilor publici dintr-o primărie și credem că direcția sau serviciul în care lucrează influențează această variabilă nu e bine să întrebăm toți funcționarii pe care-i întâlnim pe un anumit coridor (care s-ar putea să fie folosit doar de către cei din Direcția Economică) ci pe mai multe coridoare din instituție, încercând să identificăm persoane care-și desfășoară activitatea în mai multe direcții ale primăriei respective.

Pentru cercetările calitative vom selecta un număr mai mic de cazuri, orientându-ne spre una sau mai multe dintre cele 16 strategii de selectare orientate spre scop. Vom folosi metoda de selectare cea mai potrivită pentru a atinge obiectivele cercetării. Dacă dorim să descriem un fenomen am putea să alegem cazuri tipice, omogene, stratificate sau bazate pe teorie. Dacă dorim să generăm o teorie putem încerca să maximizăm variația sau să căutăm cazuri critice. Dacă dorim să verificăm o teorie vom căuta cazuri extreme sau deviante, cazuri confirmatoare sau neconfirmatoare, cazuri în care avem o anumită intensitate sau selectăm cazurile pe baza teoriei. Dacă nu cunoaștem populația putem apela la metoda bulgărelui de zăpadă. Trebuie să avem grijă să alegem persoanele care ne pot furniza informațiile cele mai bune despre subiectul care ne interesează, gândindu-ne și la maximizarea variației variabilelor independente.

Nu există un număr minim de cazuri pe care trebuie să-l selectăm – va trebui să selectăm atâtea cazuri câte avem nevoie pentru a înțelege ceea ce ne interesează. Dacă după 5 cazuri am reușit să descriem, să evaluăm sau să explicăm fenomenul care ne interesează putem să ne oprim, dacă suntem convinși că noi cazuri nu ne-ar aduce informații noi. Altfel trebuie să continuăm până reușim. Dacă după ce am cules date de pe un număr mare de cazuri nu am înțeles fenomenul studiat fie cazurile (persoanele) refuză să coopereze îndeajuns cu noi, fie noi nu avem capacitatea de a înțelege subiectul respectiv. În ambele situații se recomandă să încercăm să găsim o altă abordare a subiectului sau o altă temă.

O problemă care poate apărea este cea a părtinirii (*bias* în engleză). De fiecare dată când facem selectarea unui caz putem să fim părtinitori – putem alege subiecții nu după criterii obiective, ci după unele subiective – dacă alegem pe cineva în funcție de aspectul său și nu de informațiile pe care ni le poate furniza.

3. Efectuarea cercetării

Faza a doua a cercetării este efectuarea cercetării propriu-zise, în care aplicăm metodologia pe care am elaborat-o. Cu cât metodologia este elaborată mai bine aplicarea ei va fi mai ușor de realizat. Dacă am evaluat bine posibilitățile pe care le avem de a culege datele (o evaluare care începe încă din faza de alegere a temei și continuă până în faza de selectare a cazurilor) metodologia poate fi aplicată exact așa cum a fost gândită. Există, totuși, posibilitatea ca să intervină anumite probleme (de exemplu, un informator cheie să nu mai fie disponibil pentru un interviu). Trebuie să fim pregătiți cu variante de rezervă (de unde am putea obține informațiile de care avem nevoie chiar dacă am pierdut un subiect cheie?).

În *Recomandările privind pregătirea rapoartelor de anchete selective* (Oficiul Statistic al Națiunilor Unite, 1950) se recomandă ca raportarea descrierii efectuării studiului să cuprindă:

- *Descrierea generală* (enunțarea scopurilor anchetei, descrierea materialului cuprins, natura informației colectate, metodele de colectare a datelor, metoda de eșantionare, data începerii și durata anchetei, exactitatea, costul, evaluarea anchetei în funcție de atingerea obiectivelor, responsabilitatea asupra datelor);
- *Metoda de selectare a unităților din eșantion*;
- *Personalul și echipamentul utilizat*;
- *Analiza statistică și procedeele de calcul*;
- *Precizia anchetei* (erorile de eșantionare, gradul de concordanță dintre investigatori independenți care tratează același material, comparația cu alte surse de informare, eficiența cercetării, observații critice);
- *Considerații finale*.

O astfel de prezentare în detaliu se face pentru rigoare științifică maximă, existând pericolul ca cei care citesc tot acest raport să fie plictisiți. În multe cazuri se recomandă ca această descriere amănunțită să fie prezentată doar într-o anexă.

Efectuarea cercetării cuprinde două faze: colectarea datelor și analiza lor.

3.1. Colectarea datelor

Cu cât o cercetare este mai complexă, cu atât această parte trebuie pregătită mai bine.

Printre problemele care trebuie rezolvate în această fază menționăm mijloacele umane și materiale avute la dispoziție, disponibilitatea persoanelor de a răspunde, corectitudinea operatorilor de interviu sau sondaj, sau codificarea răspunsurilor pentru a le putea introduce în proceduri de prelucrare statistică (inclusiv a răspunsurilor libere).

Există o serie întreagă de probleme logistice care trebuie rezolvate în realizarea efectivă a unei cercetări, mai ales a uneia de dimensiuni mari. Și pentru o cercetare de dimensiuni mici, efectuată de către o singură persoană, aceste probleme trebuie luate în calcul: de la modalitatea de acces la locația unde se face culegerea datelor (pot exista probleme de transport, în cazul în care lucrăm în aer liber trebuie luate în calcul condițiile meteorologice, programul după care se desfășoară activitatea care ne interesează sau persoanele cu care dorim să vorbim) până la modalitatea în care vom nota răspunsurile (lucruri cum ar fi multiplicarea chestionarelor sau procurarea unui dispozitiv pentru a înregistra convorbirile sau observațiile).

Mediul în care dorim să facem colectarea datelor poate fi clasificat în (Silverman, 2010):

- medii închise sau private (organizații, familii, grupuri) în care accesul este mai dificil și în care trebuie să facem apel la anumite persoane care ne pot facilita accesul. Într-o instituție publică trebuie să cerem în mod oficial permisiunea, care ni se va acorda (sau nu) de către șeful instituției sau o altă persoană care are atribuții în domeniul respectiv. În spații mai puțin formale putem cere sprijinul unui membru al organizației sau grupului care poate să ne introducă în locația în care dorim să ne desfășurăm cercetarea.
- medii publice (locuri publice, cum ar fi pe stradă, în parc, într-un magazin, ș.a.) în care accesul este liber. Dacă dorim să studiem activitățile unui anumit grup va trebui uneori să solicităm și aici permisiunea – fie întregului grup, fie să solicităm sprijinul unei anumite persoane. În alte situații accesul este mai ușor – dacă dorim să studiem galeria unei anumite echipe de fotbal putem să ne așezăm în sectorul lor obișnuit de pe stadion și, dacă încurajăm echipa lor favorită, avem șanse bune de a fi acceptați în grup.

Accesul prin intermediul unei persoane are anumite avantaje. Este mai ușor și deseori persoana respectivă este sau devine informatorul nostru principal asupra modului de funcționare a grupului sau organizației. Trebuie să fim atenți în alegerea persoanei care ne introduce în grup. Asocierea cu o anumită persoană poate aduce și dezavantaje – ni se vor ascunde informațiile care nu trebuie să fie aflate de către cel care ne-a prezentat grupului. În cazul în care suntem introduși într-un anumit serviciu dintr-o instituție publică de către șeful serviciului respectiv s-ar putea ca subordonații acestuia să-și modifice comportamentul în prezența noastră.

Accesul se poate face în anumiți termeni. Unele aspecte sunt legate de confidențialitatea datelor: dacă putem folosi numele reale ale organizației sau grupului precum și a membrilor săi, dacă vom avea acces la toate activitățile și evenimentele sau doar la unele, gradul în care putem participa la activități, ș.a.

Pentru situațiile în care nu dorim să ne declarăm identitatea de cercetători apare problema asumării unei identități. Dacă dorim să studiem în mod participativ viața studenților în administrație publică de la Cluj am putea să ne introducem în grupul lor asumându-ne identitatea de student și folosind o legendă – am fost transferați de la un alt pro-

gram de administrație publică al altei universități. O astfel de legendă poate fi susținută doar având acordul conducerii departamentului, în caz contrar legenda putând fi demonstrată relativ ușor. Identitatea trebuie aleasă astfel încât să poată fi păstrată o perioadă cât mai lungă de timp, de preferință cât mai apropiată de caracteristicile și cunoștințele pe care le avem.

O altă problemă importantă este cea a observatorilor sau operatorilor. O cercetare mai mare folosește un anumit număr de persoane pentru culegerea datelor. Aceștia trebuie selectați și instruiți. Dacă avem un singur cercetător acesta trebuie să aibă calitățile necesare pentru aplicarea unei anumite metode sau să încerce să le dezvolte înainte de a purcede la colectarea datelor (în faza de testare a instrumentului pot fi sesizate și probleme legate de calitățile sau abilitățile cercetătorului și pot fi identificate și soluții).

Pentru o observație fiecare om s-ar putea să vadă lucruri diferite. Dacă încercăm să și atribuim un înțeles celor observate acestea ar putea fi extrem de diferite de la observator la observator, ca și cum fiecare ar fi asistat la situații diferite. În mare măsură putem explica acest lucru prin lipsa unor abilități necesare. Cheia succesului unei observații stă în abilitățile observatorului. Câteva dintre ele sunt comune tuturor tehnicilor de observare:

- Implicare – observatorul trebuie să fie dedicat scopurilor cercetării;
- Capacitatea de a selecta corect elementele esențiale ale situației observate;
- Minuțiozitate – abilitatea de a percepe detalii pe care alții nu le văd;
- Înțelegerea cât mai bună a limbajului verbal și non-verbal (abilitatea de a discerne anumite nuanțe și tonalități ale limbajului, de a înțelege diferite gesturi și expresii ale feței);
- O bună memorie, având în vedere că nu toate observațiile pot fi notate pe loc;
- Calități de redactare a notelor de teren – acestea trebuie să fie clare și concise, dar în același timp să nu omită comportamente sau context relevante;
- Răbdare – pentru a înțelege un anumit eveniment, comportament, grup observațiile pot dura foarte mult (uneori chiar ani). Nu știm niciodată când se va întâmpla ceva important și lipsa de răbdare ne poate lipsi de informații importante.

Pentru observația participativă trebuie să adăugăm câteva abilități legate de interacțiunea cu alte persoane:

- Empatia – capacitatea de a recunoaște și de a împărtăși într-o oarecare măsură sentimentele celorlalți, dar permițând în același timp și distanțarea față de acestea. Este o capacitate foarte utilă pentru a intra în contact cu alți indivizi;
- Calități de ascultător activ – nu trebuie doar să asculte, dar și să transmită interlocutorului acest lucru și că înțelege mesajul transmis;
- Capacitatea de a se adapta unor culturi diferite de cea cu care este obișnuit;
- Capacitatea de integrare în grup – observatorul trebuie să fie acceptat de grup. Poziția cea mai bună este să devină un membru oarecare (dar care are acces la informațiile necesare) și să-i facă pe ceilalți să uite (pe cât posibil) de calitatea sa de observator.

Pentru sondaje sau interviuri calitățile necesare sunt:

- Calități fizice: pentru a mări rata de răspuns este de dorit ca operatorul să aibă o înfățișare (inclusiv modul în care este îmbrăcat sau în care și-a aranjat părul) care să inspire încredere posibililor subiecți. Un operator îmbrăcat în haine de piele cu ținte și cu părul aranjat sub forma unei creste de cocoș nu va avea o rată de răspuns prea bună într-o cercetare făcută pe totalitatea populației. S-ar putea să obțină rezultate mai bune decât alții dacă este trimis în cadrul unei populații care are un cod vestimentar apropiat.
- Calități psihice: e preferabil să avem o persoană deschisă, extrovertită, cu bune capacități de comunicare. Empatia, calitățile de ascultător activ sau cele de adaptare menționate mai sus sunt foarte importante.
- Capacitatea intelectuală a operatorului este cu atât mai importantă cu cât instrumentul este mai puțin structurat. Dacă avem un interviu semi-structurat operatorul trebuie să fie pregătit ca în funcție de răspunsurile primite să pună întrebările cele mai potrivite pentru a continua interviul. Într-o observație naturală observatorul trebuie să fie capabil să identifice comportamentele cele mai importante.
- Trăsături de caracter: cinste, corectitudine și conștiinciozitate. Multe dintre erori pot avea ca sursă comportamentul operatorilor, care pot alege subiecții astfel încât să lucreze cât mai puțin, sau îi pot influența astfel încât să dea anumite răspunsuri sau chiar pot să completeze instrumentul cu date fictive.
- Buna instruire: Înainte de a merge pe teren cercetătorii sunt instruiți asupra unor aspecte importante. Și dacă avem un singur cercetător acesta trebuie să meargă pe teren după ce a îndeplinit anumite condiții:
- familiarizarea cu obiectivele cercetării;
- cunoașterea unităților de analiză: fiecare variabilă măsurată (comportament sau răspuns) trebuie să fie corect încadrat în instrument;
- în cazul unor anumite metode trebuie să notăm și elementele de context începând cu spațiul în care se desfășoară acțiunea, dar și alte elemente care pot să influențeze evenimentele;

O problemă des discutată în cazul sondajului de opinie este legată de rata de răspuns pe care o au diferitele tehnici de sondare.

Rata de răspuns se calculează cel mai simplu după formula:

$$\text{Rata de răspuns} = \frac{\text{Număr respondenți}}{\text{Număr total cazuri din eșantion}}$$

În cazul în care în eșantion avem și persoane care nu făceau parte din populația dorită (cum ar fi minorii sau firmele în sondajele adresate cetățenilor) deci nu erau eligibile (se întâmplă destul de des în cazul sondajelor prin e-mail sau telefon) formula devine:

$$\text{Rata de răspuns} = \frac{\text{Număr respondenți}}{\text{Număr total cazuri din eșantion} - \text{Număr cazuri ne-eligibile}}$$

Putem estima numărul cazurilor ne-eligibile din eșantion pe baza metodei alocării proporționale – presupunem că numărul de cazuri ne-eligibile este identic în tot eșantionul – atât pentru cazurile cunoscute cât și pentru cele necunoscute.

Dintre tehnicile prezentate cea mai mare rată de răspuns posibilă o are sondajul față în față, urmat de sondajele telefonice, cele auto-administrate, cele prin poștă și cele realizate prin mijloace electronice. Rata efectivă de răspuns poate varia foarte mult în funcție de populația studiată, natura și importanța problemei studiate.

Rata de răspuns este deseori folosită pentru a indica validitatea cercetării. O rată de răspuns scăzută indică un număr mare de non-răspunsuri. Importanța problemei non-răspunsurilor este dată de diferența dintre persoanele care răspund și cele care refuză să fie chestionate. Dacă cele două grupuri au caracteristici diferite s-ar putea ca și răspunsurile lor să fie diferite și în consecință rezultatele obținute să nu reflecte corect opiniile întregii populații.

De aceea se recomandă să se încerce mărirea ratei de răspuns. Câtva mijloace posibile sunt:

1. Contactarea în avans, pentru a informa subiecții despre sondaj. Poate fi folositor trimiterea unui mesaj din partea unei persoane sau organizații cu o anumită autoritate care sprijină cercetarea (în cazul unui sondaj național efectuat pe instituții publice locale în 2008 am obținut o rată mai bună de răspuns dacă am obținut o scrisoare de sprijin din partea Unității Centrale pentru Reforma Administrației Publice din Ministerul Administrației și Internelor);
2. În cazul în care persoanele nu au putut fi contactate se recomandă să se încerce din nou; în zile diferite sau la ore diferite în cazul sondajelor față în față sau telefonice
3. Pentru sondajele poștale sau electronice se recomandă trimiterea unui nou mesaj pentru a reaminti subiecților să completeze chestionarul;
4. Modul de redactare al chestionarului trebuie să fie adecvat tehnicilor folosite – în termeni de lungime, claritate, dificultate de completare;
5. Oferirea de stimulente (financiare sau de altă natură) poate duce la creșterea ratei de răspuns. Nu trebuie uitat însă că și aici avem o problemă: diferite grupuri răspund în mod diferit la astfel de stimulente;
6. Perioada de timp în care se desfășoară sondajul de opinie – se recomandă să nu alegem perioada sărbătorilor (Crăciun, Paște, ș.a.) sau a concediilor (iulie și august).

Nu există o rată de răspuns recomandată. Autorii care fac astfel de recomandări tind deseori să fie prea optimiști. Babbie (2010:364), pe baza studierii literaturii de specialitate, consideră că o rată de 50% este adecvată pentru analiză, 60% este considerată bună și 70% este foarte bună. Literatura de specialitate a constatat însă o scădere spectaculoasă a ratei de răspuns a sondajelor. De Leeuw și de Heer (2002) au aflat din studiul mai multor sondaje efectuate în mai multe țări că rata de răspuns a sondajelor a scăzut în toate țările. Scăderea diferă de la țară la țară, diferența fiind dată de ratele diferite de refuz. În general putem pune ratele scăzute de răspuns pe seama unor factori cum ar fi creșterea spectaculoasă a numărului de sondaje, o mai mare lipsă de încredere a subiecților, sufocarea acestora cu diferite mesaje (în special cele publicitare), posibilitățile sporite de a evita contactarea (de exemplu introducerea dispozitivelor de identificare a apelurilor telefonice a dus la scăderea ratei de răspuns pentru sondajele telefonice, interfoanele reduc rata

de răspuns a sondajelor față în față). Sondajele realizate prin mijloace electronice au avut un start spectaculos, ratele de răspuns fiind foarte bune. Foarte rapid acestea au scăzut pentru că nu mai erau o noutate și pentru că a sporit mult cantitatea de mesaje nedorite (spam).

Sunt autori care consideră că rata de răspuns nu este o problemă majoră a sondajelor de opinie. Langer (2003) menționează o serie de sondaje de opinie în care mărirea ratei de răspuns nu a modificat deloc rezultatele și consideră că ar trebui să investim resurse mai degrabă în îmbunătățirea designului cercetării decât în sporirea ratei de răspuns.

3.2. Analiza datelor

Etapale cercetării prezentate anterior ne arată că vom trece la analiza datelor după ce am încheiat culegerea lor. În realitate preocupările legate de analiza datelor încep încă din faza de design, când stabilim lucruri cum ar fi nivelul de măsurare al variabilelor în funcție de modul de analiză dorit. În etapa de colectare a datelor va trebuie să examinăm în permanență datele obținute, încercând să vedem dacă nu avem nevoie de unele noi pentru analiză, trebuie să pregătim datele. Datele trebuie centralizate și verificate, efectuăm operațiuni de recodificare (cum ar fi cele pentru răspunsurile la întrebări deschise din chestionare), notăm diferitele elemente și evenimente legate de colectarea datelor care pot să ajute la analiza datelor. În multe cercetări calitative analiza datelor se face chiar pe parcursul culegerii datelor (cum ar fi cazul cercetărilor care folosesc teoriile întemeiate).

3.2.1. Pregătirea datelor

Prima fază este cea de pregătire a datelor pentru analiză. Etapele pe care le parcurgem sunt:

- Verificarea datelor: verificăm notele de observație, chestionarele, înregistrările interviurilor sau analiza documentelor pe care vrem să le analizăm. În această fază se pot elimina datele care nu prezintă încredere sau care sunt incomplete.
- Editarea datelor: completăm (acolo unde este posibil și fără a modifica înțelesul datelor) datele care sunt incomplete și explicităm datele greu de înțeles.
- Codificarea datelor: în multe cercetări se elaborează un manual de codare (codebook în limba engleză), în care se descriu datele – avem numele variabilei, descrierea ei, formatul (numeric, text sau dată), metoda prin care au fost colectate, data la care am cules datele, subiecții, alte informații. În cercetările calitative codificarea este o etapă care se poate petrece mai devreme (uneori înainte de colectarea datelor – pentru codificarea teoretică) sau mai târziu.
- Transcrierea datelor – dacă am înregistrat observațiile noastre sau interviurile pe care le-am luat va trebui să le transcriem astfel încât să fie disponibile pentru analiză și pentru alte persoane.
- Introducerea datelor pe calculator – dacă am decis să folosim calculatorul (un instrument indispensabil analizei datelor cantitative, dar tot mai des folosit în analiza calitativă) va trebui să introducem datele pe calculator.

- Curățarea bazei de date: verificăm calitatea introducerii, corectând erorile.
- Transformarea datelor – în anumite situații am măsurat datele la un nivel de măsurare, dar vrem să testăm o ipoteză pe baza unui alt nivel de măsurare – putem transforma variabila. De asemenea se pot calcula anumite variabile (de exemplu atunci când am folosit mai multe variabile pentru a măsura un anumit concept).
- Ponderarea datelor: în anumite situații, pentru a spori validitatea externă trebuie să apelăm la ponderarea datelor – dacă o categorie este sub sau supra-reprezentată aplicăm o pondere pentru a corecta acest lucru.

În următoarea fază, cea de analiză a datelor, avem două etape distincte:

- Prezentarea rezultatelor, în care prezentăm și interpretăm rezultatele obținute. De obicei se începe prin a prezenta în cadrul etapei cazurile selectate (descriem eșantionul) pentru a oferi indicații despre validitatea externă a cercetării și după aceea se trece la descrierea rezultatelor sau la analiza univariată – se prezintă ce am aflat despre fiecare variabilă. Prezentarea aceasta trebuie să ia în considerare faptul că noi descriem în această etapă fenomenul studiat și că de fapt variabilele luate în considerare ne prezintă caracteristicile cele mai importante ale fenomenului (asta dacă am selectat bine variabilele) și factorii care influențează desfășurarea acestuia.
- Testarea (sau formularea) ipotezelor, în care prezentăm care sunt explicațiile pentru fenomenul studiat, care dintre ele se confirmă și care sunt infirmate.

În funcție de natura datelor colectate (calitative sau cantitative) apelăm la proceduri diferite. Vom prezenta modalitățile de analiză de date separat pentru fiecare gen de cercetare.

3.2.2. Analiza datelor calitative

Miles și Huberman (1994:10) disting trei faze ale analizei datelor:

- Reducerea datelor, în care datele sunt selectate, simplificate, conceptualizate și transformate; În această etapă discutăm în principal despre codarea datelor;
- Prezentarea datelor – în care informația este asamblată în forme mai accesibile și mai compacte, pe baza cărora să fie mai ușor să vedem ce se întâmplă;
- Elaborarea și verificarea concluziilor. Concluziile pot să apară încă din primele stadii ale colectării datelor – putem vedea regularități, explicații, lanțuri cauzale. Pe măsură ce datele sunt analizate aceste concluzii incipiente se pot transforma și dezvolta într-un set coerent de concluzii. Următorul pas este cel al verificării lor – încercăm să verificăm cât de credibile sunt înțelesurile pe care le-am extras din date – comparându-le cu alte teorii, discutând cu colegii, verificând din nou datele obținute și căutând să vedem dacă se potrivesc pe alte seturi de date.

Reducerea datelor

Codarea este procesul prin care datele sunt dezasamblate, conceptualizate și reasamblate în alte date noi (Strauss și Corbin, 1998). Codurile sunt etichete atașate unor unități cu același înțeles din datele colectate – fie ele cuvinte, propoziții, fraze sau paragrafe întregi.

Avem transcrierea unui interviu de grup pe tema modului în care se studiază metodele de cercetare în programul de administrație publică (licență) al Universității „Bașeș-Bolyai”.

Pentru a reduce cantitatea de date putem să recurgem la codificare.

Codarea poate fi concepută încă de dinaintea colectării datelor. Pe baza teoriilor ne putem gândi care sunt categoriile principale care pot fi folosite și ce coduri ar putea să fie folosite pentru fiecare categorie – procedura este asemănătoare operaționalizării, unde identificăm conceptele, le descompunem pe dimensiuni și aflăm ce variabile pot fi folosite și cum le măsurăm.

O astfel de codare este una teoretică.

În cazul interviului nostru am putea să avem următoarea schemă de codare:

Tabelul 3.1. Codificarea teoretică a unui interviu de grup

Categorie	Coduri
Stil de învățare	Memorare Înțelegere Exerciții
Stări de spirit	Interes Lipsă de chef Disperare
Efortul depus	(putem scrie numărul de zile)
Surse folosite	Notițe Suport de curs Bibliografie Internet
Teme studiate	Măsurarea Metodele de colectare a datelor Analiza datelor SPSS
Implicarea profesorilor	Consultații
Probleme întâmpinate	Lipsa materialelor de studii Lipsa de timp Lipsa condițiilor pentru studiu

Pentru anumite situații, când codurile respective nu sunt foarte clare și pentru a ușura aplicarea lor și înțelegerea mai bună a procesului putem completa tabelul cu încă o coloană în care să definim fiecare cod.

Putem vedea că această codare teoretică acoperă destul de bine informația obținută. Totuși, sunt anumite aspecte care nu sunt acoperite – S2 are un stil de învățare diferit – învățarea în grup. De asemenea, S3 și S5 ne dau indicații despre o categorie pe care n-am luat-o în considerare: strategiile alternative, un posibil cod fiind copiatul.

Schema de codare poate fi construită și în paralel cu codarea propriu-zisă. Codurile apar pe parcursul codării și sunt în permanență rafinate.

Procedurile de codare care pot fi folosite sunt (Strauss și Corbin, 1998):

- Codare deschisă – materialul se parcurge și pentru fiecare unitate de text atașăm coduri așa cum reies ele din text - putem folosi chiar cuvinte din text sau putem încerca să le conceptualizăm; codurile sunt deseori notate pe marginea foilor pe care avem datele. Codurile sunt comparate, unificate în concepte, redenumite sau modificate;

- Codare axială – codurile sunt grupate în categorii mai largi. Gruparea poate fi ierarhică (în care avem teme -> coduri -> subcoduri) sau non-ierarhică;
- Codarea selectivă – după ce am identificat categoria centrală (variabila sau variabilele care ne interesează) vom putea să codăm doar elementele de text care au legătură cu variabilele de interes și care este legătura lor cu categoria centrală, omițându-le pe celelalte.

Schema de codare, fie construită înainte de a parcurge datele, fie construită pe parcurs, trebuie în final să fie una clară și să fie aplicată într-un mod unitar. Dacă pentru unități de text similare folosim coduri diferite, analizele următoare pot să fie eronate. Pentru a evita posibilele erori se recomandă ca să avem o echipă de minim două persoane care realizează codarea aceluiași text, codările realizate să fie comparate și, acolo unde există diferențe, să fie revizuite.

Codările se realizează în mai multe feluri – se practică notarea chiar pe text – încercuim unitatea de text și scriem chiar lângă text sau pe marginea documentului codul atașat, dar putem să lucrăm și pe documentul electronic. Unitatea de text cel mai des folosită este rândul, dar pot fi folosite și alte unități.

Prezentarea datelor

Operațiunea de codare ne-a ajutat să identificăm informațiile cele mai importante și să găsim locul lor în text. Pe baza rezultatelor codării (a prezenței diferitelor coduri în text) putem trece la faza următoare, cea a prezentării datelor.

Există posibilitatea prezentării datelor într-un **stil cantitativ** – prezentăm pentru fiecare variabilă codurile rezultate (tratându-le ca pe variante de răspuns). Putem să enumerăm pur și simplu diferitele tipuri de răspuns sau să le prezentăm și tendința centrală (răspunsul cel mai des întâlnit) sau împrăștierea (cât de variate au fost răspunsurile). Trebuie să fim conștienți că faptul că numerele prezentate aici sunt mai mult indicative – nu putem generaliza. Vedem că trei studenți s-au apucat mai târziu de învățat și doar doi au învățat toată perioada de dinaintea examenului, dar numărul mic de cazuri nu ne permite să generalizăm acest rezultat.

O altă posibilitate este să prezentăm datele într-un **stil narativ**, prezentând răspunsurile primite sub forma unei povești pe care o putem ilustra cu citate din text. Rolul acestor citate este de a oferi o perspectivă mai bună asupra informației primite și de a oferi o imagine asupra datelor brute și permite și o verificare a corectitudinii interpretărilor – dacă citatele nu susțin integral sau parțial prezentarea noastră. Un exemplu ar fi:

Studenții își propun ca strategie alternativă de promovare a examenului doar copiatul. În perioada de dinaintea examenului ideea copiatului poate fi abandonată pe baza unor informații suplimentare (S3 – *Am aflat târziu că e greu să copiezi la examen, și m-am apucat [de învățat]*). Ca metodă de copiat a fost indicată folosirea unor „materiale ajutătoare” (S5 – *Am stat noaptea și mi-am pregătit niște fișuici*).

Putem prezenta datele (Chenail, 1995) fie utilizând un sistem cronologic (în ordinea desfășurării evenimentelor), fie în ordinea în care ne-au fost prezentate (poate fi mai greu de înțeles, dacă evenimentele nu au fost prezentate în ordinea cronologică, dar ne permi-

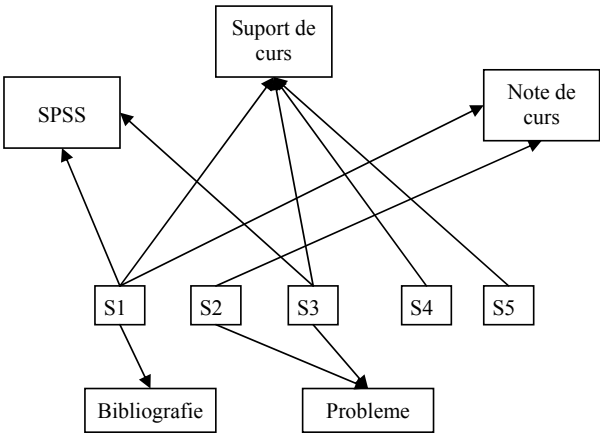
te să aflăm mai mult despre modul de raportare la evenimente), pornind cu lucrurile cele mai importante și sfârșind cu cele mai puțin importante sau putem folosi structura teoriei pe care o folosim – dacă este cazul.

Datele pot fi prezentate și utilizând un **format tabelar**. Putem prezenta pentru fiecare caracteristică a fenomenului studiat rezultatele obținute, prezentând eventual și citate pentru ilustrarea rezultatelor.

Tabelul 3.2. Prezentarea datelor sub formă tabelară

Caracteristică	Rezultate	Citate
Efortul depus	Cantitatea de muncă depusă pentru învățarea materiei este diferită de la student la student. Unii învață toată perioada de dinaintea examenului, alții doar în ultima parte a perioadei respective.	S1: <i>Am avut o săptămână întreagă să ne pregătim</i> S3: <i>[...] m-am apucat doar cu două zile înainte [de examen]</i>
Sursele folosite	Cei mai mulți studenți învață din suportul de curs, completate de notițele luate la curs. Puțini folosesc surse din bibliografie.	S3: <i>Am citit suportul de curs</i> S2: <i>Când nu înțelegeam ceva ne mai uitam pe notițe</i> S1: <i>m-am mai uitat și prin cartea lui Rotariu</i>

Prezentarea datelor poate fi realizată și sub forma unor grafice sau diagrame, această formă putând să ne permită și evidențierea relațiilor dintre categorii, coduri și subiecți. Un exemplu pentru o anumită caracteristică ar fi:

Figura 3.1. Prezentarea datelor sub formă grafică

Reprezentarea sub formă grafică poate contribui mult la înțelegerea caracteristicii prezentate, dar trebuie să facem aici o selecție – prea multe reprezentări grafice pot să aibă efectul opus celui dorit. Va trebui să prezentăm doar diagramele cele mai sugestive.

Elaborarea și verificarea concluziilor

Ultimul pas într-o analiză calitativă este elaborarea și verificarea concluziilor. Miles și Huberman (1995:245-246) menționează 13 strategii posibile, ordonate de la nivelul cel mai descriptiv până la nivelul explicației maxime:

1. Identificarea unor regularități sau teme;

Pe măsură ce parcurgem un material calitativ anumite lucruri pot să iasă în evidență. Am putea să vedem că mulți dintre studenții intervievați ar putea să menționeze lucruri

legate de dificultatea examenului de metode de cercetare sau legate de abilitățile matematice necesare pentru obținerea unor rezultate bune la acest examen. Aceste regulări pot să ne ajute mult în înțelegerea datelor.

2. Identificarea explicațiilor plauzibile;

Putem să încercăm să găsim înțelesului materialului pe baza explicațiilor care ni se par că au sens. Acestea ar fi bine să nu fie verificate folosind strategiile 3 și 7.

3. Gruparea;

Pentru evenimentele, procesele, cazurile ș.a. care au caracteristici comune putem să încercăm să le grupăm în categorii mai largi, cărora să le asociem un nou concept. De exemplu am putea grupa copiatul la examen cu alegerea unui curs luarea unui curs de metode de la altă secție ca fiind metode alternative de a promova examenul.

4. Metaforele;

În analiza datelor nu se folosește doar un limbaj succint, bazat pe fapte. Înțelesurile le pot fi îmbogățite și conectate cu teoriile existente folosind metafore. Gareth Morgan (1997) identifică opt metafore diferite pentru organizație – fiecare având o serie de concepte asociate. Dacă folosim metafora unui organism viu avem discutăm despre evoluție, mediu, adaptare la mediu, cicluri de viață, sănătate, nevoi;

5. Numărarea;

Folosirea stilului cantitativ nu se limitează la prezentarea datelor. Putem folosi numărarea pentru a măsura la nivel nominal sau ordinal variabilele folosite și să testăm ipotezele într-un stil apropiat de cel cantitativ, fără a recurge la teste statistice (vezi tabelele 5.5 și 5.6).

6. Folosirea comparației;

Putem să facem comparații între cazuri după o anumită variabilă – să vedem în ce măsură studenții diferă din punct de vedere al efortului depus pentru învățare, putem să folosim în comparație două variabile – putem compara efortul depus cu rezultatele obținute. Scopul comparațiilor este de a descoperi ce diferențe putem găsi între cazuri sau valori ale variabilelor.

7. Descompunerea pe dimensiuni;

Cel mai adesea încercăm să grupăm diferite coduri, categorii, caracteristici. Uneori este mai util să încercăm să identificăm noi dimensiuni ale codurilor sau caracteristicilor utilizate, pentru a spori gradul de diferențiere între cazuri.

8. Trecerea de la particular la general;

Procedura este asemănătoare grupării, dar pornește de la întrebarea dacă un anumit obiect este un caz particular al unei clase mai generale. În loc să grupăm mai multe obiecte asemănătoare împreună și să ne gândim poate fi este clasa obținută analizăm fiecare obiect (sau eveniment sau caz ș.a.) în parte. Această strategie este una predominant teoretică.

9. Factorizarea;

Este o procedură asemănătoare cu analiza factorială din analiza cantitativă – presupunem că mai multe variabile sunt de fapt manifestarea unui număr restrâns de factori

latenți. De exemplu, încrederea în președinție, guvern, parlament, justiție, poliție ar putea fi caracterizate de un singur factor latent: încrederea în autoritățile statului.

10. Identificarea relațiilor dintre variabile;

În analiza datelor putem încerca să identificăm existența și natura unei relații între două sau mai multe variabile. Pentru a face acest lucru se recomandă să încercăm să încercăm să inspectăm sistematic datele. Pentru exemplul nostru putem vedea că S1 a învățat mult și a luat o notă foarte bună, S2 a învățat mult și a luat o notă bună, S3 a învățat puțin și a primit o notă satisfăcătoare, S4 a învățat puțin și a primit o notă proastă, S5 nu a învățat și a primit o notă proastă. Din astfel de date putem trage concluzia că între învățat și nota obținută la examen există o relație pozitivă, care pare destul de puternică.

11. Identificarea altor variabile care pot influența fenomenul studiat;

Mai ales atunci când discutăm despre relații cauzale este foarte important să vedem dacă nu cumva o altă variabilă influențează relația observată (influențând ambele variabile din relație). În cazul exemplului nostru am putea să ne gândim la variabila lucru în SPSS – observăm că studenții care au exersat SPSS-ul au rezultate bune. Totuși, relația dintre învățat și note nu este influențată de lucrul în SPSS pentru această variabilă nu influențează învățatul.

12. Construirea lanțurilor cauzale;

Despre lanțuri sau diagrame cauzale am discutat în secțiunea 3.3. În cazul analizei calitative vom folosi rezultatele de la pașii 10 și 11 pentru a găsi lanțul cauzal care descrie cel mai bine fenomenul studiat.

13. Obținerea coerenței teoretice.

În pașii anteriori am văzut cum putem ajunge de la observarea unor regularități la concepte, relații între ele. Pe baza acestor relații ar trebui să putem trece la construirea unor teorii care să ne descrie fenomenul studiat (în exemplul nostru comportamentul studenților). Acest lucru se poate face raportându-ne la teoria existentă – încercăm să vedem ce alte teorii s-au avansat pentru a explica fenomenul studiat. În cazul nostru, pe baza unui studiu bibliografic vom vedea că găsim teorii care explică astfel de comportamente studenților în multiple feluri: folosindu-se de stilurile lor cognitive, de abilitățile lor, de motivare, de inteligența emoțională, de factori socio-economici sau în termenii pedagogiei radicale. Trebuie să vedem care dintre aceste abordări se potrivește cel mai bine manifestărilor observate și o putem adopta (eventual propunând anumite modificări, dacă datele noastre sugerează acest lucru).

Concluziile trebuie și verificate. În cercetarea calitativă, bazată pe un număr mic de cazuri și pe o metodologie de analiză a datelor care nu este extrem de bine pusă la punct șansele să facem o eroare sunt destul de mari. Miles și Huberman (1995:263) ne sugerează 13 posibilități de verificare, orientate spre patru obiective:

1. Verificarea calității datelor, se poate realiza prin:
  - a. Verificarea reprezentativității cazurilor;
  - b. Verificarea efectelor pe care le-a avut cercetătorul asupra datelor (reactivitatea);
  - c. Triangulația;
  - d. Evaluarea datelor – anumite date sau informatori sunt mai de bună calitate;

2. Verificarea cazurilor care nu respectă regularitățile:
  - a. Verificarea excepțiilor;
  - b. Utilizarea cazurilor sau situațiilor extreme;
  - c. Investigarea situațiilor surprinzătoare;
  - d. Căutarea dovezilor contrare;
3. Testarea explicațiilor oferite:
  - a. Construirea unor propoziții de tip dacă... atunci ... și verificarea lor;
  - b. Eliminarea relațiilor aparente;
  - c. Replicarea rezultatelor pe date noi;
  - d. Examinarea și eliminarea explicațiilor alternative;
4. Obținerea feedback-ului din partea informatorilor.

Este util să prezentăm modul în care am verificat concluziile, precum și rezultatele verificării. Concluziile care au rezistat verificărilor au un grad mai mare de credibilitate. Chiar și faptul că anumite concluzii nu rezistă verificărilor este un lucru pozitiv pentru cercetarea noastră, chiar dacă avem mai mult de lucru prin eliminarea respectivelor concluzii ne apropiem de fapt de înțelegerea mai bună a fenomenului studiat.

În general toți pașii întreprinși în analiza calitativă a datelor trebuie prezentați în detaliu. Multe cercetări calitative se mulțumesc să prezinte datele și să sară la concluzii. Calitatea analizei cantitative poate fi influențată de decizii luate în toți pașii anteriori (de la modul în care am codificat datele, la modul în care am verificat concluziile). Putem să ne dăm seama despre calitatea analizei în momentul în care este prezentat cât mai clar și mai detaliat tot procesul – dacă fiecare pas întreprins este bine făcut discutăm despre o analiză bună, dacă există erori importante ne vom putea îndoi de rezultatele cercetării.

3.2.3 Analiza cantitativă a datelor

Analiza univariată (prezentarea datelor)

Primul pas în analiza datelor este unul descriptiv, al prezentării caracteristicilor fiecărei variabile măsurate în cercetarea noastră. Această operațiune se numește analiză univariată.

Aspectele care ne interesează sunt:

- descrierea variabilelor;
- tendința centrală;
- împrăștierea datelor;
- forma distribuției.

Pentru descrierea variabilelor folosim distribuția de **frecvențe**. Pentru aceasta recurgem la numărare, adică distingerea unor unități de bază și punerea lor în legătură cu un anumit fenomen. De exemplu, numărăm câți cetățeni au beneficiat de un anumit serviciu public. Ca urmare a operațiunii de numărare vom obține frecvențe. Frecvențele pot fi:

- absolute, când se folosește direct numărul obținut;
- relative, când se raportează la numărul total de cazuri posibile;
- cumulate, când reprezintă suma dintre frecvența relativă a respectivei categorii și frecvențele relative ale categoriilor inferioare ca valoare.

În cazul unei variabile cantitative, atunci când numărul de valori pe care-l ia o astfel de variabilă este mare (să ne gândim la numărul de valori pe care-l poate lua variabila salariu) tabelul de frecvențe are un număr foarte mare de rânduri, frecvențele relative au valori foarte mici. În astfel de cazuri nu se prezintă tabelul de frecvență, descrierea variabilei fiind făcută prin tendința centrală și prin împrăștiere.

În multe cazuri este util să apelăm la prezentarea grafică a variabilelor. Se spune că o imagine face cât o mie de cuvinte (proverb chinezesc a cărui folosire modernă se datorează lui Fred R. Barnard). Eforturile depuse de Florence Nightingale pentru reformarea sistemului asistenței sanitare în secolul XIX au avut un impact mai mare datorită utilizării novatoare a graficelor.

Vom prezenta pe scurt în această secțiune principalele grafice utilizate în analiza statistică.

Reprezentarea grafică a unui tabel de frecvențe absolute se face de obicei cu ajutorul unei histogramme sau a unei diagrame-coloană. În cazul ambelor tipuri de grafice, pe axa verticală sunt reprezentate frecvențele (absolute sau relative) iar pe axa orizontală sunt reprezentate valorile variabilei analizate. Totuși, cele două tipuri de grafice sunt utilizate diferențiat: histograma este recomandată numai în cazul variabilelor măsurate la nivel de interval sau de raport, în timp ce diagrama-bară se folosește de preferință pentru variabile nominale și ordinale. Această diferență provine din modul lor de construcție.

Frecvențele relative pot fi reprezentate prin intermediul graficului de tip sector (pie chart - plăcintă). Aici avem un cerc împărțit în atâtea sectoare câte valori distincte avem, proporțional cu frecvența relativă.

Indicatorii tendinței centrale (sau de poziție) cei mai des utilizați sunt: modul, mediana și media.

Modul este definit ca fiind valoarea cu frecvența cea mai mare a unei distribuții. Altfel spus, modul este acea valoare a variabilei care apare cel mai des într-un eșantion sau într-o populație.

Mediana este definită ca fiind acea valoare a unei variabile care împarte seria ordonată de date în două părți egale, astfel încât 50% din observații se vor situa deasupra valorii mediane iar 50% dedesubtul ei.

Indicatori oarecum similari cu mediana sunt percentilele sau cuantilele. Percentila p este acea valoare sub care se află $p\%$ din cazuri și deasupra căreia se află $(100-p)\%$ din cazuri. Acestea ne ajută să împărțim valorile observației. Mediana reprezintă o împărțire a distribuției în 2, se mai folosesc cuartile (împărțire în 4), quintilele (în 5) și decilele (în 10). Cuartila 2 sau decila 5 sunt de fapt mediana.

Media (aritmetică) este probabil cea mai importantă și totodată cea mai populară măsură a tendinței centrale a unei distribuții. Ea se calculează ca sumă a tuturor valorilor observate ale distribuției împărțită la numărul total de observații.

Media este indicatorul cel mai bun pentru tendința centrală în cazul variabilelor măsurate la nivel de interval sau de rapoarte. În cazul nivelului ordinal sau a celui nominal nu putem folosi media.

Împrăștierea

Măsurile tendinței centrale sunt esențiale pentru descrierea unei caracteristici a unei distribuții, dar nu și suficiente. Pentru descrierea completă a unei variabile este foarte important să știm și cât de “împrăștiate” sunt valorile acesteia în jurul tendinței centrale sau, cu alte cuvinte, cât de omogenă respectiv eterogenă este populația (eșantionul) a cărei distribuție în raport cu o anumită variabilă o studiem.

Principalii indicatori de împrăștiere sunt bazați pe abaterile observațiilor de la tendința centrală (în general față de medie, uneori față de mediană, ca în abaterea intercuartilică). Abaterea de la medie a unei observații este diferența dintre valoarea pe care o ia respectiva observație și media variabilei.

Abaterea medie absolută este definită ca medie aritmetică a abaterilor individuale absolute (ignorând semnul acestora) de la media variabilei.

O altă măsură, mult mai răspândită, este varianța variabilei. Varianța (sau dispersia) se notează cu s^2 și se definește ca fiind media aritmetică a pătratelor abaterilor individuale de la medie.

Deoarece varianța, datorită ridicării la pătrat, este destul de dificil de interpretat, cea mai utilizată măsură a variației unei variabile, pentru scopuri descriptive, este abaterea standard, definită ca radical de ordinul doi (rădăcină pătrată) din varianță.

Eterogenitatea unui grup este cu atât mai mare cu cât abaterea standard este mai mare. Valoarea în sine a abaterii standard nu ne spune, deseori suficient, pentru că este în funcție de valorile distribuției. O abatere standard de 3.5 este mică sau mare? Pentru a ști acest lucru trebuie să ne raportăm la valorile existente mai ales la media valorilor. Pentru aceasta introducem coeficientul de variație, calculat ca raport între abaterea standard și media unei variabile.

Coeficientul de variație se poate folosi doar pentru variabilele măsurate la nivel de rapoarte – pentru nivelul interval contează mult convenția folosită (de exemplu, pentru o distribuție de temperaturi, coeficientul de variație are valori diferite dacă folosim grade Celsius sau Kelvin). O valoare a coeficientului de variație mai mică decât 1 indică o împrăștiere mică a distribuției, câtă vreme o valoare mai mare decât 1 indică o împrăștiere mare.

Un alt indicator al împrăștierii este amplitudinea, care se calculează făcând diferența între valoarea cea mai mare din distribuție și valoarea cea mai mică.

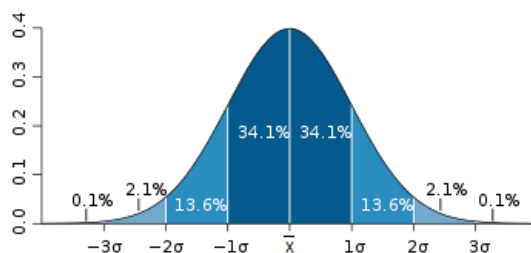
Pentru variabilele măsurate la nivel nominal sau ordinal indicatorii aceștia de împrăștiere nu pot fi folosiți pentru că implică operațiuni aritmetice. Un indicator destul de rar folosit, dar care poate să ne dea o idee despre împrăștierea unei variabile este raportul de variație, care este egal cu 1-frecvența relativă a modului. Dacă modul are o frecvență relativă de 24% (adică 0.24) raportul de variație va fi 0.76.

Împrăștierea ne poate indica și care este cel mai potrivit indicator pentru tendința centrală. Dacă avem o distribuție caracterizată printr-o împrăștiere mare media devine mult mai puțin utilă, preferându-se folosirea medianei. Mediana este un indicator mai stabil decât media – apariția unor cazuri extreme (valori foarte mari sau foarte mici) nu afectează mediana, dar pot modifica simțitor media.

Forma distribuției se poate vedea cel mai bine din reprezentarea grafică. Cazul cel mai fericit este cel al distribuției normale sau simetrice. În acest caz există o valoare maximă, în jurul căreia se regăsesc majoritatea valorilor, iar valorile extreme sunt extrem de rare. În acest caz modul, mediana și media se regăsesc în același punct, vârful distribuției.

O reprezentare grafică este:

Figura 3.2. Distribuția normală

Observăm că valorile distribuției sunt grupate în jurul mediei. 68.2% dintre valori sunt situate la cel mult o abatere standard față de medie, iar 95.6% la cel mult două abateri standard față de medie.

Distribuția mediei diferitelor eșantioane care se pot extrage aleatoriu dintr-o populație este o distribuție normală, nivelul de probabilitate de 95% fiind ales astfel încât distanța față de media reală să fie de maximum două abateri standard.

Distribuția poate fi alungită, spre stânga sau spre dreapta (vezi figurile de mai jos). În acest caz și modul și media se deplasează față de mediană în sensul opus alungirii, modul chiar mai mult decât media.

Figura 3.3. Distribuții alungite spre stânga, respectiv spre dreapta

Cu cât alungirea (în engleză *skewness*) este mai mare, cu atât indicatorii tendinței centrale își pierd din relevanță.

O altă posibilă situație este legată de boltire (în engleză *kurtosis*). Boltirea se referă la înălțimea curbei distribuției, o boltire mare indicând o mai mare grupare în jurul mediei.

Distribuția datelor ne ajută să vedem care este măsura în care putem folosi statistica pentru a ne testa ipotezele. Putem testa o anumită ipoteză dacă variabilele acestora au distribuții apropiate de distribuția normală. Dacă acest lucru nu este valabil ne putem gândi să folosim teste non-parametrice (care se bazează pe ierarhie, nu pe valoare).

Interpretarea datelor

Nu ajunge să prezentăm datele, trebuie și să le interpretăm. O înșiruire de cifre, procente și grafice lasă interpretarea pe seama cititorilor. Trebuie să oferim posibilităților cititori și explicația respectivelor valori – ce ne spun cifrele despre fenomenul studiat.

Putem face acest lucru pe baza valorilor pe care le-am obținut sau pe baza unei comparații cu date care reflectă fenomenul respectiv sau unele similare. Dacă aflăm că într-o instituție publică 70% dintre angajați sunt femei, vedem din cifrele respective că femeile sunt majoritare în instituție. Dacă vom compara cifrele cu cele din recensământ vedem că proporția femeilor în întreaga populație este mai mică decât cea din instituția respectivă. Este acest lucru caracteristic doar instituției respective sau este un fenomen mai larg?. Am putea să comparăm proporțiile pe care le-am aflat cu proporțiile femeilor din administrația publică și să aflăm că de fapt fenomenul este unul specific sectorului public.

Testarea ipotezelor (Analiza bivariată)

Avem posibilitatea de a alege între mai multe proceduri statistice în funcție de nivelul de măsurare și de scopul analizei.

Tabelul 3.3. Selectarea tehnicilor statistice

Scopul analizei	Nivelul la care sunt măsurate variabilele	Tehnica	Testul de semnificație	Măsura magnitudinii
Compararea a două populații	Nominal/Ordinal	Frecvențe	χ^2	
	Nominal/Ordinal-Rapoarte	Compararea mediilor	t	Diferența mediilor, η^2
Analizarea relației dintre două variabile	Nominal/Ordinal	Asociere	χ^2	λ , γ , τ
	Toate nivelele	Corelații	t, F	r, τ , ρ
Reducerea datelor prin identificarea unor factori comuni	Rapoarte	Analiza factorială	KMO, Bartlett	
Agregarea cazurilor	Rapoarte	Analiza cluster	Distanța dintre clustere	
Estimarea impactului unui program	Nominal/Ordinal	Analiză logliniară	χ^2	R^2
	Rapoarte	Regresie liniară	t, F	R^2 , coeficienți β

Testele de semnificație sunt foarte importante pentru că ne spun dacă ipotezele noastre se confirmă. Trebuie să fim atenți și la magnitudinea relației. O relație semnificativă, dar foarte slabă, înseamnă de fapt că am explicat doar puțin din fenomenul care ne interesează. O variabilă independentă cu o influență redusă asupra variabilei dependentei nu ne permite nici formularea unor recomandări – știm din start că dacă vom face eforturi să modificăm această variabilă independentă variabila dependentă se va modifica doar puțin – cu alte cuvinte nu merită să ne risipim resursele în această direcție.

Variabile calitative

Cum putem testa dacă între două variabile calitative există o relație?

Primul lucru pe care trebuie să îl facem confrunțați cu o astfel de întrebare este construirea unui tabel cu dublă intrare, numit și tabel de contingență (sau de asociere), în care valorile uneia dintre variabile apar pe coloane și valorile celei de-a doua variabile apar pe rânduri (mai există varianta în care putem pune frecvențele relative, lucru util în cazul în care avem diferențe mari între numărul de indivizi de pe un rând sau altul, ori diferențe mari între coloane).

O primă posibilitate de analiză ar fi prin observarea distribuției, încercând să vedem dacă cele mai multe cazuri se regăsesc în celulele corespunzătoare verificării teoriei sau dimpotrivă. Putem apela și la calculul frecvențelor marginale (frecvențele relative pe rânduri sau pe coloane) corespunzătoare variabilei independente și comparăm rezultatele

pentru fiecare situație. Cu cât diferența este mai mare între frecvențele marginale pentru fiecare valoare a variabilei independente, cu atât șansele ca relația să fie una semnificativă din punct de vedere statistic sunt mai mari. Pragul de semnificație utilizat cel mai adesea este de 0.05 (se poate citi „există 95% șanse ca relația dintre cele două variabile să existe cu adevărat”). Dacă semnificația obținută ca urmare a calculelor este mai mică decât pragul statistic putem spune că relația este semnificativă din punct de vedere statistic.

Cum putem testa mai precis măsura în care această observație corespunde realității?

Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să vedem cum ar trebui să arate distribuția în situația în care nu există asociere, adică în situația de independență.

Acest lucru se face cu ajutorul testul χ^2 de independență. În statistică se practică testarea prin intermediul ipotezei nule. Această ipoteză nulă H_0 este cel mai adesea contrariul a ceea ce presupunem și folosim datele avut la dispoziție pentru a o contrazice.

Folosind calculatorul putem obține o valoare pentru χ^2 și semnificația corespunzătoare. Dacă aceasta este mai mică decât 0.05 vom spune că ipoteza nulă H_0 care presupune că nu există o relație între variabile poate fi respinsă, cu o probabilitate de eroare de 0,01. În consecință, variabila dependentă este asociată (poate fi explicată) cu variabila independentă.

Testul χ^2 ne oferă însă informații numai despre existența unei relații de asociere între două variabile, dar nu și despre intensitatea respectivei relații. Pentru a răspunde la întrebarea “Cât de puternică este relația de asociere dintre două variabile?” avem nevoie de măsuri specifice.

În cazul variabilelor nominale folosim coeficientul λ , care reprezintă tocmai proporția cu care se reduce numărul de erori prin introducerea variabilei independente (prezența la cursuri).

Coeficientul are valori între 0 și 1. 0 înseamnă absența relației de asociere iar 1 intensitate maximă.

În cazul variabilelor ordinale avem de a face cu ierarhizarea categoriilor. În cazul nostru există pentru fiecare variabilă două ranguri. Succesul la examen este un rang mai mare decât eșecul, la fel buna prezență față de una slabă. Se presupune că un rang mai mare pentru o variabilă se asociază cu un rang mai mare pentru cealaltă, la fel în cazul rangurilor mici.

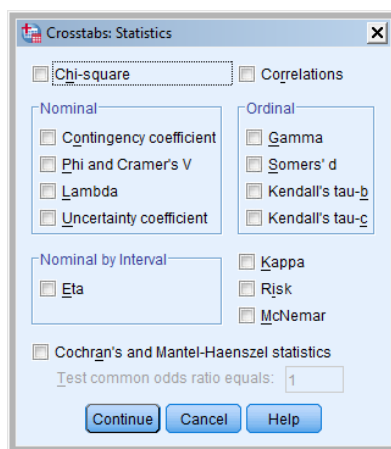
Introducem coeficientul Gamma care poate lua valori între -1 și 1. Semnul lui Gamma ne spune dacă avem o relație pozitivă sau negativă, iar valoarea cât de puternică este relația respectivă. Cu cât valoarea este mai depărtată de zero (spre -1 sau 1) relația este mai puternică.

Statistica presupune operații matematice destul de complicate. De aceea, este cel mai bine să folosim calculatorul pentru a face ce știe el mai bine: să calculeze valoarea tuturor acestor coeficienți. Pentru prelucrarea statistică a datelor se folosesc programe speciale, cele mai cunoscute fiind SPSS, Stata, SAS sau Systat. Acestea sunt programe comerciale, existând însă și programe care pot fi folosite fără a plăti, cum ar fi R. În cele ce urmează vom prezenta câteva exemple în SPSS. De asemenea există programe cum ar fi Microsoft Excel în care avem formule de calculare al unor coeficienți statistici.

În principiu se recomandă utilizarea atât a unui test de semnificație, cât și a unui coeficient de măsurare a asocierii (lambda, gamma, sau altele), chiar dacă acestea din urmă ne pot indica și dacă avem o relație semnificativă din punct de vedere statistic. Vom începe prin a ne uita la semnificație (χ^2) și apoi, doar dacă avem o relație semnificativă, vedem care este natura acesteia.

Testul χ^2 este sensibil la numărul de cazuri – relații ne semnificative pot să pară semnificative dacă le testăm pe un eșantion mare. În astfel de cazuri lambda sau gamma ne semnalează lipsa de semnificație. Contradicția nu este una importantă – relația este atât de slabă încât nu merită menționată.

Atunci când folosim SPSS-ul pentru a testa printr-o asociere o anumită relație dintre variabile, după ce am selectat variabilele din această asociere va trebui să selectăm coeficienții necesari: Chi-square și cel sau cei corespunzători nivelului de măsurare.

Figura 3.4. Indicatori statistici pentru procedura de asociere în SPSS

Regresia liniară

Reprezentarea grafică a unei distribuții bivariante cu variabile cantitative se face de obicei printr-un grafic numit scatterplot (nor de puncte). Mulțimea de puncte reprezentate pe graficul nostru se numește nor de puncte. Pentru a înțelege cel mai bine relația dintre cele două variabile regresia își propune să identifice curba care reprezintă cel mai bine norul de puncte.

Primul lucru care ne interesează este puterea explicativă a modelului de regresie (cu alte cuvinte – cât de bine este reprezentat norul de puncte prin curba propusă). Pentru aceasta se calculează coeficientul de determinare R^2 . Acesta poate lua valori între 0 și 1 – cu cât este mai apropiat de 1, cu atât este mai bun modelul de regresie – valoarea 1 fiind luată în momentul în care toate punctele se află pe curba propusă. Procentul corespunzător valorii lui R^2 ne spune de fapt măsura în care variația variabilei independente explică variația variabilei dependente.

În cazul în care curba propusă este o dreaptă spunem că încercăm să facem o regresie liniară.

Ecuția unei drepte știm că este $Y=bX+a$, pentru o dreaptă de regresie **Y** fiind variabila dependentă, **X** variabila independentă **b** reprezintă panta curbei, iar **a** interceptul (intersecția cu axa verticală).

Panta curbei ne poate spune dacă avem o relație pozitivă (cum este cazul în figura 5.9) sau negativă; de asemenea ne indică și tăria relației (cu cât este mai mare, cu atât relația este mai puternică) – de fapt coeficientul **b** spunându-ne cu cât crește **Y** dacă **X** va crește cu o unitate.

Interceptul ne spune de la ce valoare pornesc valorile variabilei dependente (care este valoarea ei când **X** are valoarea zero).

Valorile acestor doi coeficienți se calculează pe baza valorilor observate pentru variabilele noastre (nu intrăm în formulele matematice).

Regresia poate fi folosită în scopuri predictive. Dacă știm valoarea coeficienților **a** și **b** putem afla valoarea variabilei dependente pentru o anumită valoare a variabilei independente.

Într-o regresie putem folosi mai multe variabile independente care nu se influențează unele pe altele. În cazul unei regresii liniare multiple cu 4 variabile independente X_1, X_2, X_3, X_4 ecuația va fi:

$$Y = b_1 * X_1 + b_2 * X_2 + b_3 * X_3 + b_4 * X_4 + a$$

Coeficienții b_{1-4} ne vor spune cum este relația fiecărei variabile independente cu variabila dependentă (pozitivă, negativă, puternică sau slabă). Având în vedere că aceste variabile pot fi măsurate folosind unități de măsură diferite, pentru a vedea care este variabila independentă cu cea mai mare influență asupra dependentei vom calcula (vom cere calculatorului să facă această operațiune) coeficienții standardizați Beta. Variabila cu cea mai mare valoare absolută a coeficientului Beta este cel cu cea mai mare influență.

Pentru fiecare variabilă independentă se calculează și semnificația relației cu variabila dependentă. Dacă semnificația depășește pragul statistic este bine să eliminăm variabila respectivă din modelul de regresie. În principiu valoarea lui R^2 crește pe măsură ce adăugăm noi variabile. Putem afla dacă o nouă variabilă crește puterea explicativă a modelului privind valoarea lui R^2 ajustat (*adjusted R-Square*). Dacă aceasta scade o dată cu adăugarea unei noi variabile înseamnă că variabila respectivă nu ne aduce nimic nou.

Regresia se folosește pentru variabile măsurate la nivel interval sau de rapoarte. Există o excepție – putem introduce variabile de tip dummy (variabile dihotomice care pot lua doar două valori).

Compararea mediilor

Există cazul în care variabila dependentă este măsurată la nivel interval sau de rapoarte, iar variabila independentă este măsurată la nivel nominal sau ordinal. Cum putem să vedem dacă între cele două variabile există o relație semnificativă din punct de vedere statistic și de ce natură este aceasta?

Dacă încercăm să vedem în ce măsură mediul de reședință a unei persoane este un factor care are influență asupra veniturilor obținute putem să apelăm la compararea grupurilor constituite în funcție de valorile variabilei independente din punctul de vedere al

veniturilor (folosim media pentru a descrie variabila respectivă). Dacă găsim diferențe între veniturile medii ale fiecărui grup ar putea fi un indicator al existenței unei relații între mediul de reședință și venit. Cu cât mai mare este această diferență, cu atât avem mai multe șanse ca diferența să fie semnificativă.

Pentru testarea statistică se folosește testul F într-o analiză unifactorială a varianței (*one-way analysis of variance* sau *one-way ANOVA*). Ipoteza nulă pentru testul F ANOVA este că toate grupurile definite pe baza valorilor variabilei independente au aceeași medie a variabilei dependente. Dezavantajul metodei este că putem avea mai multe grupuri și testul nu poate distinge dacă unul dintre grupuri este diferit de celelalte, doar dacă toate sunt diferite între ele. Interpretarea diferenței dintre un grup și celelalte se poate face (mai puțin riguros) folosind mediile fiecărui grup.

Calculatorul ne va furniza o valoare pentru F și semnificația corespunzătoare. Dacă aceasta este mai mic decât pragul statistic putem respinge ipoteza nulă.

Magnitudinea relației între variabile ne este furnizată de coeficientul η^2 (eta pătrat) – care ne spune care este proporția de varianță din variabila dependentă explicată de variabila independentă.

Un coeficient eta pătrat de 0.01 este considerat mic, 0.06 mediu și unul de 0.14 mare.

Pentru ipoteza de mai sus (cea cu mediul de reședință și venitul) putem vedea din tabelul de mai jos că în septembrie 2007 cei din mediul urban câștigau în medie 1027 lei, iar cei din rural doar 711. Alte două tabele (nu sunt prezentate aici) ne permit să aflăm semnificația și magnitudinea relației. Semnificația relației este 0.000, deci avem o relație semnificativă. Eta pătrat este de 0.019, deci relația este una slabă (am fi fost tentați să spunem că o diferență de 300 de lei indică o relație mai puternică).

Tabelul 3.4. Compararea mediilor

În luna trecută (septembrie 2007), suma totală de bani obținută de către toți membrii gospodăriei dvs. incluzând salarii, dividende, chirii, vânzări etc., a fost cam de ...?

Mediu de reședință	Mean	N	Std. Deviation
Urban	1027.28	1101	1217.843
Rural	711.11	899	1035.594
Total	885.16	2000	1150.068

Corelația

În cazul regresiei știm că avem o variabilă dependentă și una sau mai multe variabile independente. Pentru cercetările de tip corelativ nu ne interesează decât dacă între două variabile există o anumită relație. Nu se mai pune problema cauzalității – doar a relației.

Pentru variabile măsurate la nivel interval sau rapoarte putem să calculăm coeficientul de corelație a lui Pearson r (se mai numește și coeficientul produs-moment). Valorile pe care le poate lua coeficientul sunt între -1 și 1. Semnul ne spune dacă discută despre o corelație pozitivă sau negativă. Valoarea absolută ne spune care este tăria corelației. Vom avea calculată și semnificația relației, programele de calculator putând să ne semnaleze nivelul de semnificație cel mai înalt (putem obține semnificație la nivel 0.05, 0.01, 0.001 ș.a.).

Corelațiile se pot folosi și pentru variabile ordinale. Aici se folosește cel mai adesea coeficientul Rho (litera grecească ρ) al lui Spearman, care se calculează nu pe baza valorilor ci a rangului (poziției în ierarhie) a fiecărei valori. Interpretarea se face în mod similar cu coeficientul r. Mai putem folosi coeficientul lui Kendall tau-b (τ_b).

Cum putem califica tăria relației? Ca să vedem cât de puternică este relația dintre cele două variabile putem să ridicăm coeficientul de corelație la pătrat și să ne uităm la rezultat. Un coeficient de 0.7 ar putea să ni se pară că indică o relație destul de puternică. Ridicată la pătrat ajungem la 0.49, ceea ce ne-ar indica o tărie moderată a relației.

Putem considera o corelație ca fiind foarte slabă sau neglijabilă pentru valori absolute între 0 și 0.2, slabă între 0.2 și 0.4, moderată între 0.4 și 0.7, puternică între 0.7 și 0.9, foarte puternică între 0.9 și 1.

În tabelul de mai jos încercăm să vedem în ce măsură mulțumirea față de felul în care cineva trăiește este corelată cu percepția asupra direcției în care se îndreaptă țara.

Vedem că avem de a face cu o relație semnificativă, negativă și slabă. De ce apare drept negativă? Pentru că variabila direcția în care se îndreaptă țara este codificată cu 1 – direcția bună și 2 – direcția greșită. În realitate direcția relației este una pozitivă – cu cât ești mai mulțumit de modul în care trăiești, cu atât vei fi mai mulțumit de direcția în care se îndreaptă țara.

Tabelul 3.5. Rezultatele unei corelații

Correlations				
			Credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție buna sau într-o direcție greșită?	Cât de mulțumit(ă) sunteți în general de felul în care trăiți?
Kendall's tau_b	Credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție buna sau într-o direcție greșită?	Correlation Coefficient	1.000	-.307**
		Sig. (2-tailed)	.	.000
		N	2000	2000
	Cât de mulțumit(ă) sunteți în general de felul în care trăiți?	Correlation Coefficient	-.307**	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000	.
		N	2000	2000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

3.3. Concluzii și recomandări

Această parte a lucrării cuprinde un rezumat ale celor mai importante rezultate (așa cum reies din analiza datelor). Vom prezenta ceea ce am aflat despre fenomenul studiat, cu accent pe rezultatele legate de confirmarea teoriei propuse. Suntem interesați să vedem dacă am reușit să explicăm modul în care se petrece fenomenul, în ce măsură explicațiile acestea sunt în concordanță cu teoriile existente și care sunt motivele pentru care credem noi că există diferențe (dacă există). În cazul în care teoria nu se confirmă putem să încercăm să vedem de ce nu ni s-au confirmat ipotezele și ce ipoteze alternative ar putea fi avansate.

Partea de recomandări dintr-o lucrare științifică în orice domeniu se referă la limitările cercetării și la modul în care acestea pot fi depășite (cu alte cuvinte, care sunt direcțiile pentru următoarele cercetări din domeniu).

Într-o lucrare cu caracter practic (cum ar trebui să fie majoritatea celor din domeniul administrației publice) trebuie să ne gândim la soluțiile care ar putea fi adoptate astfel încât lucrurile să meargă mai bine. Aceste soluții pornesc de la analiza datelor – care sunt cauzele pe care le-am identificat pentru starea actuală a fenomenului. Vom selecta cauzele cele mai importante (acolo unde magnitudinea relației este mare) și vom încerca să identificăm posibile soluții (pe baza teoriei și a măsurilor care au fost luate în alte părți). Posibilele soluții vor fi discutate din punct de vedere al fezabilității lor, încercând să demonstrăm cât mai convingător că pot fi puse în practică cu succes.

4. Elaborarea lucrărilor de cercetare

Generalități

Procesul de scriere a unei lucrări de cercetare este complex. Există o etapă de pregătire a studiului, una de implementare (scrierea propriu-zisă) și una de evaluare (verificare) a conținutului și a formei. O lucrare de cercetare în domeniul Administrației publice este similară cu lucrări academice realizate în alte domenii ale științelor socio-umane, cu care Administrația publică are o serie de legături structurale și cu care împărtășește aceeași metodologie.

Crearea unui plan poate ajuta structurarea ideilor, în special pentru situațiile exploratorii, în care scriem pentru prima dată o lucrare pe o anumită temă sau tema este complexă.

Lucrarea de cercetare trebuie adaptată la formatul academic. Acest format implică o structură clară, chiar dacă nu fixă, respectarea unui algoritm metodologic și a unor reguli de citare.

Pregătirea (planificarea) unei lucrări de cercetare

De obicei, scopul unei lucrări de cercetare este cunoscut înainte de a începe scrierea propriu-zisă. Dacă nu este clar, acesta trebuie lămurit în cele mai mici detalii. În această etapă trebuie să putem oferi un răspuns cel puțin la următoarele întrebări: Ce îmi propun să investighez? De ce este nevoie de această cercetare? Cine este grupul-țintă al cercetării?

Tot în etapa de planificare, pentru a scrie o lucrare bună de cercetare, trebuie anticipate anumite elemente care vor fi tratate în detaliu mai târziu, pe parcursul scrierii lucrării. În această etapă, este utilă o viziune strategică, chiar dacă flexibilă, asupra următoarelor aspecte: principalele surse bibliografice care fundamentează partea teoretică, sistemul de citare utilizat, principalele metode și instrumente de cercetare care urmează a fi aplicate, populația statistică și metodele de selecție a indivizilor care sunt/urmează a fi investigați.

Pornind cu o idee clară vis-a-vis de toate aceste elemente reducem riscul apariției unor blocaje pe parcursul elaborării lucrării de cercetare. E.g. nu de puține ori studenții aleg o anumită temă, se documentează, încep să scrie și, după câteva săptămâni de eforturi, realizează că nu există suficiente surse de documentare pentru a realiza o parte teoretică solidă, fie pentru că tema aleasă se referă la o nișă insuficient explorată și documentată fie pentru că nu a prezentat interes. Cunoașterea populației cercetării încă de la începutul realizării unei lucrări preîntâmpină probleme legate de accesul la date. De multe ori, aplicarea unui chestionar într-o instituție publică nu este un proces facil, ci implică par-

curgerea unor proceduri: depunerea unei cereri, obținerea unui acord de la conducerea instituției etc. care pot să necesite un interval semnificativ de timp necesar, pe care este bine să îl avem în vedere.

Scrierea propriu-zisă a unei lucrări de cercetare are la bază o structură, care, chiar dacă nu este fixă, stabilește liniile directoare ale cercetării.

4.1. Structura unei lucrări științifice

Tipuri de lucrări științifice

Există o serie de modalități prin care informația provenită din cercetare poate fi comunicată. Acestea pot fi împărțite în trei mari categorii: publicații academice, lucrări studențești și publicații cu caracter tehnic.

Prima categorie, cea a publicațiilor academice cuprinde diferite canale prin care dorim să comunicăm rezultatele cercetării noastre specialiștilor din domeniu. Ele pot fi:

- Articole de cercetare – sunt forma cel mai des întâlnită de publicare din comunitatea științifică. Sunt publicate în reviste de specialitate, multe dintre ele supuse unui proces de revizuire colegială (peer review), menit să asigure că doar cele mai bune articole vor fi publicate. În astfel de articole partea teoretică este prezentată pe scurt, accentul fiind pus pe metodologie și (mai ales) pe prezentarea și interpretarea rezultatelor;
- Articole teoretice – dacă dorim să aducem noi contribuții la dezvoltarea teoriei dintr-un domeniu există posibilitatea scrierii unui astfel de articol. Acesta ar trebui să conțină examinarea critică a teoriilor avansate până în prezent, propunerea unor noi elemente teoretice și argumentarea lor;
- Articole de prezentare – mai rar acceptate în revistele științifice, își propun să prezinte stadiul actual al cunoașterii într-un anumit domeniu, cu accent pe ultimele noutăți. Sinteza teoretică trebuie să fie una originală;
- Prezentări la conferințe. Conferințele științifice sunt modalitatea principală prin care membrii unei comunități științifice intră în contact unii cu alții. Prezentările se realizează sub forma unor prezentări (Power Point sau alt standard) sau a unor postere. Acestea pot fi dezvoltate și publicate într-un volum al conferinței. În domeniul administrației publice principalele organizații academice organizează anual conferințe. International Association of Schools and Institutes of Administration (Asociația Internațională a Școlilor și Institutelor de Administrație) pe plan mondial și European Group for Public Administration (Grupul European pentru Administrație Publică) respectiv NISPAce – The Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe (Rețeaua Institutelor și Școlilor de Administrație Publică din Europa Centrală și de Est) din Europa organizează cele mai importante conferințe din domeniul administrației publice;
- Cărți – în general cărțile nu conțin decât rareori cercetări originale, scopul lor fiind să interpreteze cercetarea și să prezinte principalele teorii în domeniu, eventual să avanseze teorii noi;

- Monografiile sunt un caz particular de carte, în care un singur subiect (localitate, areal geografic, eveniment) este tratat pe larg. În România monografiile sunt o specie foarte populară în sociologie (sub influența școlii lui Dimitrie Gusti), geografie, istorie ș.a.
- Capitole din cărți – acoperă un subiect mai îngust decât o carte. În cazul multor cărți fiecare capitol sau subiect este tratat de autori diferiți. Modul de tratare al subiectului este asemănător cu cel al cărților.
- Lucrările studențești sunt realizate cel mai adesea ca urmare a îndeplinirii unor teme legate de obligațiile de studii. Cele mai des întâlnite forme sunt:
- Eseul sau referatul, în care autorii trebuie să prezinte în mod structurat și logic un anumit subiect, deseori însoțit de o scurtă prezentare a stadiului cunoașterii în domeniu. Într-un eseu se încurajează prezentarea punctului de vedere personal, dar pe baza faptelor și argumentelor, exprimarea părerilor subiective fiind descurajată;
- Lucrarea de cercetare, în care se prezintă metodologia și rezultatele unui studiu exploratoriu. În general o astfel de lucrare trebuie însoțită și de un studiu bibliografic (relativ scurt);
- Lucrarea de licență – autorul trebuie să dovedească prin lucrarea de licență faptul că deține competențe de a culege, analiza și interpreta diferite date și informații. Într-o lucrare de licență autorul trebuie să fie capabil să prezinte într-un mod original cunoștințele existente în domeniu și să efectueze o cercetare;
- Lucrarea de disertație are un scop și structură asemănătoare, dar cerințele (atât calitative dar și cantitative sunt mai mari). Un absolvent de masterat ar trebui să fie capabil să folosească în mod independent și creativ metodele de cercetare;
- Teza de doctorat reprezintă cea mai mare provocare din traiectoria educațională a unui student. Tezele de doctorat trebuie să dea dovadă de noutate în abordarea metodologică, să obțină rezultate noi și să propună interpretări teoretice originale;
- Prezentări la conferințe studențești – conferințe se organizează și la nivel studențesc, tot pe bază de prezentări sau postere. Departamentul de Administrație Publică din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” a început să organizeze conferințe studențești încă din 1999, inițial la nivelul programelor de scurtă durată din Cluj, Bistrița, Satu-Mare și Sfântu-Gheorghe, ulterior trecând la nivelul de licență. Din 2011 conferințele au fost organizate în colaborare cu secțiile de administrație publică de la Academia de Studii Economice București și Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, ulterior alăturându-se și Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București.

Realizarea unor astfel de lucrări se realizează pe baza unor instrucțiuni detaliate, referitoare la obiectivele studiului, cerințe metodologice sau de redactare ale lucrării.

Universitatea Babeș-Bolyai, Departamentul de Administrație Publică
Cerințe privind realizarea lucrării de diplomă (extras)

Varianta completă se găsește la: <http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/03/StructuraLucrariiDeDiploma.pdf>

1. Scopul

- Lucrarea de diplomă testează cunoștințele teoretice din domeniu ale studentului/studentei și capacitatea sa de a efectua în mod independent o cercetare organizată.

2. Obiective. Sunt urmărite:

- Capacitatea analitică și sintetică;
- Originalitatea;
- Demonstrarea cunoașterii temei/domeniului.

3. Redactare

- Se vor folosi caractere de 12 și distanța dintre rânduri de 1,5; font Times New Roman;
- Lucrarea trebuie să fie de minimum 40 de pagini (fără anexe);
- Se vor respecta toate cerințele unei lucrări științifice: trimiteri la subsol, citate, trimiteri bibliografice în text sau la sfârșitul capitolului sau a lucrării etc.;
- Bibliografia poate să cuprindă titluri de cărți, articole sau surse internet, împreună cu toate datele de identificare (nume și prenume, editură, anul, orașul și țara în care au apărut sau orice date necesare pentru a putea identifica sursele de pe internet). Toată bibliografia prezentată trebuie să fie folosită în cadrul lucrării.

4. Structură

Tema lucrării trebuie să fie legată de una dintre materiile/domeniile studiate în cadrul planului de învățământ.

Lucrarea de diplomă trebuie să cuprindă următoarele părți:

- Introducere În cadrul acestei părți se prezintă motivele pentru care a fost aleasă tema lucrării și importanța acesteia în contextul administrației publice;
- Partea teoretică În cadrul acestei părți se prezintă teoriile considerate relevante și importante pentru tematica aleasă, respectându-se toate prevederile de la punctul 3, subpunctul 3. Se recomandă nu doar o prezentare descriptivă ci una comparativă, sintetică sau critică. Trebuie prezentate și studiile anterioare pe tema lucrării, precum și datele relevante, de o manieră cât mai completă; datele trebuie să fie actualizate. Teoriile prezentate trebuie să fie relevante pentru partea practică;
- Partea practică Este vorba despre aportul propriu al autorului care va realiza o cercetare calitativă sau cantitativă, fie ea empirică sau teoretică;
- Concluzii Rezultatele cercetării vor fi prezentate într-un capitol separat care va identifica principalele observații și concluzii provenite din fuziunea cercetării cu teoriile din partea teoretică.

Sub denumirea de publicații tehnice găsim diferite lucrări care încearcă să prezinte rezultatele unor cercetări, analize, studii sau evaluări. Între ele distingem:

- Rapoarte de cercetare – prezintă o cercetare din toate punctele de vedere, insistând asupra metodologiei folosite, a rezultatelor obținute și a interpretării lor. În general sunt foarte tehnice prezentând (în general în anexe) cât mai multe dintre aspectele legate de elaborarea metodologiei și de analiza datelor;
- Rapoarte tehnice ale unor instituții sau ONG-uri prezintă, deseori pe larg, și pe baza unor cercetări proprii sau a datelor deja existente situația dintr-un domeniu de activitate. De exemplu, efectuând o cercetare cu cuvântul Romania pe situl Băncii Mondiale (www.worldbank.org), secțiunea Data&Research vom găsi studii extrem de variate, pe teme de la deficitul bugetar la impactul supermarketurilor asupra economiei, de la comerț la cadrul legislativ al domeniului privat ș.a.
- Lucrarea de politici publice este o lucrare analitică, nu una descriptivă. Faptele și descrierile sunt folosite pentru a evalua politicile existente, a propune altele noi, pentru a face recomandări privitoare la măsurile care trebuie întreprinse. Din punct de vedere al audienței avem studii de politici publice destinate specialiștilor din domeniu și analize de politici publice destinate celor care iau decizii;
- Raportul de evaluare prezintă rezultatele unei evaluări a unui program, oferind toate informațiile necesare pentru înțelegerea modului în care a fost realizată evaluarea, a rezultatelor ei și a recomandărilor oferite.

Structura unui raport de cercetare

Raportul de cercetare are rolul de a comunica rezultatele cercetării, ale muncii de teren și ale altor activități conexe. De cele mai multe ori, raportul de cercetare este singura expresie accesibilă a unei cercetări și în funcție de acesta este apreciată calitatea cercetării și importanța concluziilor. Prin urmare este extrem de importantă claritatea, organizarea și conținutul unui raport de cercetare.

Similare articolelor de cercetare, rapoartelor tehnice, rapoartelor formale sau lucrărilor de cercetare, rapoartele de cercetare au un format relativ standard care permite organizarea informației. Majoritatea rapoartelor de cercetare cuprind aceleași secțiuni, chiar dacă sunt denumite diferit.

Pentru că prin raportul de cercetare se împărtășesc cunoștințele dobândite în urma cercetării, înainte de a scrie raportul aceasta trebuie să fie finalizată.

Înainte de a începe scrierea propriu-zisă a raportului, este util să aveți la îndemână răspunsurile la următoarele întrebări:

1. Care este scopul cercetării? Este vorba despre testarea unei teorii noi, a unui nou model sau despre interpretarea unor date mai vechi?
2. Descrieți esențialul cercetării;
3. În cazul în care au participat mai multe persoane la realizarea cercetării, faceți o listă cu acestea și cu potențialele lor contribuții la scrierea raportului de cercetare;
4. Faceți o listă cu cercetări realizate de alți cercetători în domeniul specific cercetării, pe care le-ați utilizat și care au legătură cu tema cercetării;

5. Descrieți modul în care se raportează cercetarea realizată la celelalte cercetări(dacă le confirmă sau le infirmă);
6. Descrieți contextul subiectului investigat;
7. Specificați orice modificare care a intervenit în designul cercetării pe parcursul derulării sale;
8. Descrieți rezultatele cercetării, modul în care au fost acestea verificate empiric și cum pot fi ele prezentate optim: sub formă de text, tabel, grafice etc.
9. Descrieți consecințele cercetării. Ce înseamnă aceasta pentru domeniul investigat? Cum vor fi afectate cercetările ulterioare în domeniu?
- 10.Descrieți grupul care va utiliza această cercetare. Asupra cui va avea impactul cel mai mare cercetarea? Cine este cel mai în măsură să înțeleagă rezultatele cercetării.

După acest proces de analiză, puteți trece la etapele propriu-zise ale unui raport de cercetare.

Raportul de cercetare este în general format din următoarele secțiuni:

1. Pagina de titlu
2. Rezumatul
3. Cuprinsul
4. Introducerea
5. Conținutul
6. Recomandările
7. Referințele bibliografice
8. Anexele

Fiecare etapă are un scop specific.

Pagina de titlu conține principalele informații despre cercetare: care este tema cercetării, cine a realizat-o și cui se adresează rezultatele.

Rezumatul este o sinteză a întregii cercetări. Conține principalele elemente: ipotezele, principalele metode utilizate și principalele rezultate. Totul, într-o frază. De obicei, rezumatul se scrie la final, dar se include imediat după pagina de titlu.

Cuprinsul – lucrarea se prezintă pe secțiuni și sub-secțiuni, cu paginile la care putem găsi fiecare dintre ele. Dacă secțiunile au autori diferiți aceștia trebuie menționați și în cuprins.

Introducerea prezintă lucrarea. O introducere poate cuprinde motivația efectuării cercetării, relevanța ei, stadiul în care se prezintă domeniul, structura lucrării sau rezumatul rezultatelor cercetării.

Conținutul este partea cea mai consistentă a unui raport de cercetare. De regulă se organizează în trei sub-secțiuni:

- **O primă secțiune** în care sunt prezentate teoriile, modelele și ipotezele care stau la baza cercetării
- **A doua secțiune** în care este prezentată metodologia utilizată în cercetare
- **Și o a treia secțiune** în care sunt prezentate rezultatele cercetării și interpretarea lor, precum și concluziile care se desprind din cercetare.

Recomandările reprezintă o secțiune opțională în raportul de cercetare. Aici se includ referiri la posibilele continuări ale cercetării, se pot oferi soluții pentru rezolvarea anumitor probleme, bazate pe rezultatele actualei cercetări.

Referințele bibliografice sunt importante deoarece indică sursele folosite. De asemenea cititorii raportului de cercetare pot fi ghidați spre referințe pentru aprofundarea anumitor probleme.

Anexele reprezintă o altă secțiune opțională. Dacă există anumite prezentări și analize de date la care se face referire în raportul de cercetare, pentru a nu încărca materialul cu aspecte prea tehnice (prea multe tabele, rezultate ale unor teste statistice ș.a.), acestea se includ la anexe. Fiecare anexă prezintă un anumit tip de date.

În cazul în care doriți să publicați raportul de cercetare, acordați o mare atenție cerințelor publicației unde urmează să apară materialul. Aceasta ar putea avea reguli stricte în legătură cu organizarea materialului și secțiunile pe care acesta ar trebui să le cuprindă.

Structura unei lucrări de politici publice

Am menționat existența a două tipuri de lucrări de politici publice. Acestea diferă (Young, Quin, 2002:20) din mai multe puncte de vedere:

Tabelul 4.1. Două tipuri de lucrări de politici publice

Criteriu	Studiul de politică publică	Analiza de politică publică
Audiența	Vizează alți specialiști de politici publice	Vizează persoanele de decizie
Accentul	Bazat pe problemă: recomandări generale și informație privind problema de politică publică	Bazat pe client: proiectarea politicilor specifice pentru a fi implementate în teren
Metodologia	Poate include noi cercetări	Rareori apelează la noi cercetări
Ideii/limbaj	Specific disciplinei/tehnice	Clar și simplu
Lungime	Până la 20.000 de cuvinte	Nu mai mare de 5.000 de cuvinte

În practică se mai întâlnește un al treilea tip de lucrare de politici publice, memorandum de politici publice (*policy memo*), varianta cea mai scurtă (maximum 4 pagini), destinată decidenților cheie, în care accentul este pus pe recomandarea de politici publice.

Structura unei analize de politici publice cuprinde următoarele elemente:

Tabelul 4.2. Structura unei analize de politici publice

Element	Conținutul elementului
Titlul	Titlul trebuie să precizeze problema studiată, să fie clar și concis, dar și interesant
Cuprinsul	Prezintă titlurile secțiunilor și sub-secțiunilor, precum și paginile la care pot fi găsite
Rezumat, executiv	Prezintă în formă concentrată problema de politici publice abordată, evaluarea alternativelor identificate, concluziile și recomandările
Descrierea problemei	Care este problema? Care sunt principalele ei manifestări? Care este istoricul problemei? Cine sunt persoanele afectate? Ce s-a făcut până acum? Cu ce rezultate? Care sunt principalele părți implicate?
Cadrul de analiză	Care sunt principiile și valorile folosite? Care sunt criteriile care vor fi folosite în continuare? Cum au fost acestea stabilite? Cum vor fi măsurate?
Alternativelor de politici publice	Descrierea alternativelor. Compararea alternativelor în termenii criteriilor stabilite. Constrângeri legislative, politice, financiare și de altă natură. Justificarea alegerii.
Concluzii și recomandări	Descrierea avantajelor și dezavantajelor alternativei alese, recomandări pentru implementare, monitorizare și evaluare
Bibliografie	
Anexe	

Structura unui raport de evaluare

Atunci când scriem un raport de evaluare trebuie să ne gândim care ar fi audiența căreia ne adresăm – ar putea fi cei care finanțează evaluarea (dacă există), conducerea instituției sau organizației care desfășoară programul evaluat, membrii echipei programului, beneficiarii programului, cetățenii, cei care iau decizii în privința programului sau alți evaluatori. Raportul trebuie să se adreseze în modul cel mai potrivit respectivei audiențe. În funcție de audiența vizată putem prezenta lucrurile cât mai simplu sau cât mai tehnic, insistând pe anumite aspecte sau pe altele.

Se recomandă prezentarea unui **rezumat executiv** (vezi mai sus). Acesta trebuie să prezinte clar și concis modul în care a fost realizată evaluarea, rezultatele, concluziile și recomandările rezultate pentru cei care nu au suficient timp pentru a citi tot materialul.

În **Introducere** vom prezenta contextul în care s-a desfășurat evaluarea, cuprinzând elemente cum ar fi:

- Descrierea contextului în care se derulează programul;
- Actorii implicați;
- Rațiunea programului (problema adresată);
- Grupul țintă;
- Activitățile programului;
- Rezultatele dorite

Obiectivele evaluării: vom prezenta aici obiectivele inițiale ale evaluării, modul în care ele s-au modificat ca urmare a discuțiilor preliminare (dacă este cazul). Tot aici vom prezenta întrebările de evaluare și indicatorii care vor fi folosiți.

Metodologia studiului: prezentăm aici metodele și tehnicile de colectare a datelor precum și modul în care au fost aplicate.

Analiza datelor: prezentăm aici rezultatele evaluării, trebuie să prezentăm aici caracteristicile participanților, rezultatele cele mai semnificative vizavi de modul în care funcționează programul evaluat, insistând pe răspunsurile la întrebările de evaluare și pe indicatorii propuși. Interpretările propuse trebuie argumentate pe date (inclusiv de la programe similare).

Concluzii și recomandări: pe baza datelor formulăm concluzii, le verificăm (explicăm cum am eliminat explicațiile alternative). Vom identifica recomandări legate de îmbunătățirea diferitelor aspecte ale programului, extinderea, restrângerea sau încetarea programului.

Structura unei lucrări de cercetare

Structura unei lucrări de cercetare implică organizarea ideilor și a modului de comunicare a acestora. O lucrare de cercetare presupune frecvent următoarele etape, corelate cu etapele caracteristice designului cercetării:

1. Tema (titlul)
2. Introducerea
3. Partea teoretică
4. Partea practică (Metodologie și Rezultate)
5. Concluzii
6. Referințe

Etape suplimentare pentru unele lucrări academice

Următoarele etape pot fi utile conform anumitor standarde științifice, dar pot fi nepotrivite sau chiar inutile în anumite circumstanțe.

- Cuprins (de obicei plasat chiar înainte de introducere)
  - Mulțumiri (uneori plasate înainte de introducere, uneori, la sfârșitul unui document)
  - Anexe (situate după toate celelalte părți).
1. Tema unei lucrări de cercetare. O temă bine aleasă îndeplinește cel puțin trei condiții: (1) prezintă interes pentru autor, ceea ce va determina o motivație crescută de a se documenta, (2) are legătură cu Administrația publică, (3) pornește de la o problemă reală, (4) există suficiente surse de documentare și (5) accesul la datele necesare pentru partea practică este sigur.
  2. Introducerea prezintă succint ideile de bază ale lucrării: problema investigată, scopul și obiectivele cercetării, interogațiile de pornire, eventualele ipoteze, metodologia utilizată și principalele rezultate preconizate.
  3. Partea teoretică prezintă principalele paradigme, teorii și direcții de gândire existente în domeniu, vis-a-vis de tema selectată, precum și perspectiva autorului. Este esențială o trecere graduală dinspre general spre particular în cadrul părții teoretice. Se recomandă realizarea unei legături clare și evidente cu partea practică.
  4. Partea practică. Enunțarea ipotezelor și/sau a interogațiilor de pornire reprezintă legătura între partea teoretică și partea practică.

Metodologia presupune, alături de formularea ipotezelor și/sau a interogațiilor de pornire, parcurgerea următoarelor etape:

1. Operaționalizarea conceptelor
2. Selecția metodelor și a instrumentelor de cercetare
3. Construcția instrumentelor de cercetare pe baza variabilelor și a indicatorilor rezultați din procesul de operaționalizare
4. Aplicarea instrumentelor de cercetare și colectarea datelor
5. Prezentarea rezultatelor presupune analiza și interpretarea datelor, precum și revizuirea principalelor teorii din literatura de specialitate din perspectiva rezultatelor cercetării.
6. Concluziile prezintă concis, pe baza analizei datelor, răspunsurile la interogațiile de pornire sau rezultatele procesului de testare a ipotezelor.
7. Referințele bibliografice trebuie prezentate în ordine alfabetică și numerotate, după modelul prezentat la adresa: <http://rtsa.ro/rtsa/index.php/rtsa/pages/view/fulltext>.

4.2. Redactarea unei lucrări științifice

Stilul

O lucrare de cercetare prezintă rezultatele investigațiilor pe un subiect selectat. Bazat pe propriile gânduri, fapte și idei concepute pe baza informațiilor provenite dintr-o varietate de surse, o lucrare de cercetare este o creație originală. Documentarea riguroasă,

colectarea și interpretarea informațiilor, dezvoltarea și organizarea de idei și concluzii, precum și comunicarea acestora în mod clar sunt principii de bază într-o lucrare de cercetare.

Limbajul utilizat trebuie să fie clar, concis și să exprime obiectivitate și echidistanță. Claritatea exprimării este esențială. Utilizarea propozițiilor scurte poate fi de un real folos. Limbajul utilizat trebuie să fie cât mai exact (a se evita exprimările similare cu: „e destul de bine”, pentru că este greu de înțeles ce înseamnă „destul de”). De asemenea se recomandă evitarea exprimărilor care utilizează pronume personale, mai ales persoana I, singular („eu cred”). Opiniile personale trebuie exprimate pur și simplu. Se presupune că întreaga lucrare aparține autorului, mai puțin secțiunile care sunt marcate cu ghilimele și de la care sunt făcute trimiteri bibliografice.

Mulți dintre noi suntem în stare să recunoaștem o lucrare scrisă bine. Mai greu este să scriem bine. Pentru a putea scrie bine este important în primul rând să ne putem pune în locul cititorului. Oare ce caută acesta? În primul rând este informația, fiind vorba de lucrări de specialitate. Poate că este dorită și o anumită elocvență, prin care cititorul să poată fi convins. Mai presus de toate este claritatea. O lucrare trebuie să fie inteligibilă pentru cititor (aici trebuie văzut care este publicul țintă: la un nivel se scrie pentru publicul larg, la un altul pentru un public avizat).

Nivelul de bază al stilului este cel al frazelor. Există aici câteva reguli de bază:

1. Frazele trebuie concentrate în jurul actorilor și acțiunilor acestora: O frază de genul *Există îndoieli în mintea cercetătorilor privitoare la utilitatea metodelor calitative* este mai puțin elocventă decât *Cercetătorii au îndoieli cu privire la utilitatea metodelor calitative* pentru că nu pune accentul pe actori: *Cercetătorii*;
2. Trebuie să fim cât mai concreți în fiecare frază. Pentru aceasta trebuie să evităm, pe cât posibil, să folosim substantive abstracte în locul unor verbe, cum ar fi *O evaluare semestrială a performanțelor cadrelor didactice de către studenți este necesară pentru îmbunătățirea procesului de învățământ*. Nu este mai bine: *Pentru îmbunătățirea procesului didactic studenții vor evalua semestrial performanța cadrelor învățământ*?
3. Trebuie să fim concisi: un cuvânt poate spune uneori mai mult decât o frază!
4. Coerența este foarte importantă. Mulți profesori (care uneori suferă și ei de aceeași boală) se plâng de faptul că este greu să urmărească ideile studenților, care sunt răspândite într-o întreagă lucrare atât de haotic încât este greu să nu pierzi vreuna dintre ele. Pentru ca să avem un curs liniar al lucrării, ideile trebuie să fie exprimate pe rând și în întregime (nu sărind de la una la alta chiar în mijlocul discuției), o propoziție trebuie să înceapă chiar cu subiectul ei (ideea care vrem să o exprimăm), tranziția de la o idee la alta trebuie să fie făcută lin, dar astfel încât să putem delimita cele două idei.
5. În momentul în care frazele nu se mai termină înseamnă că am pierdut controlul asupra lor. Este bine să încercăm să le împărțim în două sau mai multe fraze.
6. Trebuie ca să încercăm să scriem cât mai frumos din punct de vedere literar: limba să fie cât mai frumoasă, frazele să aibă ritm, echilibru, poate chiar muzicalitate, să nu evităm nici metaforele, dar nici să nu abuzăm de ele.

7. Pentru a ajunge la o lucrare bună, aceasta trebuie recitită și rescrisă până când ajunge la o formă cât mai frumoasă cu putință. Astfel aceasta va avea parte de o receptare cât mai bună din partea celor care o vor citi.
8. Erorile gramaticale sau de dactilografiere sunt cele mai supărătoare. Primele pentru că pot denota o slabă cunoaștere a limbii, cele din urmă pentru că indică neglijență. În multe universități sunt respinse teze care conțin mai mult de 15 erori! Dacă există posibilitatea corectării ortografice și de punctuație în editorul de texte pe care-l folosiți, acesta vă va scuti de multe probleme. Dacă nu aveți o astfel de posibilitate, nu vă rămâne decât să recitiți cu atenție textul lucrării până când erorile vor fi reduse la minimum.

Tehnoredactarea lucrării

Am văzut că în unele situații avem ghiduri referitoare la aranjarea lucrării. Există câteva elemente cheie pentru ca lucrarea să fie cât mai ușor și plăcut de parcurs.

Lucrarea trebuie să fie scrisă astfel încât să poată să fie citită cât mai ușor. Acest lucru presupune alegerea unui font cât mai lizibil (Times New Roman este cel recomandat în cele mai multe cazuri). Nu este bine să alegem un font cu caractere care arată mai interesant – prin repetiție s-ar putea să devină obositor. Fontul Eras Light cu care am scris primele cuvinte din propoziție s-ar putea să ni se pară nouă mai interesant, dar cititorii noștri s-ar putea să aibă părere. Mărimea caracterelor trebuie să fie la o dimensiune suficient de mare. În text este bine să folosim caractere de 12, în tabele necesitățile de spațiu ar putea să ne determine să reducem fontul, dar ar fi bine să nu coborâm sub 10.

Pentru fiecare paragraf ar trebui să definim un stil unitar – de exemplu paragraful să fie aliniat de tip *Justify* (la stânga și la dreapta), distanța dintre rânduri să fie de un rând și jumătate.

Tabelele și figurile folosite trebuie să fie numerotate (se poate introduce și numărul capitolului) și să aibă un titlu. Ele trebuie să se vadă cât mai clar. Trebuie să fim atenți atunci când graficele realizate sunt în culori și le vom prezenta listate alb-negru. Culorile apropiate se diferențiază destul de greu, este recomandabil să căutăm culori mai contrastante sau să recurgem în loc de culori la hașurare.

Titlurile capitolelor și sub-capitolelor trebuie scrise cu caractere diferite, pentru a ieși în evidență. O recomandare ar fi să le definim automat ca Heading 1, 2 sau 3, un lucru care ne va permite ulterior să generăm automat cuprinsul și ne asigură că vor apărea pe tot parcursul lucrării cu același font, dimensiune a caracterelor, aliniere și spațiere.

Citare și bibliografie

Am spus deja că atunci când folosim informații preluate dintr-o altă sursă trebuie să precizăm cât mai complet sursa. Există două posibilități: folosim sistemul Harvard de referințe în text sau apelăm la note de subsol.

În România multă vreme sistemul bazat pe note de subsol a dominat peisajul literaturii științifice. Ideea de bază este simplă: în momentul în care folosim o idee preluată introducem o notă de subsol și scriem acolo sursa, cât mai complet cu putință. Într-o carte anterioară am folosit acest sistem. Sistemul Harvard a câștigat teren pe măsură ce litera-

tura anglo-saxonă de specialitate a fost tot mai ușor de găsit. În acest caz referințele se fac în text – putem fie să menționăm numele autorului și să punem între paranteze anul apariției lucrării, fie să punem ambele elemente între paranteze. Atunci când folosim o anumită porțiune a lucrării sau dăm un citat exact vom menționa și pagina sau paginile unde vor fi găsite acestea.

Exemple:

Babbie (2010) recomandă să integrăm tabelele în text.

Se recomandă ca tabelele să fie integrate în text (Babbie, 2010).

„Tabelele, graficele și figurile, dacă există, ar trebui integrate în textul raportului” (Babbie, 2010:668).

Vom afla toate amănunțele despre lucrarea citată căutând-o în lista bibliografică sau de referințe pe care o vom plasa la sfârșitul lucrării. Această listă va cuprinde lucrările folosite pentru redactarea lucrării noastre, în ordine alfabetică a numelui de familie a autorului (în cazul în care avem mai mulți autori, primul autor).

Se folosesc modalități diferite de prezentare, în funcție de tipul documentului. Unele edituri sau reviste au cerințe specifice, în alte cazuri putem adopta un stil propriu. În acest ultim caz ar fi bine să fim consecvenți.

Revista Transilvană de Științe Administrative – Reguli de citare

Sursa: <http://www.rtsa.ro/508,reguli-de-citare.html> accesat la 05.12.2011

1. Cărți

Autor, *Titlu*, editura, anul, pagina.

Exemplu: Veblen, T., Popescu, I. și Valea, M., *The Place of Science in Modern Civilization*, New York: Huebusch, 1919.

2. Articole

Autor, ‘Titlu’, anul, *Revista*, număr (dacă se aplică), și intervalul de pagini din revistă la care se găsește articolul.

Exemplu: Marais, E. and Gregor, S., ‘The Police Service in South Africa’, 1996, *New Law Journal*, 146, pp. 1235-1245.

3. Contribuții în cadrul unor volume colective

Autor, ‘Titlu’, în numele editorului (ed.), *Titlul volumului colectiv*, editura, anul, pagina sau paginile capitolului din s-a citat.

Exemplu: Dubinskas, F. A., ‘Janus Organizations: Scientists and Managers in Genetic Engineering Firms’, in Dubinskas (ed.), *Making Time*, PA: Temple University Press, 1988, pp. 147-182.

4. Articole de ziar

Autor (dacă este cunoscut), ‘Titlu’, Ziar, data, pagina. *Exemplu:* Lewis, A., ‘The War Crimes Tribunal Works’, *International Herald Tribune*, 31 July 1995, p. 5.

5. Documente ale unor organizații internaționale

– Documente ale Uniunii Europene

– Directiva 7/23/EC, OJ L 181, 9.7.1997, p. 1.

- Regulamentul (EC) numărul 2027/95
- Alte documente

Pentru toate celelalte tipuri de documente vă rugăm să urmăriți stilul oficial de citare folosit de organizațiile care au elaborat documentele respective.

6. Internet (url)

Dacă se folosesc articole, rapoarte, documente oficiale, care sunt disponibile online, citarea acestora se va face după regulile de mai sus, cu mențiunea că ‘documentul este disponibil online la adresa’ completa de url, menționând de asemenea data ultimei accesări. *Exemplu:* Popescu, G., ‘Planul urbanistic al Clujului’, [Online] la adresa <http://www.primariaclujnapoca.ro/>, accesat la data de 1 aprilie 2009.

7. Documente oficiale naționale

Pentru toate documentele oficiale naționale vă rugăm să urmăriți stilul oficial de citare folosit de organizațiile care au elaborat documentele respective.

Evaluarea sau verificarea unei lucrări de cercetare

La finalul scrierii unei lucrări de cercetare aceasta trebuie verificată. Se recomandă ca la un interval de câteva zile după finalizarea scrierii lucrării, autorul să verifice conținutul și forma lucrării. Un proces de evaluare colegială poate urma acestei auto-evaluări. După integrarea feedback-ului primit, lucrarea de cercetare poate fi predată profesorilor pentru evaluarea finală.

4.3. Inserția socială a rezultatelor

Cercetările se confruntă cu o problemă importantă, cea a inserției sociale a rezultatelor. Prezentarea rezultatelor unui studiu (indiferent dacă este vorba de o cercetare fundamentală sau o evaluare a unui program sau analiza unei politici publice) într-o lucrare științifică sau în mass-media nu este suficientă pentru ca să fim siguri că el va ajunge la urechile celor interesați. Cum pot ajunge informațiile provenite din cercetare să constituie un input în formularea și implementarea unor programe mai bune?

Nu trebuie să neglijăm faptul că studiile nu se desfășoară într-un context de neutralitate și obiectivitate. Uneori studiul este comandat de anumiți beneficiari din administrație, alteleori de anumite grupuri interesate de programul în discuție, alteleori din pur interes științific. Indiferent de beneficiar, trebuie să fim conștienți că lucrăm într-un cadru real, în care există multiple interese, deseori contradictorii (în general, în orice program există din start trei interese care nu este obligatoriu să fie convergente: al persoanelor care beneficiază de program, al organizației care-l desfășoară și al societății în general).

Întotdeauna trebuie să vedem care sunt organizațiile sau persoanele interesate și ce punct de vedere au. Acest lucru nu pentru a face studiul pe placul tuturor (lucru greu de realizat), nici pentru a vedea ce punct de vedere are cele mai mari șanse de câștig pentru a ne ralia lui. Pur și simplu este util să includem în studiu diferitele puncte de vedere și să le răspundem, astfel încât să avem argumente pentru fiecare.

Se poate întâmpla ca în efectuarea unui studiu să intrăm în contact cu organizații sau persoane legate de acesta, dar cu vederi contradictorii. Având în vedere că un bun studiu

se face de regulă cu sprijinul celor direct implicați în desfășurarea programului, trebuie să reușim să-i convingem că abordarea noastră va fi cât mai corectă cu putință și să le câștigăm sprijinul în direcția aceasta.

Rezultatele cercetării trebuie prezentate tuturor celor interesați. Există câțiva factori care determină folosirea informațiilor provenite din cercetare:

1. Actualitatea problemei. Dacă problema studiată este de cel mai mare interes și cu un grad mare de actualitate, informațiile sunt binevenite, administrația fiind mult mai dispusă să le folosească. În plus, în problemele “fierbinți”, deseori nu există suficientă informație, ceea ce face ca orice nouă sursă să fie binevenită;
2. Modul în care sunt transmise către cei interesați. Dacă informațiile ajung la factorii de decizie prin intermediul unui colaborator de încredere, șansele de utilizare cresc. Această afirmație pare tributară mentalității “pile, relații, cunoștințe”, dar realitatea ne arată că pe căile obișnuite de comunicare informația are mari șanse să se oprească pe biroul unui birocrat oarecare. Prezența unui avocat al acestor informații ajută mult la aducerea lor la cunoștința celor cu putere de decizie;
3. Rezultatele. Șansele sunt mai mari atunci când informația nu contrazice politica și bugetul instituției. Instituțiile vor privi cu mult mai multă bunăvoință un studiu care le susține deciziile, îl vor folosi ca argument în favoarea lor, a politicilor aplicate. Prea puține instituții sunt dispuse să efectueze schimbări majore în programele adoptate. În condițiile în care studiile susțin poziția instituției, dacă există sugestii pentru schimbări de mai mică importanță, care nu afectează bugetul instituției, există șanse mai mari ca acestea să fie efectuate. Totuși, rezultatele nu trebuie modificate (sau falsificate) doar pentru a asigura o primire mai bună pentru cercetarea noastră. Este preferabil să fie prezentate așa cum sunt, dar cu sugestii de rezolvare a situației;
4. Bunul nume sau renume al autorului (autorilor) cercetării. Importanța acestui factor este evidentă. Credibilitatea informației este determinată în mare măsură de credibilitatea celui care o produce. Dacă autorul are în spate o largă experiență a unor studii obiective, care au avut impact în rândul administrației, șansele ca informația să fie luată în considerare crește;
5. Implicarea instituției în desfășurarea cercetării. Acest aspect este important din două puncte de vedere. În primul rând, dacă instituția este consultată în privința cercetării, aceasta capătă un anumit caracter de cercetare proprie a instituției, care va privi mult mai favorabil rezultatele obținute. În al doilea rând, prin colaborarea beneficiarului cercetarea poate deveni mult mai aplicată nevoilor acestuia. Deseori cercetările sunt concentrate pe probleme sau întrebări generale, în vreme ce problemele specifice ale unor instituții sunt lăsate fără răspuns sau cu unele răspunsuri parțiale;
6. Modul de redactare a informației. Aici este vorba de mai mult decât despre aspectul estetic al prezentării informației, deși și aspectul “ambalajului” este important. Raportul de evaluare trebuie să fie cât mai complet, cât mai clar, dând posibilitatea evaluării cât mai precise a rezultatelor. Raportul de evaluare trebuie scris în funcție

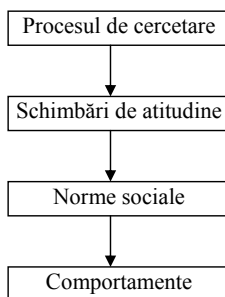
de beneficiar. În condițiile în care beneficiarul este o instituție publică, presupusă a nu avea specialiști în domeniul cercetării sociale, trebuie evitat să se insiste prea mult pe prezentarea tehnicilor de cercetare, cu accentul pe aspecte care pentru beneficiar sunt ezoterice. În schimb, trebuie enunțată problema cât mai clar, astfel ca beneficiarul să nu aștepte mai mult decât i se oferă, prezentarea rezultatelor să se facă sub două forme, un rezumat destinat persoanelor de conducere din instituție, care nu dispun de prea mult timp, și întreaga evaluare, cuprinzând și părți mai greoaie cum ar fi analiza datelor, destinată persoanelor care vor să verifice calitatea evaluării.

În final cercetătorii trebuie să fie conștienți că rolul lor este doar acela de a oferi cele mai bune informații cu putință celor care iau decizia. Deciziile despre viitorul diferitelor programe sau politici vor fi luate după diferite criterii (cel mai important fiind adesea cel politic), dintre care rezultatul unui studiu nu este decât unul. Dacă s-ar întâmpla altfel, cercetătorii ar un fel de filosofi-regi, care iau ei înșiși deciziile.

Există și motive mai puțin „legitime” pentru a apela cât mai des la evaluări sau analize (Shafritz și Russell, 1979:569-570):

1. Dorința de a amâna o decizie. În acest scop s-ar putea comanda un studiu (este o metodă mai inovativă decât cea de a numi o comisie care să îngroape problema);
2. Evitarea responsabilității. Cei care iau decizii pot prefera să se ascundă în spatele unui studiu („noi am acționat pe bazele studiului respectiv, nu noi suntem de vină că nu a mers programul”);
3. Relațiile publice. Spuneam mai sus că o evaluare este privită mai bine când rezultatele sunt bune. S-ar putea întâmpla ca tocmai acesta să fie motivul comandării unei evaluări – pentru ca respectiva instituție să aibă cu ce se lăuda în fața presei, a cetățenilor sau a eșaloanelor superioare;
4. Îndeplinirea obligațiilor contractuale. Tot mai des se întâlnește situația în care anumite fonduri vin cu obligația de a efectua evaluări, pe parcurs sau la finalul programului. Există și un efect pervers: evaluarea fiind obligatorie și cerută din exterior se poate întâmpla să fie tratată superficial.

Un studiu poate influența realitățile la mai multe nivele. Acestea sunt: la nivel individual, la nivelul relațiilor între persoane și la nivelul acțiunii colective a organizațiilor publice și private. Pentru nivelul individual o schemă ar fi:

Figura 4.1. Efectele cercetării la nivel individual

Putem „traduce” schema în modul următor: ca urmare a rezultatelor procesului de cercetare pot apărea schimbări de atitudine, care modifică normele sociale, care se traduc în comportamente noi.

La nivel individual studiile pot avea ca rezultat:

- schimbări de atitudini: de exemplu, se pot modifica atitudinile față de un anumit program;
- dobândirea de noi cunoștințe: de exemplu persoanele care colaborează la o evaluare s-ar putea să dobândească noi cunoștințe despre metodele de colectare a datelor;
- mai multă atenție acordată unui program, unei politici sau unei probleme;
- schimbări de comportament, în momentul în care se află că un comportament poate fi mai eficace decât altul;

La nivelul inter-personal:

- persuasiune: comunicarea rezultatelor poate convinge anumite persoane de decizie să acționeze într-un fel sau altul;
- agent al schimbării: indivizii pot fi convinși să lucreze pentru binele organizației;
- legitimizare: rezultatele care dau dreptate unui program îi oferă acestuia o justificare pentru modul în care este desfășurat, pentru ce standarde propune, ș.a.;
- pot combate părerii (greșite) larg răspândite.

La nivelul acțiunii colective:

- pot contribui la modificarea agendei organizațiilor;
- modificarea politicilor în vigoare;
- adoptarea unui program de succes și în alte locuri.

Referințe

1. Babbie, Earl, *Practica cercetării sociale*, Polirom, 2010.
2. Boehm, Virginia R., *Research in the „Real World” – a Conceptual Problem*, 1980, *Personnel Psychology*, vol. 33, nr. 3, p. 495-505.
3. Bolton, Michael J., Gregory B. Stolcis, *Ties That Do Not Bind: Musings on the Specious Relevance of Academic Research*, *Public Administration Review*, nr. 5(63), 2003, pp. 626-630.
4. Box, Richard C., *An Examination of the Debate over Research in Public Administration*, *Public Administration Review*, nr. 1(52), pp. 62–69.
5. Caplow, Theodore, *L'Enquête sociologique*, Armand Colin, 1970.
6. Comșa, Mircea, *Designul și practica cercetării sociale*, Universitatea Babeș-Bolyai, online la http://sites.google.com/site/mirceacomsa/LI_DC_draft_curs_design_comsa.pdf?attredirects=0, accesat în data de 10.04.2012.
7. Cooper, Harris M., *Organizing knowledge synthesis: A taxonomy of literature reviews*, 1988, *Knowledge in Society*, vol. 1, nr. 1, pp. 104-126.
8. Dahl, Robert A., *The Science of Public Administration: Three Problems*, *Public Administration Review*, nr. 7(1), 1947, pp. 1-11.
9. Daston, Lorraine, Elizabeth Lunbeck, *Histories of scientific observation*, University of Chicago Press, 2011.
10. de Leeuw, Edith, Wim de Heer, *Trends in Household Survey Nonresponse: A Longitudinal and International Comparison* în Robert M. Groves, Don A. Dillman, John L. Eltinge, Roderick J. A. Little (ed.), *Survey Nonresponse*, Wiley, 2002, pp. 41–54.
11. Denzin, Norman K., *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*, 2nd ed., McGraw-Hill, 1978.
12. Frankfort-Nachmias Chava, Nachmias David, *Research Methods in the Social Sciences*, 5th edition, St. Martin's Press, 1996.
13. Frankfort-Nachmias Chava, Nachmias David, *Study Guide to Accompany Research Methods in the Social Sciences* 5th edition, St. Martin's Press, 1996.
14. Hajnal, György, *Diversity and convergence: a quantitative analysis of European public administration education programs*, *Journal of Public Affairs Education*, 2003, pp. 245-258.
15. Hammersley, Martyn, *Some notes on the terms 'validity' and 'reliability'*, 1987, *British Educational Research Journal*, 13(1), pp. 73-81.
16. Hînțea, Călin, Sorin Dan Șandor, *Impactul cooperărilor internaționale asupra dezvoltării programelor universitare de administrație publică în România. Studiu de caz: Universitatea Babeș-Bolyai*, *Revista Transilvană de Științe Administrative* nr. 8(4), 2002, pp. 35-43.
17. Houston, David J., Sybil M. Delevan, *Public administration research: An assessment of journal publications*, *Public Administration Review*, nr. 6(50), 1990, pp. 674-681.

18. Hyman Herbert H., *Surveys in the Study of Political Psychology*, în J.N. Knutson (ed.), *Handbook of Political Psychology*, Jossey Bass, 1973.
19. Judge, Timothy A., Daniel M. Cable, *The Effect of Physical Height on Workplace Success and Income: Preliminary Test of a Theoretical Model*, *Journal of Applied Psychology*, 2004, Vol. 89, No. 3, pp. 428 – 441.
20. Kubr, Milan (editor), *Manualul consultantului în management*, AMCOR, 1992.
21. Kuhn, Thomas S., *Structura revoluțiilor științifice*, trad. Radu J. Bogdan, Humanitas, 2008.
22. Kumar, Ranjit, *Research Methodology: A Step-by-Step Guide for Beginners*, 3rd edition, Sage, 2011.
23. Lan, Zhyiong, Kathleen K. Anders, *A paradigmatic view of contemporary public administration research*, 2000, *Administration & Society*, nr. 32, pp. 138–165.
24. Lan, Zhyiong, Rosenbloom, David H., *Public administration in transition*, *Public Administration Review*, nr. 6(52), 1992, pp. 535–537.
25. Langer, Gary, *About Response Rates*, *Public Perspective*, , 2003, May/June, p. 16-18.
26. March, James G., *Administrative practice, organization theory, and political philosophy: Ruminations on the reflections of John M. Gaus*, *PS: Political Science & Politics* nr. 4(30), 1997, pp. 689-698.
27. Maxwell, Joseph A., *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*, Sage, 2005.
28. Mărginean, Ioan, *Proiectarea Cercetării Sociologice*, Polirom, 2000.
29. Miles, Matthew B., A. Michael Huberman, *Qualitative Data Analysis*, 2nd ed., Sage Publications, 1994.
30. Miller, Delbert, *Handbook of Research Design and Social Measurement*, Sage Publications, 1991.
31. Neumann, Jr, F.X., *What Makes Public Administration a Science? Or, Are Its „Big Questions” Really Big?*, *Public Administration Review*, nr. 5(56), 1996, pp. 409-415.
32. OECD, *Main Definitions and Conventions for the Measurement of Research and Experimental Development (R&D) A Summary of the Frascati Manual*, 1993, 1994.
33. Patton, Carl V., David S. Sawicki, *Basic Methods of Policy Analysis and Planning*, 2nd ed., Prentice Hall, 1993.
34. Perry, James L., Kenneth L. Kraemer, *Research Methodology in the Public Administration Review, 1975-1984*, *Public administration review*, nr. 3(46), 1986, pp. 215-226.
35. Popper, Karl R. *Logica cercetării*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.
36. Raadschelders, Jos CN., *A coherent framework for the study of public administration*, *Journal of Public Administration Research and Theory*, nr. 2(9), pp. 281-304.
37. Rainey, Hal G., *On paradigms, progress and prospects for public management*, 1994, *Journal of Public Administration Research and Theory*, nr. 1, pp. 41–48.
38. Riccucci, Norma M., *Public Administration: Traditions of Inquiry and Philosophies of Knowledge*, Georgetown University Press, 2010.
39. Rommel, Johan, Jan Christiaens, *Beyond the paradigm clashes in public administration*, 2006, *Administrative Theory & Praxis*, 28 (4), pp. 610-617.
40. Rotariu, Traian (coordonator), Gabriel Bădescu, Irina Culic, Elemer Mezei, Cornelia Mureșan, *Metode statistice aplicate în științele sociale*, Polirom, 2000.
41. Rotariu, Traian, Petru Iluț, *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*, Polirom, 1997.

42. Shafritz, Jay, M., E.W. Russell, *Introducing Public Administration*, Longman Publishing Group, 1997.
43. Silverman, David, 2010, *Doing Qualitative Research*, 3rd edition, Sage Publications.
44. Simon, Herbert A., *Reply to Waldo*, American Political Science Review, nr. 2, 1952, pp. 494-496.
45. Simon, Herbert T., *Administrative Behaviour*, The Free Press, 1945.
46. Stake, Robert E., *The Art of Case Study Research*, Sage Publications, 1995.
47. Stallings, Robert A., James M. Ferris, *Public administration research: Work in PAR, 1940-1984*, Public Administration Review, nr. 1(48), 1988, pp. 580-587.
48. Strauss, Anselm; Juliet Corbin, *Basics of Qualitative Research Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (2nd edition), Sage Publications, 1998.
49. Șandor, Sorin Dan, *Analiză și cercetare în administrația publică*, Accent, 2004.
50. Șandor, Sorin Dan, *Metode de cercetare în științele sociale*, Tritonic, 2013.
51. Șandor, Sorin Dan, Simona Creța, *Public Administration Programs in Romania – an overview*, prezentare a 23-a Conferință NISPAcee, 2015.
52. Trochim, William M., *The Research Methods Knowledge Base*, 2nd Edition, Atomic Dog Publishing, 2000.
53. Waldo, Dwight, *The Administrative State*, New York: The Ronald Press Company, 1948.
54. Waldo, Dwight. *The enterprise of public administration: A summary view*, Chandler & Sharp Publishers, 1980.
55. Wilson, James Q., *Reinventing public administration*, PS: Political Science & Politics, nr. 4 (27), 1994, pp. 667-673.
56. Wilson, Woodrow, *The Study of Administration*, Political Science Quarterly, nr.2 (2), 1887, pp. 197-222.
57. Wright, Bradley E, *Public Administration as an Interdisciplinary Field: Assessing Its Relationship with the Fields of Law, Management, and Political Science*, 2011, Public Administration Review, Volume 71, Issue 1, pp. 96 - 101.
58. Wright, Bradley E., Lepora J. Manigault, Tamika R. Black, *Quantitative Research Measurement in Public Administration: An Assessment of Journal Publications*, 2004, Administration & Society nr. 35(6): 747-64.
59. Zamfir Cătălin, Lazăr Vlăsceanu, *Dicționar de sociologie*, Babel, 1993.

Suport de curs publicat în cadrul proiectului

„Creșterea calității programelor de licență în domeniul administrației publice. Calitate în Administrație Publică/C.A.P. – creștere și dezvoltare prin programe de studii îmbunătățite”

Contract POSDRU/156/1.2/G/136147

Proiect co-finanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, „Investește în oameni!”, Axa prioritară 1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”, Domeniul major de intervenție 1.2 „Calitate în învățământul superior”.

Editor

Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Departamentul de Administrație și Management Public.

Data publicării

Decembrie, 2015

„Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României”

ISBN 978-606-561-139-9